પુસ્તક ૨ જું.

श्री

समकितकौमुदी

[illegible] भाषांतर.

ભાષાંતર કરાવી

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

શ્રી જૈનવિદ્યાશાળા.

ડોશીવાડાની પોળ, અમદાવાદ.

અમદાવાદ

યુનિયન પ્રીન્ટિંગ પ્રેસ કંપની લિમિટેડ.

સંવત ૧૯૫૩. સને ૧૮૯૭.

કિમ્મત આઠ આના.

પ્રસ્તાવના.

આ સંસારમાં પર્યટન કરતા પ્રાણીઓને મનુષ્યનો જન્મ, ધર્મનું સાંભળવું, ધર્મને વિષે શ્રદ્ધા અને ધર્મનું આચરણ આ ચાર અંગ પામવાં દુર્લભ છે. તેમાં પણ જૈનધર્મની શ્રદ્ધા થવી એ ઘણી જ દુર્લભ છે. બાર ગુણે કરી સહિત દેવ, છત્રીશ ગુણે યુક્ત ગુરુ અને દયા સહિત ધર્મ આ ત્રણ તત્વની જે ખરી આસ્તા, તેને વીતરાગે સમકિત કહ્યું છે. તે સમકિતને દ્રઢ કરવા સંબંધી આઠ કથાઓ શ્રી ગૌતમસ્વામીએ શ્રેણિક રાજા પ્રત્યે કહેલી છે. તેથી આ ગ્રંથનું "સમકિતકૌમુદી" નામ રાખ્યું છે.

આ ગ્રંથ મૂળ સંસ્કૃત ભાષામાં સુમારે પંદરશે શ્લોકનો છે. તેમાં સ્થળે સ્થળે કેટલાએક દ્રષ્ટાંતિક શ્લોકો આવેલા છે તે સર્વનું ભાષાંતર કરાવી આ ગ્રંથ છપાવ્યો છે.

છેવટ આ ગ્રંથમાં કાનો, માત્રા, મીંડી વિગેરે જે કોઈ જિનાજ્ઞા વિરુદ્ધ લખાણ આવ્યું હોય તે સર્વને માટે અમે ચતુર્વિધ શ્રી સંઘની સાખે મિથ્યાદુષ્કૃત માગીએ છીએ.

અનુક્રમણિકા.

શ્રી ગૌતમગણધરાય નમઃ

श्री

समकितकौमुदी

भाषांतर.

ત્યાં પ્રથમ ગ્રંથકર્ત્તા એક શ્લોકવડે
મંગળાચરણ કરે છે.

(अनुष्टुब्वृत्तम्.)

श्री वर्द्धमानमानम्य, जिनं देवं जगत्प्रभुम् ॥
वक्ष्येहं कौमुदीं नृणां, सम्यक्त्वगुणहेतवे ॥१॥

સર્વ જગતના પ્રભુ એવા શ્રી મહાવીર સ્વામીને નમસ્કાર કરીને પ્રાણીઓને સમકિતનો ગુણ થવા માટે હું 'સમકિતકૌમુદી' નામના ગ્રંથને કહીશ. (૧)

આ જંબૂદ્વીપમાં ભરતક્ષેત્રની અંદર ર હેલા મગધદેશને વિષે રાજગૃહ નામે નગર હતું. તે નગરમાં નિરંતર મહોત્સવો પ્રવર્ત્તતા હતા. ઘણાં શ્રેષ્ઠ જિનાલયો શોભતાં હતાં. જૈનધર્મના આચારવાળા ઉત્તમ શ્રાવકો ત્યાં વસતા હતા. ત્યાં આવેલાં ઘાટાં અને લીલા વૃક્ષોના પ્રદેશથી તે નગર જાણે ભોગાવતી નગરી જ હોયની ! તેવું જણાતું હતું. તે ન ગરમાં સમસ્ત રાજમંડળીથી શોભી રહ્યું છે સિંહાસન જેનું અને સર્વ કળામાં કુશળ એવો રાજનીતિને જાણનારો શ્રેણિક નામે રાજા હતો. તેને સર્વ ગુણ સંપન્ન અને જૈનધર્મ પા ળનારી ચિલ્લણા નામે સ્વરૂપવાન્ પટ્ટરાણી હતી. તેને ઉત્પાતિકી વિગેરે ચાર પ્રકારની બુદ્ધિનો ભંડાર, બહોતેર કળાનો પાત્ર, બુ દ્ધિમાન્, ધર્માનુરાગી, પરોપકાર કરવામાં રસિક અને રાજ્યના તમામ ભારને ધારણ કરનારો અભયકુમાર નામે મ્હોટો પુત્ર હતો.

તેથી સર્વ રીતે મહારાજા શ્રેણિક ઇંદ્રની પેઠ શોભતો હતો.

એક વખતે રાજગૃહ નગરની પાસેના ઉદ્યાનમાં કોઈ વનપાળ ભમતો હતો. તેવામાં પરસ્પર વેર બાંધનારા પ્રાણીઓ જેવા કે-અશ્વ અને મહિષ, ઉંદર અને બિલાડી, સર્પ અને નોળીઆ એ સર્વનો એક સાથે મેળાપ તે વનપાળના જોવામાં આવ્યો; તેથી તેને આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થયું અને તે મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે " આ શું હશે ? આવા દેખાવથી શુભ કે અશુભ તો થવાનું નહિ હોય ! " એવા વિચારમાં ફરતો તે વનપાળ મ્હોટા વૈભારગિરિ પર્વત પાસે આવ્યો. ત્યાં તેણે એ પર્વત ઉપર સર્વ સુર અસુરોથી યુક્ત અને જય જય શબ્દોથી દિશાઓના મધ્યભાગને પૂરી દેતું એવું છેલ્લા તીર્થંકર શ્રી મહાવીરસ્વામીનું સમવસરણ દીઠું. તે જોઈ હર્ષ પામેલા વનપાળે વિચાર કર્યો કે, " અહો ! પર

સ્પર વિરોધી પ્રાણીઓનો જે મેળાપ મેં જોયો, તે આ મહાપુરુષનો જ પ્રભાવ છે. કહ્યું છે કે–સમતામાં આરુઢ થએલા અને પાપને સમાવી મોહને ક્ષીણ કરનારા યોગી પુરુષને જોઇને મૃગલી સિંહનાં બચ્ચાંને પોતાનાં બચ્ચાંની પેઠે જાણીને અડકે છે, ગાય વાઘનાં બચ્ચાંને પોતાનાં બચ્ચાંની પેઠે જાણીને અડકે છે, બિલાડી હંસનાં બચ્ચાંને પોતાનાં બચ્ચાંની પેઠે જાણીને અડકે છે અને સ્નેહથી પરવશ થએલી ઢેલી (મોરલી) સર્પનાં બચ્ચાંને પોતાનાં બચ્ચાંની પેઠે જાણીને અડકે છે. એ શિવાય બીજા પ્રાણીઓ પણ મદ રહિત થઈ જન્મથી માંડીને થએલા વૈરને છોડી દે છે.”

આવી રીતે મહાત્માનો અદ્ભૂત પ્રભાવ જોઇ આશ્ચર્ય પામેલો વનપાળ, તે વખતનાં એટલે તે ઋતુમાં અનુકૂળ એવાં ફળાદિક લઈ પ્રતિહારની સાથે સભામાં બેઠેલા શ્રેણિક રાજા પાસે ગયો અને એ મંડળેશ્વર

રાજાના હાથમાં ફળોની ભેટ આપીને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો. "હે દેવ! આપના પુણ્યથી વૈભારગિરિ પર્વત ઉપર શ્રી મહાવીરસ્વામીનું સમવસરણ થએલું છે." એ વચન સાંભળી આસન ઉપરથી ઉઠી શ્રેણિક રાજાએ તે દિશામાં સાત આઠ પગલાં સામા ચાલીને પંચાંગથી નમસ્કાર કર્યો. પછી વનપાળને વધામણીમાં પોતાના અંગ ઉપર રહેલાં વસ્ત્રાભરણો આપ્યાં. ત્યારે ઘણો સંતુષ્ટ થએલો તે વનપાળ બોલ્યો. "હે રાજન્! આ ફળ મને ભર્યા હાથે આવવાથી મળેલું છે. કહ્યું છે કે—રાજાને, દેવને, ગુરુને, નિમિત્તિયાને અને વૈદ્યને ખાલી હાથે જોવા નહી, પણ કાંઈ ફળાદિક હાથમાં લઇને જોવા. હમ્મેશાં ફળથી જ ફળ મળે છે." વનપાળના ગયા પછી મહારાજા શ્રેણિક આનંદકારી વાજિંત્રોના શબ્દોથી દિશાઓના મધ્યભાગને પુરતા પરિજન અને પુરજન સ

હિત સમવસરણમાં ગયા. ત્યાં પાંચ પ્રકારનાં અભિગમન સાચવી ત્રણ પ્રદક્ષિણા દેઈ પ્રભુને પ્રણામ કરી નીચેના શ્લોકથી સ્તુતિ કરવા લાગ્યા.

(वसंततिलकावृत्तम्)

अद्याभवत्सफलता नयनद्वयस्य,
देव त्वदीयचरणांबुजवीक्षणेन ॥
अद्य त्रिलोकतिलक प्रतिभासते मे,
संसारवारिधिरयं चुलुकप्रमाणः ॥१॥

હે દેવ! આજે આપના ચરણ કમળના દર્શનથી મ્હારાં બન્ને નેત્રોની સફળતા થઈ. હે ત્રણ લોકમાં તિલક સમાન! આજે આ સંસાર રૂપી સમુદ્ર તમારા દર્શનથી મને જળની એક અંજળિ જેવો જણાય છે. (૧)

આવી રીતે બીજાં હજારો સ્તોત્રોથી પ્રભુની સ્તુતિ કરી તેમ જ પ્રભુની પાસે રહેલા ગૌતમ ગણધરની સ્તુતિ કરી તે યોગ્ય સ્થાનકે બેઠો. થોડીવારે ધર્મ સંબંધી ચર્ચા

કરવાને તેને ભક્તિ ઉત્પન્ન થઈ. કહ્યું છે કે-જે પુરુષને દેવમાં ઉત્કૃષ્ટ ભક્તિ હોય અને જેવી દેવમાં ભક્તિ તેવી જ ગુરુમાં હોય તે મહાત્માને આ ધર્મોપદેશના કહેલા અર્થો પ્રકાશ થાય છે. પછી અવસર પામી શ્રેણિક રાજાએ ગૌતમસ્વામીને કહ્યું કે "હે સ્વામિન્! કૃપા કરીને સમકિતકૌમુદીની કથા કહો." ગૌતમસ્વામીએ કહ્યું. "હે શ્રેણિક રાજા! તે સમકિતકૌમુદીની કથા આ પ્રમાણે છે:-

રૂપ્યખુર ચોર.

આ જંબૂદ્વીપમાં ભરતક્ષેત્રની અંદર રહેલા સોરઠ દેશને વિષે ઉત્તરમથુરા નામે નગરી હતી. ત્યાં પદ્મોદય નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને યશોમતિ નામે રાણી થકી ઉત્પન્ન થએલો ઉદિતોદય નામનો કુમાર હતો. એ રાજાને સંભિન્નમતિ નામનો મંત્રી હતો. તેને સુપ્રભા નામે સ્ત્રી અને સુબુદ્ધિ નામે

પુત્ર હતો. તે નગરીમાં અંજનગૂટિકાદિ વિ
દ્યામાં પ્રવીણ એવો રુપ્યખુર નામે ચોર ર
હેતો હતો. તેને રુપ્યખુરી નામે સ્ત્રી અને
સ્વર્ણખુર નામે પુત્ર હતો. તેમ જ તે નગરમાં
જિનદત્ત નામના શેઠની જિનમતિ નામે સ્ત્રી
થી ઉત્પન્ન થએલો, જીવાજીવાદિ નવતત્વોને
જાણનારો, દેવ ગુરુનો ભક્ત, ઘણો ધનાઢ્ય
અને ઉદાર ચિત્તવાળો અર્હદ્દાસ નામે એક
પુત્ર હતો. તે અર્હદ્દાસને ૧ મિત્રશ્રી, ૨ ચં
દનશ્રી, ૩ વિશ્નુશ્રી, ૪ નાગશ્રી, ૫ પદ્મલતા,
૬ કનકલતા, ૭ વિદ્યુલ્લતા અને ૮ કુંદલતા
એ નામની આઠ સ્ત્રીઓ હતી.

એકદા પદ્મોદય રાજા, કાર્તિક માસની પૂ
ર્ણિમાને દિવસે પ્રતિવર્ષે પોતાના ઉદ્યાનમાં
કૌમુદીયાત્રા કરતો હતો. ત્યાં પુરુષો વિના
ફક્ત સ્ત્રીઓ જ આવતી હતી. એ ઉત્સવમાં
નૃત્ય, ગીત અને વિનોદ વિગેરે ક્રીડા કરી
મ્હોટા આડંબરે મહારાજા પોતાના નગરમાં

આવતો હતો. પ્રતિવર્ષે આવા સુખથી તે ઉત્તરમથુરા નગરીનું રાજ્ય કરતો હતો.

એક વખતે કાર્તિક માસની પૂર્ણિમાનો દિવસ આવ્યો એટલે રાજાએ નગરમાં પડહ વગડાવ્યો કે, "આજે નગરની સ્ત્રીઓએ વન ક્રીડા કરવાને આવવું અને રાત્રિએ પણ ત્યાં જ રહેવું. તેમાં કોઈ પણ પુરુષે આવવું નહી. જો કોઈ પુરુષ વનમાં પોતાની સ્ત્રીની સાથે આવશે, તો તેને રાજ્યદ્રોહી ગણવામાં આવશે. કહ્યું છે કે–રાજાની આજ્ઞાનો ભંગ, ગુરુનું અપમાન અને સ્ત્રીઓથી જૂદી શય્યા તે તેઓનો શસ્ત્ર વિનાનો વધ કહેવાય છે." આવી રીતે રાજાના હુકમ પ્રમાણે વર્ત્તી કોઈ પણ પુરુષ નગર બહાર ગયો નહી; કારણ કે, રાજ્યનું ફળ આજ્ઞા જ છે. કહ્યું છે કે–રાજ્યનું ફળ આજ્ઞા છે, તપનું ફળ બ્રહ્મચર્ય છે, વિદ્યાનું ફળ જ્ઞાન છે અને ધનનું ફળ દાન તથા ભોગ છે. આવી રીતે રાજાની

આજ્ઞાથી વનમાં સર્વે સ્ત્રીઓ એકઠી થઈ. રાજાએ તેણીઓની યોગ્ય રક્ષા કરી; કારણ કે સ્ત્રીઓનો વિશ્વાસ કરવો નહી. કહ્યું છે કે- નદી, નખવાળા પ્રાણી, શીંગડાવાળા પ્રાણી, હાથમાં હથિયારવાળા પ્રાણી, સ્ત્રી અને રાજ કુળ એ સર્વનો વિશ્વાસ કરવો નહી.

હવે સર્વ સ્ત્રીઓ નંદનવનમાં ક્રીડા કરવા લાગી. નગરના પુરુષો શેહેરમાં પોત પોતાના વિનોદથી રહ્યા. એવામાં સૂર્ય અસ્ત પામ્યો અને ચંદ્રનો ઉદય થયો. કહ્યું છે કે- જ્યારે પશ્ચિમ દિશા અને સૂર્ય એ બેનો સમાગમ થયો અને તેઓનો રાગ જોવામાં આવ્યો ત્યારે પૂર્વ દિશાએ પોતાનું મુખ કાળું કરી દીધું. અર્થાત્ જે સૂર્ય પહેલો પૂર્વ દિશાનો સંગી હતો, તે જ્યારે પશ્ચિમ દિશાનો રાગી થયો, ત્યારે પૂર્વ દિશાનું મુખ કાળું થઈ ગયું. કારણ કે, સ્ત્રી જાતિ ઈર્ષ્યા વિના હોતી નથી. વળી ઉપકારને કરનાર પોતાના પ્રિયબંધુ રૂપી

સૂર્યને, નિસ્તેજ થઈ નીચે પડતો (આથમતો) જોઇને, કમલિની રૂપી સ્ત્રીઓએ પોતાનાં કમળ રૂપી નેત્રો મીંચી દીધાં. આવી રીતે રાત્રી પડી એટલે રાજા કામાતુર થયો, તેથી તેને પોતાની પટ્ટરાણી સાંભરી આવી અને તેની ચિંતામાં નિદ્રા પણ આવી નહી. કહ્યું છે કે– પ્રિયાના વિરહવાળા પુરુષને પહેલી ચિંતા આવી, એમ માની નિદ્રા ચાલી ગઈ. કારણ કે, કૃતઘ્ની પુરુષની કોણ ઉપાસના કરે ?

કામાતુર થએલા રાજાને જ્યારે નિદ્રા આવી નહિ, ત્યારે તેણે પોતાના મંત્રીને બોલાવ્યો. મંત્રી આવ્યો. રાજાએ કહ્યું. "હે મંત્રિન્! હું વનક્રીડા કરવાને જઉં છું." મંત્રીએ કહ્યું. "હે દેવ! તમે જો વનમાં જશો, તો ઘણા લોકોની સાથે મ્હોટો વિરોધ થશે અને ઘણો વિરોધ થવાથી નાશ પણ થઈ જશે. કહ્યું છે કે– ઘણા માણસોની સાથે વિરોધ કરવો નહી. કારણ કે, ઘણા માણસો જીતવા

કઠણ છે. સ્ફુરણાયમાન થએલા સર્પનું ઘણી કીડિઓ ભક્ષણ કરે છે." રાજાએ કહ્યું. "હે મંત્રી! જ્યારે હું ક્રોધાયમાન થયો, ત્યારે એ બિચારા ગરિબ પુરુષો મને શું કરવાના છે? કહ્યું છે કે- કદી મૃગલાંઓએ જન્મ પર્યંતના વૈરથી કઠોર થએલું ચિત્ત છોડી દઇને આદરથી ન્હારની સાથે સંગત કરી, તો પણ શું તેઓ હસ્તિના કુંભસ્થળ ઉપર અથડાતા મોતીના તેજથી જેની કેશવાળ પ્રકાશમાન થએલી છે, એવા કેસરીસિંહની પાસે રહી શકવાના છે? અર્થાત્ કદાપિ રહી શકે નહી. માટે હે મંત્રી! તેઓ મ્હારી સામે ટકી શકવાના નથી." મંત્રીએ કહ્યું. "હે મહારાજ! તેઓ જૂદા જૂદા અસમર્થ છે, પણ જ્યારે સર્વે સાથે એકઠા મળે, ત્યારે તેઓનું સામર્થ્ય થઇ શકે છે. કહ્યું છે કે- ઘણી અસાર વસ્તુઓનો પણ જો સમુદાય હોય, તો તે ઘણો ભયંકર થાય છે. ઘણા તૃણ-સૂત્રના તા

રથી મ્હોટો દ્વાર થાય છે કે, જેથી મ્હોટો હસ્તિ બંધાય છે." રાજાએ કહ્યું. "હે મંત્રી! અસાર સમુદાયથી કંઈ પણ થઈશકતું નથી. કહ્યું છે કે– જે પુરુષ પરાક્રમથી અધિક છે, તેજ પુરુષ સર્વ કાર્ય કરવામાં સમર્થ થઈ શકે છે, પણ ઘણા ઉત્પન્ન થએલા નિર્બળ પુરુષો વડે શું? જેમ ચંદ્ર સઘળી દિશાઓના મુખમંડળને પ્રકાશ કરે છે અને તારાઓનો સમૂહ ઘણો હોય છે, તો પણ તે પ્રકાશ કરવાને અસમર્થ છે."

મંત્રીએ કહ્યું. "હે રાજન્! તમે આવો દુરાગ્રહ ન કરો. આવા આગ્રહથી હું ધારૂં છું કે, તમારો વિનાશકાળ હવે પ્રાપ્ત થયો, નહિ તો આવી વિપરીત બુદ્ધિ થાય નહી. જુઓ, *સુવર્ણનો મૃગ કોઇએ બનાવ્યો નથી, પૂર્વે કોઇએ જોયો નથી અને ક્યાંહિ સાંભળ્યો પણ નથી, તથાપિ રામચંદ્રની તેના ઉપર તૃષ્ણા થઈ, તેથી એમ સિદ્ધ થાય છે

કે, વિનાશકાળમાં વિપરીત બુદ્ધિ થાય છે. કહ્યું છે કે– જેઓ યમરાજના પાશમાં બંધાવા લાગ્યા છે અને જેઓનાં ચિત્ત દૈવથી (કર્મથી) હણાઈ ગયાં છે એવા મ્હોટા પુરુષોની બુદ્ધિઓ કુમાર્ગે ચાલનારી થાય છે. વળી રાવણ પરસ્ત્રીનું હરણ કરવામાં શું દોષ ન્હોતો જાણતો? રામે વનમાં સુવર્ણના મૃગનો અસંભવ શું ન્હોતો જાણ્યો? અને યુધિષ્ઠિરે પાસે રમવાથી અનર્થ પ્રાપ્ત થશે એમ શું ન્હોતું જાણ્યું? અર્થાત્ સૌએ જાણ્યું હતું, પણ જ્યારે વિપત્તિ નજીક આવવાની હોય, ત્યારે મૂઢમનવાળા થએલા પુરુષોની બુદ્ધિ પણ ક્ષય પામી જાય છે. હે રાજા! તેવી રીતે તમારી બુદ્ધિ પણ વિપરીત થઈ છે. તેમ જ ઘણા માણસો સાથે વિરોધ કરવાથી પરિણામે નાશ વિના બીજું થાય જ નહી. તે ઉપર એક કથા કહું તે સાંભળો:—

હસ્તિનાગપુર નગરમાં દુષ્ટોનો નિગ્રહ

કરનારો અને શિષ્ટ પુરુષોનું પાલન કરનારો એવો સુયોધન નામે રાજા હતો. તેને કમળા નામે રાણી અને ગુણપાળ નામે પુત્ર હતો. તે રાજાને સ્વામીનું હિત કરવામાં તત્પર એવો પુરુષોત્તમ નામે મંત્રી હતો. જે સ્વામીનું હિત કરે તે મંત્રી કહેવાય છે. કહ્યું છે કે—જે મંત્રી કાર્યને અનુસરનારો છે અને જેઓનું કાર્ય સ્વામીના હિતને અનુસરે છે, તેઓ રાજાના ખરા મંત્રીઓ કહેવાય છે; પણ જેઓ ખુશામતથી ગાલ ફૂલાવ્યા કરે છે, તેઓ ખરા મંત્રી નથી. તે પુરુષોત્તમ નામના મંત્રીને લક્ષ્મી નામે સ્ત્રી અને દેવપાળ નામે પુત્ર હતો. રાજાને ઉત્તમ એવો કુપિલ નામે પુરોહિત હતો. કહ્યું છે કે—વેદ તથા વેદાંગ જે વ્યાકરણાદિકને જાણનારો, જપ હોમમાં તત્પર અને નિત્ય આશીર્વાદ આપવામાં તત્પર એવો રાજાનો પુરોહિત હોય છે. આવા લક્ષણવાળા તે કપિલ પુરોહિતને કપિલા ના

મે સ્રી અને સોમશર્મા નામે પુત્ર હતો. રાજા ને યમદંડ નામે કોટવાળ હતો. તેને ધનવતી નામે સ્રી અને વસુમતિ નામે પુત્ર હતો. આવા પરિવાર સહિત રાજા સુખેથી રાજ્ય કરતો હતો.

એક વખતે સુયોધન રાજા સભામાં બેઠો હતો, તેવામાં સર્વ દેશના લોકોએ મોકલેલો એક દૂત આવીને રાજાને કહેવા લાગ્યો કે, "હે દેવ ! શત્રુઓએ આપણા દેશમાં ઉપદ્રવ કરવા માંડ્યો છે." દૂતનાં આવાં વચન સાંભળીને રાજાએ કહ્યું. "જ્યાં સુધી હું આળસની નિદ્રામાં રહેલો છું, ત્યાં સુધીમાં સર્વ શત્રુંઓ ગર્જના કરે છે, પણ જ્યારે હું જાગીશ ત્યારે તેઓને દિશાનો ભ્રમ થઈ જશે. કહ્યું છે કે— જ્યાં સુધી કેસરીસિંહ નિદ્રાથી નેત્ર મીંચીને ગુફાની અંદર રહેલો છે, ત્યાં સુધી આ મૃગલાં સ્વચ્છંદ રીતે વનમાં ફરો, પણ જ્યારે તે કેસરીસિંહ જાગીને પોતાની કેશ

વાળનો ભાર કંપાવીને નિકળશે, ત્યારે દિગ્મૂઢ થએલાં તે મૃગલાંઓને લાંબી દિશાઓ થશે."

પછી રાજાએ ચતુરંગ સૈન્યથી નિકળવાનો ઉદ્યમ કરવા માંડ્યો. સર્વ વીર પુરુષોને એકઠા કરી અન્ન વસ્ત્રની ખરચી આપી રાજાએ કહ્યું. "હે સુભટો! આજે તમારો અવસર આવ્યો છે. કહ્યું છે કે- ચાકરો કામ પડે ત્યારે જણાય છે, આપત્તિના વખતમાં બંધુઓ અને મિત્રોની ખબર પડે છે અને જ્યારે ઘરની સ્થિતિમાં ફેરફાર થાય છે (ધનનો નાશ થાય છે) ત્યારે સ્ત્રીની ખબર પડે છે. માટે હે સુભટો! તમારો અવસર હવે આવ્યો છે." આવી રીતે સર્વને લઈ રાજા નિકળ્યો. તે વખતે પોતાના કોટવાળ યમદંડને બોલાવીને કહ્યું. "હે યમદંડ! તમારે મ્હોટા યત્નથી મ્હારી પ્રજાનું રક્ષણ કરવું." યમદંડે "જેવી આપની કૃપા." એમ કહી તેણે રક્ષ

ણુની વાત કબૂલ કરી. રાજા સર્વ બંદોબસ્ત કરીને નીકળ્યો. યમદંડે સર્વ જનને આનંદ થાય તેવી રીતે પ્રજાનું રક્ષણ કર્યું.

કેટલેક દિવસે શત્રુઓનો પરાભવ કરી રાજા મ્હોટા આનંદ સાથે પોતાના નગરમાં આવ્યો. રાજાના દર્શનને માટે નગરનું મહા જન સામું ગયું. રાજા દરબારમાં આવી પો તાના યોગ્ય આસન ઉપર બેઠો. સર્વ મહા જન પણ પાસે યોગ્ય આસન ઉપર બેઠું. રાજાએ કહ્યું. “હે મહાજન લોકો ! તમે સુખી છો ?” મહાજને કહ્યું. “આપના કોટવાળ યમદંડના પ્રસાદથી ઘણા સુખી છીએ.” વળી કેટલીકવાર બેસારી સર્વને તાંબૂળ આપી ફ રીથી રાજાએ પૂછ્યું કે, “તમે સુખી છો ?” ત્યારે તેઓએ કહ્યું કે, “આપના કોટવાળના પ્રસાદથી સુખી છીએ.” પછી રાજાએ સર્વને વિદાય કર્યા. થોડીવારે રાજાએ વિચાર્યું કે, “ અહો ! આ યમદંડ કોટવાળે મ્હારી સર્વ પ્ર

જાને સ્વાધીન કરી લીધી. એ દુષ્ટ અને રાજદ્રોહી છે. તેથી એને મ્હારે કોઈ ઉપાયથી મારવો જોઇએ. કહ્યું છે કે– જે રાજાઓ અધિકારીઓના હાથમાં રાજ્યનો ભાર આપી પોતે સ્વેચ્છા વિહારને સાર માની રહે છે, તે મૂઢ રાજાઓ બિલાડાના ટોળાને દૂધ આપીને સૂઈ રહેવા જેવું કરે છે. એવી રીતે હું આ યમદંડને સર્વ સોંપી શા માટે તેને સ્વાધીન કરૂં ? પણ આ વાત કોઇને કહેવી જોઇએ નહી. કહ્યું છે કે– દ્રવ્યનો નાશ, મનનો તાપ, ઘરનાં દુરાચરણ, ઠગાયા હોઇએ તે અને અપમાન; એટલાં વાનાં બુદ્ધિવાન્ પુરુષે પ્રકાશ કરવાં નહી. વળી આયુષ્ય, ધન, ઘરનું છિદ્ર, મંત્ર, મૈથુન, ઔષધ, દાન, માન અને અપમાન એ નવ વાનાં ગુપ્ત રાખવાં.”

એક વખતે રાજાની ચેષ્ટાને તથા આકૃતિને જાણી યમદંડે રાજાનું દુષ્ટ મન જાણી લીધું. તત્કાળ તે મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો :

કે, “ અરે! મેં સર્વ પ્રજાને આનંદકારી એવું રાજાનું કામ કર્યું, તેમ છતાં પણ રાજા મ્હારા ઉપર દુષ્ટ વિચાર લાવે છે! તેથી જે લોકોક્તિ કહેવાય છે કે, “ રાજા કોઇને વશ્ય નહી. ” એ વાત સત્ય છે. કહ્યું છે કે–કાગડામાં પવિત્રતા, જુવારીમાં સત્યતા, નપુંસકમાં ધીરજ, દારૂ પીનારમાં તત્વની ચિંતા, સર્પમાં ક્ષમા, સ્રીઓમાં કામની શાંતિ અને રાજા મિત્ર એટલા બધા કોઇએ જોયા નથી અને સાંભળ્યા પણ નથી.”

એક વખત રાજાએ મંત્રી અને પુરોહિતને બોલાવીને કહ્યું કે, “ આ યમદંડ કોટવાળ દુષ્ટ અને રાજદ્રોહી છે, માટે તેને કોઈ ઉપાયથી મારી નાંખવો જોઇએ. ” તેઓ રાજાના વચનને ટેકો આપી તે કામ કરવામાં સમ્મત થયા. કહ્યું છે કે– જેવી બુદ્ધિ થાય તેવો વ્યવસાય (ઉદ્યોગ) થાય છે અને જેવી ભવિતવ્યતા (ભાવી) હોય, તેવી સહાય્ય

મળે છે. આવી રીતે રાજા, મંત્રી અને પુરોહિત એ ત્રણ્યે મળીને વિચાર કરી રાજાના ભંડારમાં આવ્યા. ત્યાં ખાતર પડ્યા જેવું કરાવી, ત્યાં રહેલી વસ્તુઓ બીજે ઠેકાણે મૂકાવી, ઉતાવળા તેઓ પોત પોતાને સ્થાનકે ગયા. ત્યાં (કર્મ યોગથી) રાજા પોતાની પાદુકા, મંત્રી પોતાની મુદ્રિકા અને પુરોહિત પોતાની જનોઈ આ પ્રમાણે ત્રણ્યે વસ્તુઓ ભૂલી ગયા!

પ્રાત:કાળે સર્વ મળી કોળાહળ કરવા લાગ્યા. રાજાએ યમદંડને બોલાવવાને માટે દૂત મોકલ્યો. યમદંડ વિચારવા લાગ્યો કે, "હવે મ્હારૂં મરણ આવ્યું. રાજાના કોપથી માણસ કેવો થઈ જાય છે? કહ્યું છે કે—રાજાના કોપથી કવિ હોય તે અકવિ થઈ જાય, ચતુર હોય તે અચતુર થઈ જાય, શૂરવીર હોય તે બ્હીકણ થઈ જાય, દીર્ઘ આયુષ્યવાળો હોય તે અલ્પ આયુષ્યવાળો થઈ જાય અને કુળ

વાન હોય તે કુળહીન થઈ જાય.” આવી રીતે મહા સમર્થ એવો યમદંડ નિર્બળ થઈ ગયો. તે મરણનો નિશ્ચય કરી રાજાની પાસે આવ્યો. રાજાએ કહ્યું “હે યમદંડ! તું મહાજનની રક્ષા કરે છે અને મ્હારા ઉપર આવી ઉદાસીનતા કેમ રાખે છે? આજે મ્હારા ભંડારમાંથી સર્વ વસ્તુઓ ચોર લઈ ગયા છે, તે તત્કાળ મને લાવી આપ; નહિ તો ત્હારો શિરચ્છેદ કરીશ.”

રાજાનું આવું વચન સાંભળી યમદંડ જ્યાં ખાતર પડયું હતું ત્યાં ગયો. જ્યાં આવીને જુએ છે તો, ત્યાં પાદુકા, મુદ્રિકા અને જનોઇ પડેલી દીઠી. તેણે આ વસ્તુઓ ઉપરથી વિચાર કર્યો કે, “ આ પાદુકા ઉપરથી રાજા ચોર છે, આ મુદ્રિકા અને જનોઈ ઉપરથી મંત્રી તથા પુરોહિત ચોર જણાય છે.” આવો નિશ્ચય કરી તે ચિંતવવા લાગ્યો કે, “ અહો! આવું કામ જ્યારે રાજા પોતે કરે, ત્યારે આ

કોની પાસે જઇને કહેવાય?" તેવામાં આ કોળાહળ સાંભળીને નગરનું મહાજન તત્કાળ ત્યાં આવ્યું. તેમની આગળ રાજાએ આ સર્વ હકીકત કહી. છેવટે મહાજને કહ્યું કે, "હે દેવ! તપાસને માટે યમદંડને સાત દિવસની મુદત આપો. જો સાત દિવસમાં તે આપને ન લાવી આપે તો જે ધાર્યું હોય, તે પ્રમાણે તેને શિક્ષા કરજો." રાજાએ મહાજનનું કહેવું માંડમાંડ કષ્ટથી સ્વીકાર્યું. પછી મહાજન પોત પોતાને ઘેર ગયું.

પછી યમદંડે ખાનગી રીતે મહાજનને મળીને કહ્યું કે, "મ્હારા ઉપર આવી વ્યવસ્થા આવી પડી છે. હવે મ્હારે કેવી રીતે કરવું?" મહાજને કહ્યું કે, "તમે ભય રાખશો નહી. તમે છો તેથી અમારે કોઈ વખત પણ ચોરનો ઉપદ્રવ થતો નથી. હવે તમારા બેમાં રાજાના ભેદથી ચોરનો ઉપદ્રવ થવા લાગ્યો. તમારા બન્નેમાં જે દુષ્ટ હશે, તેનો

અમે નિગ્રહ કરીશું." યમદંડે કહ્યું "બહુ સારૂં." પછી યમદંડ ચોરને જોવાને માટે ધૂર્તવૃત્તિથી રહેવા લાગ્યો.

પહેલે દિવસે તે રાજસભામાં ગયો. રાજાને નમસ્કાર કરીને યોગ્ય આસને બેઠો. રાજાએ પૂછ્યું. "હે યમદંડ! તેં કોઈ ચોરને જોયો કે નહિ?" યમદંડે કહ્યું. "મેં ચારે તરફ જોયું પણ કોઈ ઠેકાણે ચોર જોવામાં આવ્યો નહી." રાજાએ કહ્યું. "ત્યારે આટલો વખત તેં શું કર્યું?" યમદંડે કહ્યું. "એક ઠેકાણે કોઈ કથા કરનાર પુરુષ કથા કરતો હતો, તે મેં સાંભળી. તેથી મને ઘણી વાર થઈ ગઈ." રાજાએ કહ્યું. "અરે યમદંડ! એવી કથા સાંભળવામાં તું ત્હારૂં મરણ કેમ વિસરી ગયો? અને તેવી કથા શું હતી? તે મને કહે." આવી રીતે રાજાના કહેવાથી યમદંડ કથા કહેવા લાગ્યો. "હે રાજા! સાંભળો, તે કથા આ પ્રમાણેઃ—

दीहकाल वणं तत्थ, पायवे निरुवद्दवे ॥
मूलाओ उट्ठिया वल्ली, जायं सरणओ भयं ॥२॥

એક દીર્ઘકાળ રૂપી વનમાં ઉપદ્રવ રહિત વૃક્ષ છે, તે વૃક્ષના મૂળમાંથી એક વેલ નીકળી, તેથી સર્વ વૃક્ષના પક્ષીઓને ભય થયો. તેથી તેઓને શરણુ થકી ભય થયો. (૨)

આ ગાથા ઉપર એક કથા છે તે કહે છે.

એક વનમાં સરોવરની પાળ ઉપર મ્હોટું વૃક્ષ હતું. તેના ઉપર ઘણા હંસો રહેતા હતા. એક વખતે વૃક્ષના મૂળમાં વેલના અંકૂર જોઈ એક વૃદ્ધ હંસે કહ્યું. "હે પુત્રો! હે પૌત્રો! એક મ્હારો ઉપદેશ સાંભળો. આ વૃક્ષના મૂળમાં જે વેલના અંકૂરા છે, તેઓને ચાંચોના પ્રહારથી તોડી નાંખો. જો તેમ નહિ કરો તો સર્વેનું મૃત્યુ થશે." એવી રીતનું વૃદ્ધ હંસનું વચન સાંભળી તે જવાન હંસો હસવા લાગ્યા અને તેઓ કહેવા લાગ્યા કે, "અહો! આ વૃદ્ધ થઈને મૃત્યુથી બ્હીહે છે

અને હમ્મેશાં જીવવાને ઇચ્છે છે. અહિં મ
રણથી શું ભય રાખવો ?” પોતાના પુત્રાદિ
કનું આવું વચન સાંભળી વૃદ્ધ હંસ મનમાં
કહેવા લાગ્યો કે, “અરે! આ કેવા મૂર્ખ છે?
આ મ્હારા હિતોપદેશને જાણતા નથી અને
ઉલટા કોપ કરે છે. કહ્યું છે કે—ઘણું કરીને જે
સન્માર્ગનો ઉપદેશ કરવો, તે કોપને માટે જ
થાય છે. જેમ જેની નાસિકા કપાઈ ગઈ હોય
તેવા પુરુષને નિર્મળ દર્પણ બતાવવું, તે કોપને
માટે જ થાય છે.” ફરીથી વૃદ્ધ હંસે કહ્યું કે,
“મૂર્ખની સાથે જે કંઈ બોલવું, તે વચન વ્યર્થ
જાય છે. કહ્યું છે કે—મૂર્ખ અને અપકવ બોધ
વાળા માણસોની સાથે જે આલાપ કરવો,
તે નિષ્ફળ થાય છે, તેની સાથે વાણીનો વ્ય
ય કરવો તે મનમાં તાપ કરે છે અને તેઓને
જે તાડન કરવું, તે પણ દુષ્ટ અપવાદને
કરાવે છે.” આ પ્રમાણે વિચારીને તેણે કહ્યું.
કે, “જ્યારે ફળ થશે ત્યારે તેઓને ખબર

પડશે.” એમ કહીને મોન રાખી રહ્યો.

પછી કેટલોએક કાળ ગયો એટલે તે વૃક્ષ ઉપર વેલ ચઢવા લાગી અને ચારે તરફ પ થરાઈ ગઈ. એક વખતે કોઈ પારધી વેલને પકડીને વૃક્ષ ઉપર ચઢયો. ત્યાં તેણે ચોતરફ પાશ નાંખ્યા. તેમાં જે હંસો દશ દિશાઓ માં ચારો ચરવા ગયા હતા, તેઓ ત્યાં આવી રાત્રીએ અજાણથી પાશમાં બંધાઈ ગયા! તેઓનો કોળાહળ સાંભળીને પેલા વૃદ્ધ હંસે કહ્યું. “હે પુત્રો! તમે મ્હારો ઉપદેશ માન્યો નહી અને હવે બુદ્ધિ રહિત એવા તમારૂં મૃત્યુ પ્રાપ્ત થયું. સર્વમાં બુદ્ધિ છે તે શ્રેષ્ઠ કહેવાય છે. કહ્યું છે કે—વિદ્યા શ્રેષ્ઠ નથી પણ બુદ્ધિ શ્રેષ્ઠ છે. વિદ્યાથી બુદ્ધિ ઘણી મ્હોટી કહેલી છે. તેથી બુદ્ધિ વિનાના પુરુષો વિનાશ પામે છે. જેમ સિંહને જીવાડવાથી એક વૈદ્યનું મૃત્યુ થયું તેમ.

બુદ્ધિ ઉપર સિંહ અને વૈદ્યની કથા

આ પ્રમાણે:—

વારાણશી નગરીમાં જિતશત્રુ નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે નગરીમાં વૈદ્ય વિદ્યામાં અતિશય પ્રવીણ એવો દેવદત્ત નામે એક બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. એ શેહેરમાં રાજા તથા પ્રજા સર્વ લોકો એ દેવદત્તને વૈદ્ય વિદ્યાને લીધે માન આપતા હતા. કોઈ કાળે દૈવયોગે દેવદત્ત બ્રાહ્મણ મૃત્યુ પામ્યો. તેના મરણથી તેવા ઉત્તમ વૈદ્યની નગરમાં મ્હોટી ખામી આવી. તે દેવદત્તના પાછળ બે પુત્રો હતા. તેઓ જ્યોતિષ તથા વૈદ્ય વિદ્યામાં કાંઈ પણ જાણતા નહી અને મૂર્ખ હતા. આવા ઉત્તમ નગરમાં વૈદ્યની જરૂર હોવાથી કોઈ ઉત્તમ વૈદ્ય બ્રાહ્મણ આવીને ત્યાં વશ્યો. તે પોતાની જ્યોતિષ તથા વૈદ્ય વિદ્યાથી નગરમાં પ્રસિદ્ધ થયો. ઘણા લોકોના રોગ મટાડ્યા, તેની ઉત્તમ કીર્તિ સાંભળી રાજાએ તેને તેડાવી ઘણો આદર આપ્યો અને તેને દેવદત્તની જ

ગ્યા ઉપર નીમ્યો.

આ વૈદ્યનું રાજ સન્માન દેખીને દેવદત્તની સ્ત્રી રુદન કરવા લાગી અને મનમાં ચિંતવવા લાગી કે, "અરે! મ્હારા વિદ્વાન પતિનું સન્માન અને તેમની આજીવિકા આ પરદેશી બ્રાહ્મણે લઈ લીધી! એક વખતે વૈદ્યને રાજાને ઘેર જતો જોઈ દેવદત્તની સ્ત્રી ઘણું રુદન કરવા લાગી. તેવામાં તેના બન્ને મૂર્ખ પુત્રો બહાર રમવા ગયા હતા ત્યાંથી ઘેર આવ્યા. માતાને રુદન કરતી જોઈ પુત્રોએ પૂછ્યું. "અરે માતા! તમે કેમ રુદન કરો છો?" માતાએ કહ્યું કે, "હે અભણ પુત્રો! તમે બિલકુલ ભણ્યા નહી તેથી તમારા વિદ્વાન પિતાની આજીવિકા કોઈ પરદેશી વૈદ્ય ખાય છે. તે દેખીને મને દ્વેષ આવે છે અત્યારે તે પરદેશી વૈદ્ય તમારા પિતાની પેઠે મ્હોટા સન્માનથી દરબારમાં જતો જોઇને મને રુદન આવ્યું."

માતાના મુખથી આ વાત સાંભળી બન્ને પુત્રો વિદ્યાભ્યાસની પ્રતિજ્ઞા લઈ મથુરા નગરીમાં ભણવા ગયા. બન્ને ભાઇઓએ પાંચ સાત વર્ષ સુધી ત્યાં રહી સર્વ વૈદ્ય વિદ્યામાં ઘણી પ્રવીણતા મેળવી. તેની સાથે બીજી સર્વ નાટક ચેટકની વિદ્યા પણ પ્રાપ્ત કરી. બંન્ને ભાઇઓ ગુરુની પાસેથી રજા લઈ પોતાના નગર તરફ આવ્યા. રસ્તે આવતાં તેમણે મૃત્યુ પામેલો એક વિકરાળ સિંહ દીઠો. તે વખતે મ્હોટા ભાઇએ ન્હાના ભાઇને કહ્યું કે, "હે લઘુ ભ્રાતા! આપણે મૃતસંજીવિની વિદ્યા ભણ્યા છીએ માટે તેની આ સિંહ ઉપર પરીક્ષા કરીએ." ન્હાના ભાઇએ કહ્યું. "તેની પરીક્ષા આપણે ઘેર જઇને કરીશું. અહિં રસ્તે શા માટે પરીક્ષા કરવી જોઇએ?" આવી રીતે ન્હાના ભાઇએ કહ્યું, તો પણ તે મ્હોટા ભાઇએ માન્યું નહી. પછી ન્હાનો ભાઈ ચેતીને એક વૃક્ષ ઉપર ચઢી ગયો.

મ્હોટા ભાઇએ પોતાની અલ્પબુદ્ધિને લીધે વિચાર કર્યા વિના ગોળી લઇને મૂલસંજીવિની વિદ્યાનું સ્મરણ કર્યું અને તે તત્કાળ સિંહની આગળ આવીને બેઠો. પછી તે ગોળી સિંહના નેત્રમાં આંજી એટલે તત્કાળ જીવતો થઈ તેણે તે બ્રાહ્મણ (મ્હોટા ભાઈ) ને મારી નાંખ્યો અને તેનું ભક્ષણ કરી ગયો. ન્હાના ભાઇએ કુશળતાથી ઘેર આવી તે વૃત્તાંત પોતાની માતાને કહ્યો. આવી રીતે વિદ્યાથી બુદ્ધિ ચઢે છે."

આ વાર્તા સાંભળી હંસોએ કહ્યું કે, " હે તાત! હવે અત્યારે જીવવાનો ઉપાય ચિંતવવો જોઇએ." વૃદ્ધ હંસે કહ્યું. "કાર્ય નાશ પામ્યું છે તેથી હવે શો ઉપાય કરવો? કહ્યું છે કે– અજ્ઞાનપણાથી, પ્રમાદથી, અથવા બેદરકારીથી જો કોઈ કાર્ય નાશ પામી જાય તો પુરુષનો કરેલો સમર્થ પ્રયત્ન પણ નિષ્ફળ થાય છે; કારણ કે, પાણી ચાલી ગયા

પછી પાળ બાંધવી તે શા કામની છે?" આવી રીતે વૃદ્ધ હંસે કહ્યું તો પણ તે બાળહંસો ફરીથી તેને કહેવા લાગ્યા કે, "હે પિતા! તમારે ચિત્તને સ્વસ્થ કરીને પણ કોઈ જીવવાનો ઉપાય ચિંતવવો જોઇશે. કારણ કે, ચિત્તને સ્વસ્થ કરવાથી બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે. કહ્યું છે કે- ધાતુઓથી બંધાએલું આ શરીર ચિત્તને આધીન છે. તેથી ચિત્ત નાશ પામે તો સર્વ ધાતુઓ પણ નાશ પામે છે. તે માટે આ ચિત્તનું યત્નથી રક્ષણ કરવું જોઇએ. જો ચિત્ત સ્વસ્થ હોય તો બુદ્ધિઓ ઉત્પન્ન થાય છે."

આવી રીતે બાળહંસોનું કહેવું સાંભળીને વૃદ્ધહંસે કહ્યું. "હે પુત્રો! જો તમારે જીવવું હોય તો એક ઉપાય છે કે, જ્યારે એ પારધિ આવે, ત્યારે તમારે મૃત્યુ પામેલાની પેઠ થઇને રહેવું. જો એમ નહિ રહો તો તે તમારાં ગળાં મરડી નાંખશે." વૃદ્ધ હંસના

કહેવાથી સર્વે બાળહંસો મડદાની પેઠે થઇને રહ્યા. પછી પ્રભાતકાળ થતાં પેલો પારધિ આવ્યો. તેણે સર્વ હંસોને મૃત્યુ પામેલા જોઈ નીચે પાડી નાંખ્યા. પછી વૃદ્ધહંસે કહ્યું. "હે પુત્રો! નાસી જાઓ." આવી રીતે વૃદ્ધહંસના કહેવાથી સર્વ બાળહંસો ઉડી ગયા. પછી તેઓ કહેવા લાગ્યા કે, "અહો! આ પણ વૃદ્ધના ઉપદેશથી જીવ્યા છીએ. કહ્યું છે કે—પોતાના ગુણથી શોભતા એવા ડાહ્યા પુરૂષોએ હમ્મેશાં વૃદ્ધ માણસનું કહ્યું માનવું. જુઓ! જેમ વનમાં બંધાએલા હંસો વૃદ્ધના વચનથી છૂટી ગયા તેમ."

આ દૃષ્ટાંતથી યમદંડે રાજાને એમ સૂચવ્યું કે, "અરે રાજા! આ કામ મૂળથી જ નાશ પામ્યું છે." આવો અભિપ્રાય રાજાના જાણવામાં આવ્યો નહી. કારણ કે, તેને દુરાગ્રહ થયો હતો. કહ્યું છે કે—જે પુરૂષ દુરાગ્રહ રૂપી ગ્રહથી ગળાએલો છે, તેવા પુરૂષને

વિદ્વાન માણસ પણ શું કરી શકે? કારણ કે, કાળા પત્થરને કોમળ કરવાને માટે વર્ષાદ પણ સમર્થ થતો નથી. આવી રીતે આખ્યાન કહીને યમદંડ પોતાને ઘેર ગયો અને પહેલો દિવસ ગયો.

બીજે દિવસે તેવી જ રીતે યમદંડ સભામાં આવ્યો. એટલે રાજાએ "ચોર મળ્યો?" એમ પૂછ્યું. એટલે તેણે ના કહી. પછી રાજાએ "આટલીબધી વાર કેમ થઈ?" એમ પૂછ્યું. એટલે તેણે કહ્યું કે, "ઘણી વાર થવાનું કારણ સાંભળો. માર્ગમાં એક કુંભારે મને કથા કહી, તે સાંભળતાં મને વાર થઈ છે." રાજાએ કહ્યું. "તે કથા મ્હારી પાસે કહે." ત્યારે યમદંડ કહેવા લાગ્યો. "તે કુંભારે મને આ પ્રમાણે કહ્યું કે—

जेण भिक्खं वालिदेमि, जेण पोसेमि अप्पयं ॥
तेण मे पिट्ठिया भग्गा, जायं सरणओ भयं ॥३॥

જે મૃત્તિકાથી મ્હારી ઉદરપૂર્ણા થતી

અને જે મૃત્તિકાથી મ્હારા આત્માનું હું પોષણ કરતો હતો, તે જ મૃત્તિકાએ મ્હારી પૂંઠ ભાગી નાંખી! તેથી મને શરણથી ભય થયો છે." (૩)

આવી રીતે તેણે પોતાનો અભિપ્રાય સૂચવ્યો, તો પણ રાજાના સમજવામાં આવ્યું નહી. એ આખ્યાન કહીને યમદંડ ઘેર ગયો. એવી રીતે બીજો દિવસ પણ ગયો.

ત્રીજે દિવસે યમદંડ રાજાની પાસે આવ્યો. રાજાએ પૂછ્યું કે "ચોર જોવામાં આવ્યો ?" યમદંડે ના કહી. રાજાએ ફરીથી પૂછ્યું કે, "આટલી વાર કેમ થઈ ?" યમદંડે કહ્યું. "મેં એક કથા સાંભળી. તેથી ચોરને ખોળવાનો વખત જતો રહ્યો" રાજાએ કહ્યું. "તે કથા કહે." ત્યારે યમદંડ કહેવા લાગ્યો—

"હે રાજા! પંચાળ દેશમાં એક વરશક્તિ નામે નગર છે. તેમાં જૈનમતને અનુસરનારો સુધર્મ નામે એક ધર્મિષ્ઠ રાજા છે. તેને

જિનમતી નામે રાણી છે. એ રાજાને ચાર્વા ક મતને અનુસરનારો જયદેવ નામે મંત્રી હતો. તેને એક વિજયા નામે સ્ત્રી હતી. સુધર્મ રાજા સુખેથી રાજ્ય કરતો હતો. એક વખતે તે રાજસભામાં બેઠા હતા, તેવામાં કોઇએ આવીને કહ્યું કે, " મહાબળ નામે એક રાજા છે, તે પોતાની પ્રજાને ઘણી પીડા કરે છે." રાજાએ એ ફરિયાદ સાંભળીને કહ્યું કે "જ્યાં સુધી હું તેનો પરાભવ કરવાને ગયો નથી, ત્યાં સુધીમાં તે ભલે ગર્જના કરે ! કહ્યું છે કે-જ્યાં સુધી ક્રીડામાત્રમાં જ પોતાના પૂંછને ઉલાળતો કેસરીસિંહ આવ્યો નથી, ત્યાં સુધી વનમાં મદના ભારથી મંદ થએલા હસ્તિઓ ગર્જના કરે છે. માટે હું શસ્ત્ર બંધન કરૂં. કારણ કે, જે સંગ્રામમાં સામો ઉભો રહે અથવા તો જે પોતાના મંડળને કંટક રૂપ થાય, તેવા રાજાને અવશ્ય નિરાકરણ કરવો જોઇએ. કહ્યું છે

કે-જે શસ્ત્ર લઇને સંગ્રામમાં સામો ઉભો રહે અથવા પોતાના મંડળને કંટક રૂપ થાય, તેવા પુરુષ ઉપર રાજાઓએ શસ્ત્ર ફેંકવાં, પણ જેઓ દીન, અનાથ અને શુભ હૃદય વાળા હોય, તેમના ઉપર શસ્ત્ર ફેંકવાં નહી."

'દુષ્ટ પુરુષોનો નિગ્રહ કરવો અને ઉત્તમ પુરુષોનું પાલન કરવું એ રાજાનો ધર્મ છે.' એમ વિચારીને સુધર્મ રાજા મહાબળની ઉપર ચઢી આવ્યો. સંગ્રામમાં તેને જીતીને તેનું સર્વસ્વ લઈ લીધું. પછી મ્હોટા આનંદથી પોતાના નગરમાં આવ્યો. નગરમાં પ્રવેશ કરતી વખતે શેહેરનો દરવાજો પડી ગયો! તે જોઈ અપશુકન માની એક પોતાના ઉદ્યાનમાં રહ્યો. મંત્રીએ તત્કાળ નવો દરવાજો તૈયાર કરાવ્યો. તે પણ તેવી રીતે પડી ગયો. તેવી રીતે ત્રીજી વખત પણ પડી ગયો! રાજાએ મંત્રીને પૂછ્યું કે, "હે મંત્રી! આ દરવાજો કેવી રીતે સ્થિર

થાય ? ” મંત્રીએ કહ્યું. “ હે રાજા ! જો તમે પોતાના હાથથી કોઈ પુરુષને મારી તેના રુધિરથી આ દરવાજાને સિંચન કરો તો તે પછી સ્થિર રહેશે. તે શિવાય બીજા કોઈ ઉપાયથી સ્થિર રહેશે નહી. આવો લોકાચાર્યનો મત છે.”

મંત્રીનું આ વચન સાંભળી રાજાએ કહ્યું કે “મ્હારે આવા નગરનું પ્રયોજન નથી. કારણ કે, જ્યાં હું છું, ત્યાં નગર છે. તેમ જ હે મંત્રી ! જે પોતાનું હિત ઇચ્છે, તેણે હિંસા કરવી નહી. કહ્યું છે કે—પોતાનું જીવિત, બળ અને આરોગ્યને ઇચ્છનાર એવા રાજાએ પોતે હિંસા કરવી નહીં અને બીજાની પાસે કરાવવી પણ નહી. તેમ જ જીવિતદાન આપવામાં કેટલું ફળ છે ? કહ્યું છે કે—જો સુવર્ણનો મેરુ અને આખી પૃથ્વિનું દાન કરે અને એકને જીવિતદાન આપે, તો પણ જીવિતદાનના જેવું ફળ થતું નથી.”

પછી મહાજને આવી રાજાને કહ્યું કે "હે સ્વામિન્! અમે બધું કરીશું. આપને તો ફક્ત મૌન રહેવું." રાજાએ કહ્યું. "હે મહાજનો! જો પ્રજા પાપ કરે, તો તેનો છઠ્ઠો ભાગ રાજાને મળે છે. તેવી રીતે જો પ્રજા પુણ્ય કરે તો તેનો છઠ્ઠો ભાગ રાજાને મળે છે. કહ્યું છે કે—જેવી રીતે સુકર્મ કરનારી પ્રજાના પુણ્યના છઠ્ઠા અંશનો ભાગદાર રાજા છે, તેવી રીતે કુકર્મ કરનારી પ્રજાના પાપના છઠ્ઠા અંશનો ભાગદાર પણ રાજા છે." રાજાનાં આવાં વચનો સાંભળી મહાજનોએ કહ્યું કે "હે મહારાજ! જે પાપનો ભાગ છે, તે અમારો અને જે પુણ્યનો ભાગ છે તે તમારો. વળી તમે તે કામમાં મૌન રાખી રહો." રાજાએ તે વાત કબુલ કરી.

પછી મહાજનોએ દ્રવ્યનું ઉઘરાણું કરયું અને તે દ્રવ્યથી એક સુવર્ણમય પુરૂષ બનાવ્યો. નાના પ્રકારના રત્નોથી શણુગારીને તેને

એક ગાડા ઉપર ચઢાવી આખા નગરમાં એવી ઘોષણા કરાવી કે, “ જે કોઈ પોતાના પુત્રને આપી, માતા તેને પોતાને હાથે વિષ દે અને પિતા ગળું મરડી નાંખે, તો તેને આ સુવર્ણનો પુરુષ આપવામાં આવશે. ” તે નગરમાં એક ઘણો દરિદ્રિ અને નિર્દય એવો વરદત્ત નામે બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તેને સાત પુત્રો હતા. તે વરદત્તની સ્ત્રી ઘણી નિર્દય હતી. વરદત્તે આવી તેણીને પૂછ્યું કે, “ હે પ્રિયા ! આ ન્હાનો પુત્ર ઇંદ્રદત્તને આપી આપણે આ દ્રવ્ય લઇએ. જો આપણે બન્ને કુશળ હોઇશું તો ઘણા પુત્રો થશે. ” સ્ત્રીએ એ વાતની હા કહી એટલે વરદત્તે ઘોષણાને ગ્રહણ કરી તે સુવર્ણમય પુરુષ લીધો. મહાજનોએ કહ્યું કે, “ જો ન્હારે પુત્ર આપવો હોય તો તેની માતા પોતાને હાથેથી વિષ દે અને પિતા ગળું મરડે, તો અમે આ દ્રવ્ય આપીશું. ” વરદત્તે તે વાત કબુલ કરી. પછી

ઇંદ્રદત્તને ત્યાં હાજર કર્યો. ઇંદ્રદત્તે તે વખતે મનમાં વિચાર્યું કે, "અહો! ધનનું મહાત્મ્ય કેવું છે! ધનને માટે માણસ અકર્ત્તવ્ય પણ કરે છે. કહ્યું છે કે-જે અપૂજ્ય હોય તે પૂજાય, જે અગમ્ય હોય તે મેળવાય અને જે અવંદ્ય હોય તે વંદાય; તે ધનનો પ્રભાવ છે. વળી કહ્યું છે કે-

(उपजात्तिवृतम.)

बुभुक्षितः किं न करोति पापं,
क्षीणा नरा निष्करुणा भवंति॥
आख्याहि भद्रे प्रियदर्शनस्य,
न गंगदत्तः पुनरेति कूपम् ॥ ४ ॥

આ શ્લોકથી એક દૃષ્ટાંતિક કથા કહે છે.

એક કૂવામાં પ્રિયદર્શન નામે નાગ રહેતો હતો. તેને એક ભદ્રા નામની ઘો અને ગંગદત્ત નામના દેડકા સાથે મિત્રાઈ થઈ. પ્રિયદર્શન નાગ હમ્મેશાં તે કૂવાના દેડકાનું ભક્ષણ કરતો હતો. એક વખતે કોઈ દેડકો નહિ

મળવાથી, ગંગદત્ત દેડકા ઉપર તેની ભક્ષણ કરવાની ઇચ્છા થઇ. આ વાત ગંગદત્ત દેડકાના જાણવામાં આવી એટલે તેણે પ્રિયદર્શન નાગને કહ્યું કે, " જો મને કૂવાની બહાર મોકલો તો હું મ્હારી જાતના બીજા દેડકાંને અહિં બોલાવી લાવું." આવું બ્હાનું બતાવી તે ભદ્રા ઘોની સાથે બહાર આવ્યો. પછી કેટલીક વારે પ્રિયદર્શન નાગે ભદ્રા ઘોને, ગંગદત્ત દેડકાને તેડવા મોકલી. ભદ્રા ઘોને જોઇ ગંગદત્ત દેડકાએ ઉપરના શ્લોકથી કહ્યું કે–" હે ભદ્રે! જે ભૂખ્યો માણસ હોય તે શું પાપ નથી કરતો? અર્થાત્ તે ગમે તે પાપ કરે છે. કારણ કે, ક્ષીણ થએલા પુરુષો નિર્દય થઇ જાય છે. તેથી તું જઇને પ્રિયદર્શન નાગને કહે કે, ગંગદત્ત દેડકો ફરીથી કૂવામાં નહિ આવે." (૪)

ક્ષીણ થએલા વરદત્તે દ્રવ્ય લઇને પુત્ર મહાજનને આપ્યો. મહાજનોએ પુત્રને શણ

ગાર્યો. પછી મંત્રી વિગેરેના સમૂહથી વિંટાએલા અને દરવાજાની સન્મુખ આવતા તે ઈંદ્રદત્તને હસતો દેખીને રાજાએ કહ્યું. "હે બાળક! તું કેમ હસે છે? અને મરણથી કેમ બ્હીતો નથી?" ત્યારે ઇંદ્રદત્તે કહ્યું. "હે દેવ! જ્યાં સુધી ભય આવ્યો નથી ત્યાં સુધી બ્હીવું જોઇએ, પણ ભય આવ્યા પછી તેને સહન કરવો જોઇએ. કહ્યું છે કે—જ્યાં સુધી ભય ન આવ્યો હોય ત્યાં સુધી બ્હીવું, પણ જો ભય આવેલો જોવામાં આવે, તો શંકા રહિત થઈ તેના સામું થવું. વળી હે રાજા! પિતાએ સંતાપ પમાડેલો પુત્ર માતાને શરણે જાય છે, માતાએ સંતાપ પમાડેલો પુત્ર પિતાને શરણે જાય છે, બન્નેથી સંતાપ પામેલો પુત્ર રાજાને શરણે જાય છે અને જો રાજાથી સંતાપ થાય તો તે પુત્ર મહાજનોને શરણે જાય છે; પણ હે રાજા! જ્યાં માતા વિષ દે, પિતા ગળું મરડે, મહાજન દ્રવ્ય આપી પ્ર

હુણ કરે અને તેમાં રાજા પ્રેરક (પ્રેરણા કર નારો) થાય, ત્યારે તેને કોને શરણે જવું? તે ઉપર ગાથા કહે છે—

जस्स पिया गलयं विलेई,
माया य जस्स देई विसं ॥
जत्थ ऽविलंबइ राया,
किं सरणं तेण गंतव्वं ॥ ५ ॥

પિતા જેનું ગળું મરડે, માતા જેને વિષ દે અને રાજા જેમાં વિલંબ જ્ઞાન ન કરે, તેને કોને શરણે જવું? (૫)

કહ્યું છે કે—માતા ઝેર દે, પિતા પુત્રને વેચે અને રાજા સર્વ ધન લૂંટી લે, તેમાં શી વેદના બાકી રહે? આ પ્રમાણે ધીરપણાથી મ્હારૂં મરણ ભલે થાઓ! એવું ધારીને હું ખુશી થઉં છું." ઇંદ્રદત્તનું આવી રીતનું વચન સાંભળી રાજાએ કહ્યું કે, "આ દરવાજાનું અને નગરનું મ્હારે પ્રયોજન નથી. જ્યાં હું રહું ત્યાં નગર જ સમજવું." આ

વી રીતે રાજાની અને ઇંદ્રદત્તની ધીરજ ત
થા હિમ્મત જોઈ નગરની દેવતાએ તત્કાળ
દરવાજો બનાવી આપ્યો અને પુષ્પવૃષ્ટિથી
ઇંદ્રદત્તની પૂજા કરી. કહ્યું છે કે—જે પુરુષને ઉ
દ્યમ, સાહસ, ધૈર્ય, બળ, બુદ્ધિ અને પરાક્રમ
એ છ વાનાં છે, તેવા પુરુષથી દેવતા પણ
શંકા પામે છે. આ આખ્યાનનો અભિપ્રાય
રાજાના જાણવામાં આવ્યો નહી, પણ યમ
દંડ તે આખ્યાન કહી પોતાને ઘેર ગયો. એ
વી રીતે ત્રણ દિવસ ગયા.

ચોથે દિવસે યમદંડ રાજાની સભામાં ગ
યો. અગાઉ પ્રમાણે રાજાએ તેને ચોરની ખ
બર પૂછી, એટલે તેણે ના કહી. પછી "આ
ટલી વાર કેમ થઈ?" એમ પૂછ્યું ત્યારે તે
ણે કહ્યું કે, "એક હરિણીની કથા મ્હારા
સાંભળવામાં આવી, તેથી વાર થઈ." રા
જાએ તે કથા કહેવાને કહ્યું. ત્યારે યમદંડ આ
પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો:—

सव्वंवि वणं जहि सलिलं,
सव्वारन्नं च कूडसंछन्नं ॥
राया जत्थ सयंवाहो,
तत्थ मियाणं कओ वासो ॥ ६ ॥

" ચારે દિશાઓએ તળાવોથી વિંટાએલું અને ઘણા ફળવાળા સરળ વૃક્ષોના સમૂહથી વ્યાપ્ત થએલું એક ઉદ્યાન હતું. તેમાં ઘણાં બાળકો સહિત એક હરિણી રહેતી હતી. તે હરિણી પોતાનાં બચ્ચાંઓ સાથે વનભૂમિનાં લીલાં ઘાસ ચરી અને શીતળ જળ વાળા તળાવમાં જળપાન કરી પોતાનો કાળ સુખેથી નિર્ગમન કરતી હતી. તેની નજીક એક શેહેર હતું. તેમાં રિપુમર્દન નામનો રાજા હતો. તેને ઘણા કુમારો હતા. એક વખતે કોઈ શીકારીએ એક મૃગલીનું બચ્ચું, તે જીર્ણ વનમાંથી પકડી રાજાના એક કુમારને આપ્યું. આ સુંદર મૃગનાં બચ્ચાંને જોઇને બીજા રાજકુમારો મૃગનાં બચ્ચાંને માટે ઘ

ચ્છાવાળા થયા. પછી તેઓ એકઠા થઇને રાજાની આગળ કહેવા લાગ્યા કે, "હે સ્વામિન્! અમોને આવાં મૃગનાં બચ્ચાંઓ મંગાવી આપો." રાજાએ પારધીઓને બોલાવીને પૂછ્યું કે, "હે પારધીઓ! આવાં મૃગનાં બચ્ચાંઓ કિયા વનમાં મળે છે? તે કહો." ત્યારે તે પારધીઓમાંથી એક પારધીએ કહ્યું કે, "હે દેવ! જીર્ણોદ્યાનમાં ઘણાં મૃગનાં બચ્ચાંઓ મળે છે." એ વચન સાંભળી રાજા પોતે જ પારધીનો વેશ લઇ જીર્ણોદ્યાનમાં ગયો. એ વન ઘણું વિષમ હતું તેથી રાજાએ મૃગનાં બચ્ચાં લેવાને માટે એવી બુદ્ધિ રચી કે, ચોતરફ રહેલા તળાવની પાળ ફોડીને પાણી એકઠું કરવું અને ચોતરફ બહાર ખાઇ ખોદાવી તેની પાસે જૂના ઘાસનો સમૂહ સળગાવ્યો અને આગળ પાસલાની રચના કરાવી. પછી રાજાએ પારધીઓને કહ્યું કે, "હવે વનમાં પેસો, કે જે

થી એ મૃગલાં પાસમાં પડી જશે. ” પાર
ધીઓએ તેમ કર્યું એટલે ઘણાં મૃગલાંઓ
પાસમાં પડી ગયાં. પછી તેઓને પકડી લી
ધાં. એવી રીતે રાજકુમારોએ ક્રીડા કરવાને
માટે તે મૃગનાં બચ્ચાં મેળવ્યાં.

એક વખતે કોઈ પંડિતે રાજકુમારો તથા
મૃગનાં બચ્ચાંઓને ક્રીડા કરતા જોઈ આ પ્ર
માણે કહ્યું કે, “ દ્વારીઓથી દિશાઓ રૂંધી,
ઝરથી પાણી રૂંધ્યું, પાસલાથી પૃથ્વી રૂંધી.
અગ્નિથી વન બાળ્યું અને પછવાડે હાથમાં
બાણ લઈ શીકારીઓ ફરે છે. હવે તે મૃગ
નાં બચ્ચાંવાળી હરિણી કિયા પ્રદેશ (જ
ગ્યા)નો આશ્રય કરશે? ” આવી રીતે અભિ
પ્રાય સૂચવ્યો તો પણ રાજાએ જાણ્યું નહિ.
એટલે યમદંડ ઘેર ગયો. એવી રીતે ચોથો
દિવસ નિર્ગમન થયો.

પછી પાંચમે દિવસે યમદંડ રાજસભામાં
ગયો. રાજાએ અગાઉ પ્રમાણે ચોરના સંબં

જમાં પૂછ્યું અને ફરીથી વેળા થવાનું કારણ પૂછતાં યમદંડ આ પ્રમાણે એક કથા કહેવા લાગ્યો:—

"નેપાળ દેશમાં એક પાટલીપુર નામે નગર છે. તેમાં વસુપાળ નામે એક રાજા હતો. તે ઘણો વિદ્વાન અને કવિ હતો. તેને વસુમતિ નામે રાણી હતી. તેને એક ભારતીભૂષણ નામે મંત્રી હતો. તેને દેવકી નામની એક સ્ત્રી હતી. ભારતીભૂષણ મંત્રી પણ શીઘ્રકવિ તરીકે લોકમાં પ્રસિદ્ધ હતો. એક વખતે સભામાં રાજાની કવિતામાં દોષ બતાવ્યા. તેથી ક્રોધ પામેલા તે રાજાએ મંત્રીને બાંધીને ગંગા નદીના પ્રવાહમાં નાંખ્યો. દૈવયોગે મંત્રી રેતમાં પડ્યો, તેથી મૃત્યુથી બચ્યો. કારણ કે, પુણ્ય માણસની રક્ષા કરે છે. કહ્યું છે કે—વનમાં, રણમાં, શત્રુમાં, જળમાં અગ્નિમાં, મ્હોટા સમુદ્રમાં અને પર્વતના શિખર ઉપર સૂઈ ગએલો હોય અથવા પ્રમાદથી

વિષમ રીતે રહ્યો હોય, તો પણ તેની પૂર્વે ક રેલાં પુણ્ય રક્ષા કરે છે.

રેત ઉપર પડેલા મંત્રીએ વિચાર્યું કે, "રાજાએ ક્રાધથી આવી રીતે મને નઠારી દ શામાં પહોચાડ્યો, તેથી જે "કવિને કવિ સહન કરે નહી" તે ખરેખરૂં છે. કહ્યું છે કે— દુષ્ટ માણસ ઉત્તમ પુરુષ ઉપર ક્રોધ રાખે છે, કામી પુરુષ વૈરાગી ઉપર ક્રાધ રાખે છે, ચોર સ્વભાવથી જાગનારા પુરુષ ઉપર કોપ કરે છે, પાપી માણસ ધર્મિ ઉપર કોપ રાખે છે, બ્હીકણ પુરુષ શૂરવીર ઉપર કોપ રાખે છે અને કવિ, કવિ ઉપર કોપ રાખે છે. આવી રીતે એ કુવિ રાજાએ મ્હારા ઉપર દ્વેષ રાખી આ પ્રમાણે કર્યું, તેથી હવે મ્હારે આ જળ માં પડી મરવું જોઇએ." એ પ્રમાણે વિચારી મંત્રી જળમાં ઉભો રહી નીચેની ગાથા ક હેવા લાગ્યો:—

जेण बीया परोहंति, जेण सिंचंति पायवा ॥

तस्स मज्झे मरिस्सामि, जायं सरणओ भयं॥७॥

જે પાણીથી બીજ ઉગે છે અને જે પાણીથી વૃક્ષનું સિંચન થાય છે, તે પાણીની વચમાં હું મૃત્યુ પામીશ, તેથી મ્હારે શરણથી ભય થયો. (૭)

પછી થોડી વારે પાણીને નીચી તરફ વળતું જોઈ આ પ્રમાણે અન્યોક્તિથી તેણે એક કાવ્ય કર્યું:–

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम.)

शैत्यं नाम गुणस्तवैव तदनु स्वाभा
विकी स्वच्छता, किं ब्रूमः शुचितां
भवंत्य शुचयः स्पर्शात्तवैवापरे ॥
किं वातः परमुच्यते स्तुतिपदं य
ज्जीवनं देहिनां, तं चेन्नीचपथेन गच्छ
सि पयः कस्त्वां निरोद्धुं क्षमः ॥ ८ ॥

" હે જળ ! ત્હારો પહેલો ગુણ શીતળતા છે. તે પછીનો બીજો ગુણ સ્વાભાવિક સ્વચ્છતા છે. તે શિવાય ત્હારી પવિત્રતાને

માટે અમે શું કહીએ? પરંતુ બીજા અપવિત્ર માણસો પણ ત્હારા સ્પર્શથી પવિત્ર થઇ જાય છે. તેથી ત્હારૂં વધારે સ્તુતિપદ એટલું બધું કહેવાય છે કે, જે તું બધા પ્રાણીઓનું જીવન છું. એવું તું જળ, જો નીચ રસ્તે જાય છે, તો પછી તને રોકવાને કોણ સમર્થ થાય? અર્થાત્ જ્યારે તું આવું ઉત્તમ થઇ નીચમાર્ગે ચાલીશ, ત્યારે તને કોણ રોકી શકશે?" (૮)

આવી રીતે જળપ્રત્યે અન્યોક્તિનાં વચન સાંભળી રાજાએ ચિંતા કરવા માંડી કે, "અહો! મેં ઘણું ખોટું કર્યું! કારણ કે, ઉત્તમ પુરુષે પોતાના આશ્રિત માણસોના ગુણ કે દોષ ઉપર વિચાર કરવો નહી. કહ્યું છે કે—નિત્ય ક્ષયરોગવાળો, સ્વભાવથી વક્રમૂર્ત્તિવાળો, જડસ્વરૂપ અને દોષાકર એવો ચંદ્ર, મિત્ર (સૂર્ય)ના વિપત્તિના વખતમાં ઉદય પામે છે. આવી રીતે અનેક અવગુણ ભરેલો ચંદ્ર છે, તો પણ તેને શંકરે પોતાના મસ્તક ઉપર ધા

રણુ કરેલો છે. તેથી મહા પુરુષાને પોતાના આશ્રિત માણસો ઉપર ગુણ દોષનો વિચાર થતો નથી." આવી રીતે રાજાએ મંત્રીને જળ માંથી બહાર કઢાવ્યો અને ફરીથી પૂજા કરી તેને મંત્રીપદ ઉપર સ્થાપન કર્યો." આ વાર્ત્તા નો અભિપ્રાય યમદંડે સૂચવ્યો, તથાપિ રાજાના જાણવામાં આવ્યો નહી. પછી યમદંડ ઘેર ગયો. એવી રીતે પાંચ દિવસ વીતી ગયા.

છટ્ઠે દિવસે અગાઉ પ્રમાણે રાજાએ પૂછ્યું કે, "ચોર જોયો ?" તેણે ના પાડી. પછી પોતાને વિલંબ થવાનું કારણ પૂછતાં તેણે આ પ્રમાણે કથા કહેવા માંડી.

"કુરુજંગલ દેશમાં પાડલીપુર નામે એક શેહેર છે. તેમાં સુભદ્ર નામે રાજા છે. તેને સુભદ્રા નામે એક રાણી હતી. એક વખત રાજાએ ક્રીડા કરવા માટે મનોહર અને અપૂર્વ રચનાવાળું એક વન કરાવ્યું. એ વનમાં તાડીની મદિરા પીને ઉન્મત્ત થએલા વાંદરાઓ

વનને ઉપદ્રવ કરવા લાગ્યા. કહ્યું છે કે—ચપળ એવો વાંદરો મદિરાના મદથી ઉન્મત્ત થયો. તેને વળી વીંછીએ કરડ્યો અને તેને પછી ભૂત વળગ્યું. તે વખતે તેના ચેષ્ટિતમાં શી મણા રહે ? આવી રીતે મદિરાના પીવાથી ઉન્મત્ત થએલા વાંદરાઓવડે વનનો મ્હોટો ઉપદ્રવ જોઈ વનપાળે આવી રાજાને કહ્યું કે, " હે સ્વામિન્ ! વાંદરાઓએ આપણું વન પાયમાલ કર્યું છે." એ વચન સાંભળી રાજાએ વનની રક્ષા કરવા માટે પોતાના મંદિરમાં વિનોદ માટે રાખેલા વૃદ્ધ વાનરને તે ઉપદ્રવ શાંત કરવાને મોકલ્યો. ત્યારે વનપાળે વિચાર્યું કે, " અહો ! અહિં તો મુળથી જ કામ વિનાશ થઈ ગયું છે. કારણ કે, જેના ઉદ્યાનના રક્ષકો વાંદરા છે, મદિરાના રક્ષકો કલાલ છે અને બકરાના રક્ષકો ન્હાર છે, તેનું કાર્ય મુળથી જ વિનાશ થાય છે. તેમ જ વિવેક રૂપી ચક્ષુ વિના અન્યાય મા

ર્ગના અંધકારમાં પડી જવાય, તેમાં શો અપરાધ ગણાય? કહ્યું છે કે–જે સ્વાભાવિક વિવેક છે, તે એક ચક્ષુ છે અને જે વિવેકી માણસ સાથે રહેવું તે બીજી ચક્ષુ છે. એ બન્ને ચક્ષુ જેને પૃથ્વિમાં નથી, તે માણસ પૃથ્વિમાં આંધળો છે. તેથી બે ચક્ષુ વિનાનો માણસ અવળે રસ્તે ચાલે તેમાં શો અપરાધ ગણાય? તેથી આ રાજા વિવેક રૂપ ચક્ષુથી રહિત છે માટે તેમાં તેનો બિલકૂલ અપરાધ નથી અને જેઓ કુલીન માણસ છે, તેઓને સુકૃતકર્મ શીખવવું પડતું નથી. કહ્યું છે કે–હંસોને સારી ગતિ, કોયલને મધુર અવાજ, મોરને નૃત્ય, કેસરીસિંહને શૌર્યતાનો ગુણ, મલયાચળના વૃક્ષોને સુગંધ તથા શીતળતા અને કુલીન માણસોને સુકૃતકર્મ એ કોઇએ શીખવ્યાં નથી. અર્થાત્ તેઓને તે સ્વાભાવિક રીતે જ પ્રાપ્ત થાય છે. વળી કૌસ્તુભ મણિમાં પ્રકાશની લક્ષ્મી કોણ કરે છે? અ

મૃતને મધુર કરવાને કર્મ આચરણ કોણ કરે છે? ચંપકવૃક્ષનાં પુષ્પને સુગંધી કોણ કરે છે? તેમ જ સાધુ પુરુષના વિવેકનો હેતુ કોણ થાય છે?”

આવી રીતે આખ્યાનથી સૂચવ્યું, તો પણ રાજાના સમજવામાં આવ્યું નહી. પછી ય મદંડ ઘેર ગયો. એવી રીતે ૭ દિવસ ગયા.

સાતમે દિવસે રાજાએ તેવી જ રીતે પૂછયું. વિલંબ થવાનું કારણ પૂછતાં તેણે કહ્યું કે, “ચોટામાં કોઇએક માણસ કથા કહી, તે મ્હારા સાંભળવામાં આવતાં મ્હારે વિલંબ થયો છે.” રાજાએ તે કથા કહેવાનું કહ્યું. એટલે ય મદંડ કથા કહેવા લાગ્યો.

“અવંતીદેશમાં ઉજજયિની નગરી છે. ત્યાં યશોભદ્ર નામે સાર્થવાહ રહેતો હતો. તેને બે સ્ત્રીઓ હતી. એક વખતે તેણે પોતાની બે સ્ત્રીઓ પોતાની માતાને સોંપી શુભ મુહૂર્ત્તે પરિવાર સહિત નગરીની બહાર

પ્રસ્થાનું કર્યું. તેની માતા દુરાચારિણી હતી તેથી તે જ દિવસે તે કોઈ પુરુષની સાથે ઘરની વાડીમાં રહેલી હતી.

એવામાં કોઈ કામના પ્રસંગે સાર્થવાહ રાત્રીએ પોતાને ઘેર પાછો આવ્યો. તે બારણા આગળ ઊભો રહી "હે માતા! કમાડ ઉઘાડો." એમ બોલ્યો. પુત્રનો સ્વર ઓળખી માતાએ કમાડ ઉઘાડ્યાં. પછી તે બન્ને ઘરના ખુણામાં પેસી ગયાં. ઘરમાં પેસતાં તેને પોતાની માતાનું વસ્ત્ર એરંડાના વૃક્ષ ઉપર પડેલું જોવામાં આવ્યું. ત્યારે તેણે વિચાર્યું કે, "અહો! મ્હારી માતા શિત્તેર વર્ષની થઈ, તો પણ કામની સેવા છોડતી નથી. અહો! કામદેવનું કેવું વિચિત્રપણું છે કે, જે મૃત્યુ પામેલા માણસને પણ મારી નાંખે છે! કહ્યું છે કે—દુબળો, આંખે કાણો, પગે લૂલો, કાને વિકળ થએલો, પૂંછડા વિનાનો, ગુમડાવાળો, પરૂએ ભરેલો, શેંકડો જીવડાથી

આખા શરીરમાં ભરેલો, ક્ષુધાથી કરમાઈ ગએલો, વૃદ્ધ થએલો અને બેસી ગયું છે ગળું જેનો એવો કૂતરો પણ કામાસક્ત થઇને કૂતરીની પાછળ જાય છે!!! અહો! કામદેવ હણાએલાને પણ હણે છે!! અહો! તેમાં પણ સ્ત્રીઓનું ચરિત્ર તો કોઇના જાણવામાં આવતું નથી. કહ્યું છે કે—આ સ્ત્રી રૂપિ માયા જે કે, લોકમાં પ્રસિદ્ધ છે, તેને કિયા વિદ્વ પુરુષે રચેલી છે? જે સ્ત્રી બીજા પુરુષને આલિંગન કરે છે, બીજાને રમાડે છે. બીજાને જુએ છે, બીજાને માટે રૂએ છે, બીજાની સાથે સોગન ખાય છે, બીજાને વરે છે, બીજાની સાથે સૂઈ રહે છે અને શય્યામાં સૂતી સૂતી પણ બીજાને ચિંતવે છે!

સાર્થવાહે વિચાર કર્યો કે, જે આ મ્હારી વૃદ્ધમાતા આવું કામ કરે છે, તો મ્હારી બે તરુણ સ્ત્રીઓ કરે તેમાં શું કહેવું? કહ્યું છે કે—જ્યાં સાઠ વર્ષના મ્હોટા હસ્તિઓને પવન

લઇ જાય છે, ત્યાં ગાયોની ગણત્રી થતી નથી? અને વળી મચ્છરની તો વાત જ શી કરવી!!! આવી રીતે નિશ્ચય કરીને સાર્થવાહ પોતાની બે સ્ત્રીઓને શીખામણ આપવા લાગ્યો કે, "હે સ્રીઓ! જે વેલ મૂળથી બગડી હોય, તો તેને શું કરવું? માટે તમે જાણો તેવી રીતે કરજો અને મ્હારી માતાનું વસ્ત્ર મેં એરંડાના વૃક્ષ ઉપર પડેલું જોયું છે."

આવી રીતે વાર્ત્તા કહીને યમદંડે રાજાને અભિપ્રાય જણાવ્યો, તો પણ રાજા સમજ્યો નહીં. એ આખ્યાન કહીને યમદંડ ઘેર ગયો. એવી રીતે સાત દિવસો ગયા.

પછી આઠમે દિવસે સભામાં ક્રોધ રૂપી અગ્નિએ પ્રદીપ્ત થએલા રાજાએ યમદંડને પૂછ્યું કે, "અરે મૂર્ખ! તેં ચોર દીઠો કે નહિ?" યમદંડે ના કહી. એટલે રાજાએ સર્વ માણસોને બોલાવીને કહ્યું કે, "હવે મ્હારો બિલકુલ દોષ નથી. આ ધૂર્ત્ત યમદંડે મને

સાત દિવસ સુધી છેતર્યો અને હવે ચોરી એલી વસ્તુ જો નહિ આપે તો તેના હું સો (૧૦૦) કકડા કરીને દિશાઓમાં તેનું બલિ દાન આપીશ.” રાજાનું આવું નિશ્ચય વચન સાંભળીને યમદંડે તત્કાળ પાદુકા, મુદ્રિકા અને જનોઈ લાવી સભાની આગળ મૂકીને કહ્યું કે, “ હે ન્યાયવાદીઓ ! હે મહાજનો ! આ વસ્તુના આ ત્રણ ચોર છે. હવે જેમ ત મને રુચે તેમ કરો.” એમ કહી તેણે નીચે ની એક ગાથા કહી:—

जत्थ राया सयं चोरो, समंती सपुरोहिओ॥
वणं वच्चा हु सव्वेवि, जायं सरणओ सयं ॥९॥

“ જે નગરીનો રાજા, મંત્રી અને પુરોહિત સહિત ચોર છે ? તે નગરીના લોકોને વનમાં જઇને રહેવું સારૂં છે; કારણ કે, તેઓને શ રણથી ભય થાય છે. (૯)

તેથી હે મહાજનો ! જો તમે આ અવિ ચારી રાજાનો ત્યાગ નહિ કરો તો, તમારાં

પુણ્ય આવી રહ્યાં છે. એમ તમારે જાણવું. કહ્યું છે કે–લુચ્ચો મિત્ર, અસતી સ્ત્રી, કુળનો નાશ કરનાર પુત્ર, મૂર્ખ મંત્રી, અવિચારી રાજા, પ્રમાદી વૈદ્ય, રાગી દેવ, વિષયી ગુરુ અને દયા રહિત ધર્મ; એટલાને જે માણસ મોહને વશ્ય થઇને છોડી દેતો નથી, તે માણસને કલ્યાણ છોડી દે છે."

પછી સર્વ મહાજને પાદુકાઓથી રાજાને, મુદ્રિકાથી મંત્રીને અને જનોઇથી પુરોહિતને ચોર જાણી લીધા. પછી એકી સાથે વિચાર કરીને રાજાને પદભ્રષ્ટ કરી તેના પુત્રને રાજ્યપદ ઉપર બેસાર્યો. મંત્રીને પદભ્રષ્ટ કરી તેના અધિકાર ઉપર તેના પુત્રને બેસાર્યો. અને પુરોહિતને પદભ્રષ્ટ કરીને તેને સ્થાને તેના પુત્રને બેસાર્યો. તે રાજા, મંત્રી અને પુરોહિત જ્યારે ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા, ત્યારે લોકોએ કહેવા માંડ્યું કે, "જ્યારે વિનાશ કાળ આવે, ત્યારે શરીરમાં રહેલી બુદ્ધિ

પણ ચાલી જાય છે. એ લોકોક્તિ ખરેખરી છે. કહ્યું છે કે—રામે સુવર્ણના મૃગને જાણ્યો નહી, નહુષ રાજાએ બ્રાહ્મણોને પાલખીમાં જોડ્યા હતા, અર્જુનને એક બ્રાહ્મણની વાછડા સહિત ગાયને હરણ કરવાની બુદ્ધિ થઈ હતી અને ધર્મરાજાએ પોતાના ચાર ભાઇઓની સ્ત્રીઓને જૂગટામાં આપી દીધી હતી; કારણ કે, ઘણું કરીને વિનાશ કાળમાં સત્પુરુષોની બુદ્ધિઓ પણ નાશ પામી જાય છે. તેમ બીજી પણ એવી કહેવત ચાલે છે કે—રાવણના કપાળમાં એકશોને આઠ બુદ્ધિઓ હતી, પણ જ્યારે લંકા ભાગવાનો વખત આવ્યો, ત્યારે એક બુદ્ધિ પણ આવી નહી!"

હવે જ્યારે રાજા રાજ્યભ્રષ્ટ થઇને નીકળ્યો, ત્યારે તેણે વિચાર્યું કે, "યમદંડને આ ઉપાયથી મારીને પછી સુખેથી રાજ્ય કરવાનો મ્હારો વિચાર હતો, પણ મ્હારા નઠારા કર્મનું પરિણામ મ્હારા જ ઉપર આવી

પડ્યું! અહો! દૈવની વિચિત્ર ગતિ છે!! તે કોઈના જાણવામાં આવતી નથી.” (આ વૃત્તાંત સુબુદ્ધિમંત્રી પદ્મોદય રાજાને કહે છે કે) “હે રાજા! ઉપર પ્રમાણે દૃષ્ટાંતથી એમ નિશ્ચય કરવો કે, કોઈની સાથે વિરોધ કરવો નહીં. વિરોધ કરવાથી પોતાનો જ નાશ થઈ જાય છે. કહ્યું છે કે—જેવા તેવા માણસનો પણ પરાભવ કરવો નહીં. જેમ એક ટીંટોડે આખા સમુદ્રને વ્યાકૂળ કર્યો હતો તેમ.

તે ટીંટોડા અને સમુદ્રની કથા આ પ્રમાણે—

દક્ષિણ સમુદ્ર તીરે એક ટીંટોડાનું જોડું રહેતું હતું. એકદા ટીંટોડીને પ્રસવનો વખત આવ્યો ત્યારે તેણીએ પોતાના સ્વામીને કહ્યું. “હે નાથ! પ્રસવયોગ્ય સ્થાનક ખોળી કાઢો. ટિંટોડાએ કહ્યું. “હે સ્ત્રી! આ સ્થાન પ્રસવ યોગ્ય છે.” તેણીએ કહ્યું. “આ સ્થાનમાં સમુદ્રની ભરતીનું પાણી આવે છે.” ટિંટોડે કહ્યું. “આપણાં ઈંડાં સમુદ્ર લઈ લે, એવો

શું હું નિર્બળ છું ?" ટીંટોડી હસીને બોલી. "સ્વામિન્, તમારામાં અને સમુદ્રમાં મ્હોટું અંતર છે. અથવા જેને પોતાનો પરાભવ દુર કરવા માટે યોગ્યાયોગ્યના વિચારનું જ્ઞાન છે, તે વિપત્તિના વખતે પણ દુઃખ ભોગવનારો થતો નથી. કહ્યું છે કે-જે અયોગ્ય કામને આદરી બેસે, સ્વજનમાં વિરોધ પેસે એવું કામ કરે, બળિયાની સાથે બાથ ભીડવા તત્પર થાય અને કુટિલ સ્ત્રીનો વિશ્વાસ કરે એ ચાર વાનાં મૃત્યુનાં દ્વાર છે."

સ્વામીએ તેનો યોગ્ય જવાબ દીધો એટલે તેણીએ ત્યાં જ પ્રસવ કર્યો. સમુદ્રે પણ આ બધું સાંભળીને તેની શક્તિ જાણવાને તેનાં ઈંડાં હરી લીધાં ! એટલે ટીંટોડી શોકાતુર થઇને કહેવા લાગી. "હે નાથ ! કષ્ટ આવી પડ્યું. મ્હારાં તે ઈંડાં નાશ થયાં." ટીંટોડો બોલ્યો. "પ્રિયે ! બ્હીશ નહી." એમ કહીને તે પક્ષીઓનો મેળો કરીને તેમનો સ્વા

મી જે ગરુડ હતો, તેમની પાસે ગયો. ત્યાં જઇને તેણે સર્વે વાત ગરુડ આગળ કહી. "હે દેવ! હું મ્હારા ઘરમાં રહેલો હતો અને સમુદ્રે મને અપરાધ વિના દુઃખ દીધું." પછી તેનું વચન સાંભળીને ગરુડે શ્રી કૃષ્ણને વિનંતી કરી એટલે તેમણે સમુદ્રને ઈંડાં પાછાં આપવાની આજ્ઞા કરી. શ્રી કૃષ્ણની આજ્ઞા માથે ચડાવીને તે ઈંડાં ટિટોડાને આપ્યાં."

એ ટીટોડાનું આખ્યાન સાંભળીને પદ્મોદય રાજાએ કહ્યું કે, "હે સુબુદ્ધિમંત્રી! તમે જે કહ્યું તે બધું સત્ય છે. જો આપણે વનમાં ગયા હોત તો સર્વની સાથે વિરોધ થાત અને તેથી સુયોધન રાજાની પેઠે અવદશા થાત. એમાં કોઈ જાતનો સંદેહ નથી." સુબુદ્ધિમંત્રીએ કહ્યું. "હે રાજા! મંત્રી વિના રાજ્યનો નાશ થઈ જાય છે. કહ્યું છે કે—ઝેરનો રસ એક માણસને હણે છે, શસ્ત્રથી પણ એક માણસ હણાય છે અને જો મંત્રી પોતા

ના હોદ્દા ઉપરથી ભ્રષ્ટ થાય છે, તો તે બંધુ અને દેશ સહિત રાજાને હણે છે.” રાજાએ કહ્યું કે, “ રહી ગએલા કાર્યને સંભારી આપનાર, ભવિષ્યમાં થનારા કાર્યને બતાવી આપનાર અને અનર્થના કાર્યને નાશ કરનાર હોય, તે જ ખરેખરો મંત્રી કહેવાય છે.” મંત્રીએ કહ્યું. “ તે તમારૂં કહેવું યુક્ત છે. કારણ કે મંત્રીએ પોતાના સ્વામીનું હિત કરવું જોઇએ જ. કહ્યું છે કે–કાર્યને અનુસરનારા મંત્રી હોય છે, જેઓનું કાર્ય સ્વામીના હિતને અનુસરતું છે, તે રાજાઓના ખરા મંત્રીઓ કહેવાય છે અને જેઓ ફક્ત ગાલ ફૂલાવનારા છે તેઓ મંત્રી સમજવા નહીં.” રાજાએ કહ્યું. “તેવી રીતે વર્તનાર અને સત્પુરુષ એવા ખરા મંત્રી તમે છો અને તમે હોવાથી મ્હારી અપકીર્ત્તિ તેમ જ દુર્ગતિ દૂર જ રહેલી છે. કારણ કે, સત્પુરુષોની સેવા એવી જ હોય છે. કહ્યું છે કે–સત્પુરુષની સેવા ભવિષ્યની અને વર્તમાન

કાળની (ચાલતી) આપત્તિને નાશ કરે છે. કારણ કે, ગંગાનું પાણી પીધું હોય તો તે તૃષા અને દુર્ગતિને હરે છે. અર્થાત્ વર્ત્તમાન કાળમાં તૃષાને હરે છે અને ભવિષ્ય કાળમાં દુર્ગતિને હરી સારી ગતિ આપે છે."

આવી રીતે મંત્રી અને રાજાએ અનેક પ્રકારની વાર્ત્તાઓ કરી. પછી રાજાએ કહ્યું કે, "હે મંત્રી! આ રાત્રી નિર્ગમન કરવા માટે વિનોદ કરવાને નગરમાં ફરીએ, જેથી કંઈક આશ્ચર્ય જોવામાં આવશે. કારણ કે, બુદ્ધિવાન્ પુરુષોનો કાળ વિનોદથી જવો જોઇએ. કહ્યું છે કે—ગીત નાદના વિનોદથી બુદ્ધિવંત પુરુષોનો કાળ નિર્ગમન થાય છે અને મૂર્ખ લોકોનો કાળ વ્યસન, નિદ્રા અને કજીઆથી નિર્ગમન થાય છે. માટે હે મંત્રી! આપણે વિનોદથી કાળ નિર્ગમન કરીએ. જે મૂર્ખ લોકો વ્યસનથી કાળ નિર્ગમન કરે છે, તેઓ નરકમાં જાય છે. કહ્યું છે કે—જુગટું, માંસ,

મદિરા, વેશ્યાગમન, શિકાર, ચોરી અને પરસ્ત્રીસેવા એ સાત વ્યસન આ લોકમાં માણસને ઘોર નરકમાં લઈ જાય છે.” મંત્રીએ કહ્યું. “જેવી આપની મરજી.” એમ કહી બન્ને જણા નગરની અંદર આશ્ચર્ય જોવા નીકળ્યા.

આગળ ચાલતાં માર્ગમાં એક છાયારૂપ જોયો. એટલે રાજાએ મંત્રીને કહ્યું કે, “આ કોણ છે?” મંત્રીએ કહ્યું. “હે મહારાજ! આ સ્વર્ણખુર નામે ચોર છે, તે અંજનગુટિકા વિદ્યાથી પ્રસિદ્ધ છે. એ વિદ્યાને લીધે તે કોઇના જોવામાં આવતો નથી.” રાજાએ કહ્યું. “આ ક્યાં જતો હશે? ચાલો તેની પછવાડે જઇએ.” એમ વિચારી બન્ને જણ ચોરની પછવાડે ગયા. ત્યાંથી સ્વર્ણખુર ચોર અર્હદ્દાસ નામના કોઈ શેઠના ઘર ઉપર વડનું વૃક્ષ હતું ત્યાં જઈ વડ ઉપર અદૃશ્ય થઇને રહ્યો. રાજા અને મંત્રી અદૃશ્ય

થઈ વડની નીચે ઉભા રહ્યા. તેવામાં અર્હદાસ શેઠે પોતાની આઠ સ્ત્રીઓ કે, જેઓએ આઠ ઉપવાસ કર્યા હતા, તેણીઓને કહ્યું કે, "હે સ્ત્રીઓ! આજે નગરની સર્વ સ્ત્રીઓ પુરૂષોને છોડીને રાજાની આજ્ઞાથી વનમાં ક્રીડા કરવાને ગઈ છે, તેમ તમારે પણ કરવું જોઇએ. હું એકલો ધર્મધ્યાન કરવાને ઘેર રહીશ. જો તમે નહિ જાઓ તો પોતાની આજ્ઞાનો ભંગ થતાં એ રાજા વિષમ થઈ સર્વ અનિષ્ટ કરશે. કહ્યું છે કે– ભોગી એવા કુટિલ રાજાઓ સર્પની પેઠે આગળ રહેલા માણસને બાળી નાંખે છે, પર [illegible] છે અને [illegible] છે, નર્યાં ને વા રાજાઓની વિરુદ્ધમાં વર્ત્તવું નહી. વળી સર્પ ડસેલા માણસો મણિ, મંત્ર અને ઓષધિથી સ્વસ્થ થએલા જોવામાં આવે છે, પણ રાજાઓએ દૃષ્ટિ રૂપી ઝેરથી ડશેલા માણસો ફરીથી ઉઠેલા જોવામાં આવ્યા નથી.

માટે હે સ્ત્રીઓ! તમારે રાજાની આજ્ઞા પાળવી જોઇશે."

પોતાના સ્વામિનાં એવાં વચન સાંભળી સ્ત્રીઓએ કહ્યું કે, "હે સ્વામિન્! અમારે આજ આઠ ઉપાવાસો થયા છે. તેથી ઉપવાસને દિવસે ધર્મ છોડીને ક્રીડા કરવા કેમ જવાય? તે તમે પોતે જ વિચારો. અમારે રાજાની આજ્ઞાનું શું પ્રયોજન છે? જેવું અમે પાપ પુણ્ય કર્યું હશે, તે પ્રમાણે થશે. તેથી અમે કદાપિ વનમાં જવાનાં નથી. કહ્યું છે કે– કદાપિ જળમાં ડૂબી જાઓ, મેરુપર્વતના શિખર ઉપર ચઢો, રણમાં શત્રુઓને જીતો, વ્યાપાર અને ખેડ વિગેરેની વિદ્યા કે, કળાઓ શીખો, અથવા તો મ્હોટો પ્રયત્ન કરીને પક્ષીની પેઠે વિશાળ આકાશમાં ઉડી જાઓ; પણ જે ભાવી (થવાનું) છે, તે અભાવી થવાનું નથી અને જે કર્મને વશે થવાનું છે તેનો તો નાશ ક્યાંથી જ થાય?"

આ પ્રમાણે પોતાની પવિત્ર પત્નિઓનો દૃઢ નિશ્ચય જાણી અર્હદ્દાસ શેઠે કહ્યું કે, " હે કાંતાઓ! તમે જે કહ્યું તે ખરૂં છે. ઉપવાસને દિવસે તો એકાગ્ર ચિત્તે જિનાગમ સાંભળવાં જોઇએ અને તેથી જ કર્મક્ષયનું કારણ થાય છે. "

આવી રીતે પતિનું વચન સાંભળી સ્ત્રીઓએ કહ્યું કે, " હે સ્વામિન્! તમે અને અમે આપણા ઘરમાં રહેલા સહસ્રકૂટ નામના જિનમંદિરમાં જઇએ. " શ્રેષ્ઠીએ તેમ કરવા હા પાડી એટલે તેઓ સર્વે અનેક મંગળ દ્રવ્ય સહિત તે સહસ્રકૂટ નામના જિનમંદિરમાં ગયા. ત્યાં અનેક જાતનાં વાંજિત્રો તથા ધવળમંગળ સાથે શ્રી ભગવંતની પૂજા કરી અને પછી ધર્મ વિનોદથી પરસ્પર આનંદ પામી ત્યાં રહ્યા. પછી સ્ત્રીઓએ પોતાના સ્વામીને પૂછ્યું કે, " હે પ્રાણનાથ! તમારે આ સમકિત કેવી રીતે દૃઢ થયું? તે

અમને કહો." શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું કે, "તમારે સમકિત કેમ દૃઢ થયું? તે પ્રથમ કહેવું જોઇએ. તે પછી હું કહીશ." ત્યારે સ્ત્રીઓએ કહ્યું કે, "પ્રથમ તો તમારે કહેવું જોઇએ, કારણ કે, સ્ત્રીઓને પતિ એક ગુરુ સમાન છે. કહ્યું છે કે– બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રી અને વૈશ્યનો ગુરુ અગ્નિ છે, વર્ણોનો ગુરુ બ્રાહ્મણ છે, સ્ત્રીઓનો ગુરુ પતિ છે અને સર્વનો ગુરુ અભ્યાગત (અતિથિ) છે." સ્ત્રીઓનું આવું વિનય વચન સાંભળી શ્રેષ્ઠી 'તથાસ્તુ' (તેમજ થાઓ) એમ કહી જેવી રીતે પોતાને દૃઢ સમકિત પ્રાપ્ત થએલું છે તેની કથા આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા:—

"ઉત્તરમથુરા નગરીમાં પદ્મોદય નામે એક રાજા હતો. તેને યશોમતી નામે રાણી હતી. તેણીને ઉદિતોદય નામે એક કુમાર હતો. તે કુમાર તે વખતમાં રાજાધિરાજ થઇ વર્ત્તતો હતો. તે રાજાને સંભિ

જમતિ નામે એક મુખ્ય મંત્રી હતો. તેને સુપ્રભા નામે સ્ત્રી હતી. તેનો સુબુદ્ધિ નામે પુત્ર હતો. તે, તે વખતમાં મંત્રીપણે વર્તતો હતો. એ નગરમાં અંજનગુટિકા વિદ્યાથી પ્રસિદ્ધ એવો રૂપ્યખુર નામે એક ચોર હતો. તેને રૂપ્યખુરા નામની સ્ત્રીથી સ્વર્ણખુર નામે પુત્ર થયો. તે હાલ મ્હોટો ચોર થઈ પ્રવર્ત્તે છે. એ રાજ્યમાં એક જિનદત્ત નામે શેઠ છે. તેને એક જિનમતી નામે સ્ત્રી હતી. તેથી અર્હદ્દાસ નામે એક પુત્ર થયો હતો. તે અર્હદ્દાસ હું પોતે હાલમાં શેઠીઆ થઈ પ્રવર્ત્તુ છું."

આ વાર્ત્તા પડખે ગુપ્ત રહેલા ચોર, મંત્રી અને રાજાના સાંભળવામાં આવી. તેમાંથી સ્વર્ણખુર ચોરે વિચાર્યું–"અહો! મ્હારે ચોરીનો વ્યાપાર હમ્મેશાં છે, પણ આજે આ નવો બનાવ જોવામાં આવ્યો, તે એક ધ્યાનથી સાંભળીએ." મંત્રી અને રાજા પણ

એક કૌતુક જાણી આદરથી સાંભળવા લાગ્યા.

(શેઠ કહે છે) "હે સ્ત્રીઓ! આ કથા નજરે જોઈ અનુભવ કરેલી હું તમને કહું છું. તેથી તમારે સાવધાન થઇને સાંભળવી." સ્ત્રીઓએ કહ્યું કે, "અમારા ઉપર આપનો મ્હોટો પ્રસાદ છે, તેથી અમે સાવધાનતાથી સાંભળીએ છીએ." શેઠ કહે છે:—

"પેલો જે રૂપ્યખુર ચોર હતો, તે સાત વ્યસનને સેવનારો હતો. એક વખતે તે દ્યૂત ક્રીડા કરી ઘણું ધન જીત્યો હતો. પછી તે જીતેલું ધન યાચકોને આપી દઈ પોતે ભૂખ થી પીડિત થઈ બે પહોર પછી ભોજન કર વા ઘેર ચાલ્યો. માર્ગમાં રાજાના મંદિર પાસે થઇને નીકળ્યો. એટલે રાજાની રસોઈની સુ ગંધ તેની નાસિકાએ સુંઘવામાં આવી. તેની ઉત્તમ સુગંધ જાણી તેણે મનમાં વિચાર્યું કે, "અહો! મ્હારે કંઈ પણ કઠણ નથી! તે છતાં અંજનબળથી શા માટે આવી સુંદર

રસોઈ ન જમવી ? ” એમ મનમાં વિચારીને આંખોમાં અંજન કરી તે રાજાના મંદિરમાં પેઠો. રાજાની સાથે ભોજન કરી પોતે રાજા જેવો થઇને ચાલ્યો ગયો. એવી રીતે નિત્યે રાજાની સાથે ભોજન કરીને જવા લાગ્યો. એથી રાજા દુર્બળ થઈ ગયો.

એક વખતે મંત્રીએ રાજાનું શરીર દુર્બળ જોઇને વિચાર્યું કે, “ અહો ! શું આ રાજાને ઘેર અન્ન નથી ? કે જેથી તે આવો દુર્બળ જણાય છે ? કારણ કે, અન્ન વિના શરીર શોભતું નથી. કહ્યું છે કે—અન્ન વિના શરીર શોભતું નથી, ચક્ષુ વિના મુખ શોભતું નથી, ન્યાય વિના રાજ્ય શોભતું નથી, લવણ (મીઠા) વિના ભોજન શોભતું નથી, ધર્મ વિના જીવિત શોભતું નથી અને ચંદ્ર વિના રાત્રી શોભતી નથી.” એક વખતે મંત્રીએ રાજાને પૂછ્યું. “ હે મહારાજ ! તમારૂં શરીર દુર્બળ કેમ થઈ ગયું છે ? તેનું કારણ કહો. કદા

પિ જો કોઈ તમારે ચિંતા હોય તો તે કહો.” રાજાએ કહ્યું. “હે મંત્રી! તમારા જેવા સુજ્ઞ મંત્રી હોય ત્યાં મ્હારે શી ચિંતા હોય? પણ એક આ આશ્ચર્ય છે કે, “હું હમેશાં બમણું, ત્રણગણું, ચારગણું તથા પાંચગણું પણ ભોજન કરૂં છું, તે છતાં પણ મને તૃપ્તિ થતી નથી. જાણે કોઈ મ્હારી સાથે ભોજન કરતું હોય તેવું મને જણાય છે! અને તેથી જ મ્હારો જઠરાગ્નિ શાંત થતો નથી.” એ સાંભળી મંત્રીએ વિચાર્યું કે, “કોઈ પણ અંજનસિદ્ધિ વિદ્યાવાળો પુરુષ રાજાની સાથે ભોજન કરતો હશે અને તેથી જ રાજા દુર્બળ થઈ ગયો હશે.” એવી રીતે નિશ્ચય કરીને તેણે એક એવો ઉપાય રચ્યો કે, ‘જ્યારે રાજાનો ભોજનકાળ થયો, તે વખતે રસોડાની પાસે ચારેપાસ આકડાનાં પાંદડાં અને પુષ્પ નંખાવ્યાં. તે સ્થાનના ચારે ખૂણામાં ઘણા ભયંકર ધૂપના ધૂમાડાથી પૂરેલા ચાર ઘડા,

મુખ ઉપર મજબૂત બાંધીને મૂકાવ્યા. બહાર હથિયારવાળા માણસો તૈયાર રખાવ્યા.' આવી રીતે કરીને તેઓ રહ્યા. તેવામાં ભોજનના અવસર જાણી ચોર આવ્યો. તેનાં આકડાનાં પાંદડાં ઉપર પગલાં પડવાથી તે પાંદડાનો ચૂર્ણ (ભૂકો) થવાનો શબ્દ સાંભળવામાં આવ્યો. એટલે ચોરને આવેલો જાણી તેઓએ દ્વારમાં મજબૂત સાંકળ વાસી પેલા ધૂપના ધૂમાડાવાળા ઘડાઓનાં મુખ છૂટાં કરી દીધાં. તત્કાળ નીકળેલા એ ભયંકર ધૂમાડાથી ચોરનાં નેત્ર આકુળ વ્યાકુળ થયાં અને તેમાંથી આંસુ પડતાં નેત્રનું અંજન નાશ પામ્યું! એટલે એ ચોર પ્રત્યક્ષ રીતે સુભટોના જોવામાં આવ્યો. સુભટો ચોરને બાંધી રાજા પાસે લાવ્યા. પોતાનું અકસ્માત બંધન થયું તેથી ચોર ચિંતવવા લાગ્યો કે, "અહો! દૈવયોગથી મ્હારે ભોજન અને ઘર બન્ને નાશ પામ્યાં. આ વખતે પાણી અને

તીર (કાંઠા) માંથી ભ્રષ્ટ થએલા ગજેંદ્રના જેવી મ્હારી સ્થિતિ થઈ! તે આ પ્રમાણેઃ-

કોઇએક ગજેંદ્ર ગ્રીષ્મઋતુમાં તાપથી પીડિત થયો અને પાણીની ઘણી તૃષાથી તલખવા લાગ્યો. તેવામાં એક પૂર્ણ સરોવર તેના જોવામાં આવ્યું એટલે તે ઉતાવળે તેમાં ધસી ચાલ્યો. પણ કાંઠા ઉપર રહેલા કાદવમાં તે ખૂચી ગયો. આ વખતે એ પીડિત ગજેંદ્રને દૈવયોગથી તીર અને પાણી બન્ને નાશ પામ્યાં.

ચોર કહે છે:—મ્હારે પણ એ પ્રમાણે થયું. અહો! મેં બીજી રીતે ચિંતવ્યું હતું અને દૈવે બીજી રીતે કર્યું. કહ્યું છે કે—માણસોએ જૂદી રીતે કાર્ય ચિંતવ્યું હોય, તેને દૈવ જૂદી રીતે કરે છે. જેમ +રાજકન્યાના પ્રસાદથી કોઈ ભિક્ષુકને વાઘે ભક્ષણ કર્યો હતો. વળી અહો! મ્હારે એક ભમરાની પેઠે

+ આ રાજકન્યા અને ભિક્ષુકની કથા બીજા ગ્રંથોમાંથી જોઈ લેવી.

ચિંતવવાથી વિપરીત થયું. તે આ પ્રમાણેઃ—
કોઇએક ભમરો કમળના દોડામાં પૂરાઈ ગયો ત્યારે તે ત્યાં રહી વિચાર કરે છે કે, "રાત્રી ચાલી જશે, પ્રાતઃકાળ થશે, સૂર્ય ઉદય પામશે, કમળની શોભા ઉલ્લાસ પામશે એટલે હું બહાર નીકળીશ." આવી રીતે ભમરો વિચાર કરતો હતો, તેવામાં સરોવરમાં ક્રીડા કરતો કોઈ હસ્તિ આવી તે કમળને તોડી ભક્ષણ કરી ગયો.

ચોર કહે છેઃ—મ્હારે પણ એવી રીતે થયું છે." તેવામાં રાજાએ હુકમ કર્યો કે, "હે સુભટો! આ ચોરને શૂળી ઉપર ચઢાવો." આ હુકમથી સુભટો પરસ્પર વિચાર કરવા લાગ્યા કે, "અહો! એક ચોરીના વ્યસનથી મૃત્યુ થાય છે, તો જે સાત વ્યસનને સેવનાર છે તેનું શું થાય? ખરેખર સાત વ્યસનોથી અનેક પુરૂષને હાની થએલી છે. કહ્યું છે કે-ઘૂતના વ્યસનથી ધર્મરાજા રાજ્ય

ભ્રષ્ટ થયા, માંસના ભક્ષણથી બક રાજાનો ક્ષય થયો હતો, મદ્યના વ્યસનથી યાદવો નાશ પામ્યા, કામીપણાથી ચાર (મણદેવ) નો ક્ષય થયો, મૃગયા (આહેડીકર્મ)ના વ્યસનથી બ્રહ્મદત્ત રાજા મૃત્યુ પામ્યો હતો, ચોરીના વ્યસનથી શિવભૂતિ પાયમાલ થયો અને પરસ્ત્રીના દોષથી રાવણ મારયો ગયો. એવી રીતે એક એક વ્યસનથી માણસો હણાઈ ગયા છે, તો સર્વ વ્યસનથી કોણ નાશ ન પામે ? તેમ જ જેઓ પાંચ ઇંદ્રિયોના વિષયની સેવામાં લુબ્ધ થએલા છે તેઓની પણ એવી સ્થિતિ થાય છે. કહ્યું છે કે—હરણ શબ્દના વિષયથી હણાય છે, હસ્તિ મેથુનના વિષયથી બંધનમાં આવે છે, પતંગીઆ નેત્રના વિષયથી હણાય છે, ભમરો સુગંધના વિષયથી હણાય છે અને માછલાં જીભના વિષયથી હણાય છે. તેઓ સર્વ પ્રમાદવડે એક એક વિષયથી હણાય છે, તો જે

પાંચ વિષયો સેવન કરે, તે હણાય તેમાં શું કહેવું? તેઓમાં ચોરીનું વ્યસન ઘણું કષ્ટકારી છે. ચોરી કરનારને ઘણો દંડ ભોગવવો પડે છે. કહ્યું છે કે—જે સોનું, એક ગાય અને એક આંગળ પૃથ્વી ચોરે, તે પ્રાણીમાત્રના પ્રલયકાળ સુધી દંડ ભોગવે છે."

પછી રાજાની આજ્ઞાથી તે ચોરને શૂળી ઉપર લઈ ગયા. રાજાએ સુભટોને ગુપ્ત રીતે સૂચવ્યું હતું કે, "જે કોઈ આ ચોરની સાથે વાત કરવા આવે, તે રાજદ્રોહી સમજવો અને તેની પાસે ચોરીનો માલ રહેતો હશે એવું ધારી તેને જોઈ લેવો અને પૂછી મ્હારી પાસે તે ખબર આપવી."

રાજાની એવી આજ્ઞાથી રાજપુરુષોએ તે ચોરને શૂળી ઉપર ચઢાવ્યો. તેવામાં અર્હદ્દાસ પુત્રની સાથે જિનદત્ત શ્રેષ્ઠી ગામની બ્હાર આવેલા સહસ્રકૂટ નામના જિનાલયનો અભિષેક તથા પૂજા કરી અને પ

રમ ગુરુ શ્રી જિનચંદ્ર ભટ્ટારકના ચરણ યુગલને વંદના કરી પોતાના ઘર પ્રત્યે ચાલ્યા આવતા હતા. તેઓ પિતા પુત્ર શૂળી આગળ આવ્યા ત્યાં માર્ગમાં તૃષાતુર, લોહીથી ભરેલો અને શૂળી ઉપર રહેલો તે ચોર તેમના જોવામાં આવ્યો. ચોરને જોઇને અર્હદ્દાસે પિતાને પૂછ્યું. “ હે પિતા! આ શું હશે! ” શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું. “ એ ચોર છે. ” પુત્રે કહ્યું. “ આ શા માટે કષ્ટ પામે છે? ” ત્યારે શ્રેષ્ઠી કહે છે. “ હે પુત્ર! જે પૂર્વે ઉપાર્જન કરેલું હોય, તે કેમ ઉદય આવ્યા વગર રહે? કહ્યું છે કે—ગમે તો પાતાળમાં જાઓ, ગમે તો દેવલોકમાં જાઓ, ગમે તો પર્વતોના અધિપતિ મેરુપર્વત ઉપર જાઓ, અથવા મંત્ર, મહોષધ અને શસ્ત્રોથી રક્ષા કરો, તો પણ ભાવિ છે તે થવાનું છે. તેમાં કોઈ જાતનો બીજો વિચાર કરવાનું કારણ નથી. ”

આ વાત ચોરના સાંભળવામાં આવી એટલે તેણે કહ્યું કે, "હે શ્રેષ્ઠી ! આજે ત્રીજો દિવસ ગયો, તો પણ હજુ મ્હારા પ્રાણ જતા નથી. હવે હું શું કરૂં ? મ્હારા પગ શિયાળોએ ભક્ષણ કર્યા અને મ્હારૂં મસ્તક કાગડાઓએ ચૂર્ણ કરી નાંખ્યું. એવું મ્હારે પૂર્વકર્મ પ્રાપ્ત થએલું છે હવે હે બુદ્ધિવંત ! હું શું કરૂં ? હે જિનદત્ત ! તમે દયાના સાગર છો, પરમ ધાર્મિક છો અને જગતના મ્હોટા ઉપકારી છો માટે તમે જે કરો છો તે લોકના ઉપકારને જ માટે છે. હે દયાળુ ! મને તૃષા ઘણી લાગી છે માટે પાણી પાઓ ! તમારા જેવો પરોપકારી બીજો કોઈ નથી. જે દયાળુ અને પરોપકારી છે તેને જ્ઞાન અને મોક્ષ પોતાની મેળે સિદ્ધ છે. કહ્યું છે કે—જેનું ચિત્ત દયાથી પલળી ગયું છે તેને જ્ઞાન અને મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે, પણ જટા વધારવાથી, ભસ્મ ચોળવાથી કે,

વૃક્ષની છાલનાં વસ્ત્ર પહેરવાથી જ્ઞાન મ
થતા નથી. જે પુરુષો પરોપકાર કરતા
થી, તેઓથી તો વૃક્ષ પણ ઉત્તમ ગણાય
કહ્યું છે કે—સત્પુરુષોની પેઠે વૃક્ષ પણ
જાને છાયા કરે છે, પોતે તડકામાં રહે
અને બીજાને માટે ફળે છે. તે શિવાય
જા પણ ઘણા પદાર્થો પરોપકારી છે. કહ્યું
કે—નદીઓ પોતાનું પાણી પોતે પીતી ન
વૃક્ષો પોતાનાં સ્વાદિષ્ટ ફળોનો સ્વાદ લે
નથી અને વર્ષાદ પોતાના ઉપજાવેલા ધા
નો ઉપયોગ કરતો નથી; કારણ કે, સત્પુ
ષોની સમૃદ્ધિ પરોપકારને માટે થાય છે. વ
ગાયો પરોપકારને માટે દૂઝે છે, વૃક્ષો પ
પકારને માટે ફળે છે અને નદીઓ પરો
કારને માટે વહે છે, તેવી રીતે સત્પુરુષો
પ્રવૃત્તિ પરોપકારને માટે છે. વળી પણ ક
છે કે—પોતાના ભરણપોષણના વ્યાપારથી
દરને પુરનારા એવા નીચ લોકો હજારો

પણ જેનો સ્વાર્થ પરોપકારને માટે છે એવો સત્પુરુષોમાં અગ્રણી કોઈ એક જ પુરુષ હોય છે. જેમ નીચ એવો વડવાનળ પોતાના ન પૂરી શકાય તેવા ઉદર પૂરવાને માટે સમુદ્રને પી જાય છે અને પરોપકારી વર્ષાદ ગ્રીષ્મ ઋતુના તાપથી ભરપૂર થએલા જગતના સંતાપનો નાશ કરવાને વરસે છે."

આવી રીતે ચોરે શેઠની ઘણી સ્તુતિ કરી એટલે જિનદત્ત શેઠ બોલ્યા. "હે તસ્કર ! મેં બાર વર્ષ સુધી ગુરુની સેવા કરી હતી એટલે ગુરુએ મને આજે એક મંત્રનો આદેશ આપ્યો છે. તે જો હું પાણી લેવા ને જઉં તો તે મંત્ર ભૂલી જવાય. તેથી મ્હારાથી જઈ જકાશે નહી." ચોરે કહ્યું. "એ મંત્રથી શું થાય?" શેઠે કહ્યું કે, "જો એ મંત્ર જપ્યો હોય તો તે સર્વ સુખને આપે છે અને એનું નામ પાંચ નવકાર છે. કહ્યું છે કે—દેવતાની સંપત્તિનું આ

કર્ષણ કરનારી, મુક્તિની લક્ષ્મીને વશ્ય કર નારી, વિપત્તિને નાશ કરનારી, ચાર ગતિ માં થએલા પાપને દ્વેષ કરનારી, દુર્ગતિમાં જનારાને રોકનારી અને મોહને દૂર કરના રી પાંચ નમસ્કાર મંત્રની અક્ષરમય દેવતા આરાધન કરવાથી રક્ષણ કરો." ચોરે કહ્યું. "તમે જ્યાં સુધી મ્હારે માટે પાણી લઇને આવો, ત્યાં સુધી એ તમારો મંત્ર હું જપ્યા કરૂં કે, જેથી તમે ભૂલી જશો નહી. માટે મને ઉપદેશ આપીને જાઓ." શ્રેષ્ઠીએ તેમ કરવા કબૂલ કર્યું. પછી તે ઉપદેશ આપી ચોરને મંત્ર શીખવી પોતે પાણી લેવા ગયા. થોડી વારે પછી એકાગ્ર ચિત્તે પંચ પરમેષ્ટિ ના મંત્ર બોલતાં એ ચોરે પ્રાણ છોડ્યા. ત્યાંથી તે એ મંત્રના પ્રભાવથી સૌધર્મ દેવ લોકમાં સોળ આભૂરણે શોભિત અને અ નેક પરિજન સહિત દેવતા થયો.

હવે જિનદત્ત શેઠ વિલંબ કરી કેટલેક

કાળે પાણી લઇને આવ્યા. તેવામાં વિકાર રહિત અને અંજળિ જોડી રહેલો તે ચોર તેમના જોવામાં આવ્યો. ચોરને જોઈ શેઠે કહ્યું કે, "અહો ! ઉત્તમ સમાધિ વડે આ ચોર સ્વર્ગે ગયો." અર્હદ્દાસ પુત્રે પોતાના પિતાને કહ્યું. "હે પિતાજી ! સત્સંગ છે તે કોનું પાપ નથી હરતો ? અર્થાત્ સર્વનું પા પ હરે છે. કહ્યું છે કે—જો સત્સંગ કર્યો હોય તો તે બુદ્ધિની જડતાને નાશ કરે છે, વાણીમાં સત્યતાને સિંચે છે, માનની ઉન્નતિ આપે છે, પાપને ટાળી નાંખે છે, ચિત્તને પ્રસન્ન કરે છે અને દિશાઓમાં સારી કીર્ત્તિ ફેલાવે છે. તેથી કહો, પુરુષોને સત્સંગ શું નથી કરતો ?"

પુત્રના એ વચનથી શેઠ ખુશી થયા. પછી ત્યાંથી પાછા વળી ગુરુને વંદના કરી સર્વ વૃત્તાંત કહી અને ઉપવાસનું પચ્ચખ્ખાણ કરી શેઠ તે જિનાલયમાં રહ્યા. શેઠ પુ

ત્રને કહ્યું કે, "હે વત્સ! મ્હોટા પુરૂષોના સં સર્ગથી કોની ઉન્નતિ ન થાય? કહ્યું છે કે– મ્હોટાનો સંસર્ગ કોની ઉન્નતિનું કારણ ન થી? અર્થાત્ સર્વની ઉન્નતિનું કારણ છે. જુ ઓ કે, ગંગામાં પ્રવેશ કરેલું ગામનું જળ દેવતાથી પણ વંદન કરાય છે."

આવી રીતે પિતા પુત્ર વાત કરે છે, તે વામાં રાજાના ગુપ્ત સેવકોએ આ વૃત્તાંત રા જાની પાસે આવીને કહ્યો અને જિનદત્ત શેઠ ચોરની સાથે ઘણી વાતચિત કરી એમ પણ જણાવ્યું! રાજાએ આદેશ કર્યો કે, "ચોરની સાથે વાતચિત કરનાર આ શેઠ રાજાનો દ્રોહી છે અને તેની પાસે ચોરીનું દ્રવ્ય પણ હોવું જોઇએ. તેથી તેનું બંધન કરી પકડી લાવો." કોપ પામેલા રાજાની આ જ્ઞાથી જેવામાં સુભટો શેઠને બાંધવાને આ વ્યા, તેવામાં પેલો ચોર જે મૃત્યુ પામીને સૌધર્મ દેવલોકમાં દેવતા રૂપે ઉત્પન્ન થયો

હતો તેણે વિચાર્યું કે, “ પુણ્ય વિના આવી સામગ્રી પ્રાપ્ત થતી નથી. કહ્યું છે કે—જ્યારે પૂર્વનાં કરેલાં પુણ્યનો ફળીભૂત થવાનો સમય આવે છે, ત્યારે મિષ્ટાન્ન, પાન, શયન, આસન, સુગંધી પુષ્પોની માળા, વસ્ત્ર, સ્ત્રી, આભૂષણ, વાહન અને ઘર વિગેરે વસ્તુઓ પુરુષોને યત્ન વિના પણ આવી આશ્રય કરે છે.”

આવી રીતે તે દેવતા ચિંતવે છે, તેવામાં તેણે અવધિજ્ઞાનથી પોતાના ઉપકારી જિનદત્ત શેઠનું સર્વ વૃત્તાંત જાણી લીધું. કારણ કે, નારકી અને દેવતાને ભવપ્રત્યય (આખા ભવ સુધીનું) અવધિજ્ઞાન થાય છે. દેવતાએ કહ્યું કે, “ અહો ! જિનદત્તશેઠ મને ધર્મનો ઉપદેશ આપનાર છે. તેનો ઉપકાર હું ક્યારે પણ ભૂલીશ નહી. જો હું તેનો ઉપકાર ભૂલી જઈશ તો મ્હારા જેવો કોઈ પાપી નથી. કહ્યું છે કે—જે કોઈ એક અક્ષર અથવા એક પદાર્થનો ઉપદેશ કરે, તેવા ઉપ

કારીને જે ભૂલી જાય છે. તે પાપી કહેવાય છે; તો જે ધર્મના ઉપદેશક હોય તેને ભૂલી જવાથી કેમ પાપ ન લાગે ?" આવી રીતે વિચારી પોતાના ઉપકારી ગુરુનો ઉપસર્ગ નિવારવાને માટે તે દંડધર થઈ શેઠના બારણે આવી ઉભો રહ્યો. તેવામાં રાજાના કિંકરો શેઠને પકડવા આવ્યા એટલે તેણે કહ્યું કે, "અરે બાપડાઓ ! તમે કેમ આવ્યા છો ?" રાજપુરુષોએ કહ્યું. "અરે રાંક ! તું અમારા હાથે મરણ પામવાને કેમ ઇચ્છે છે ?" દંડધરે કહ્યું. "અરે દુષ્ટો ! તમે ઘણા જાડા છો તેથી તેથી શું ડરાવો છો ? તમારા સ્થૂલ શરીરથી કંઈ પણ થવાનું નથી. કારણ કે, જેનામાં તેજ હોય, તે જો કે, સૂક્ષ્મ હોય તો પણ બળવાન કહેવાય છે. કહ્યું છે કે—હસ્તિ ઘણા મ્હોટા શરીરવાળો હોય છે, તો પણ તે એક અંકુશને વશ્ય થઈ જાય છે; ત્યારે શું અંકુશ હસ્તિ જેટલું છે ? દીપક પ્રદીપ્ત થતાં ઘણો

અંધકાર નાશ પામે છે, માટે શું તે દીપકના જેટલો અંધકાર હોય છે? વજ્રના પ્રહારથી મ્હોટા પર્વતો પડી જાય છે, માટે શું તે વજ્રના જેટલો પર્વત છે? અર્થાત્ જેમાં તેજ હોય તે બળવાન્ છે. તેથી મ્હોટી સ્થૂલ વસ્તુમાં કાંઈ પ્રતીતિ (ખાત્રી) રાખવી નહીં. વળી સિંહ દૂબળો હોય તો પણ તે હસ્તિના જેવો કહેવાય નહીં; તેથી બળ છે તે પ્રધાન છે. કાંઈ માંસનો પિંડ પ્રધાન નથી, કારણ કે, વનમાં એક સિંહના શબ્દથી હસ્તિઓનાં અનેક ટોળાં મદને છોડી દે છે.” આ પ્રમાણે કહીને દંડધરે કેટલાએક રાજપુરુષોને મારી નાંખ્યા અને કેટલાએકને મૂર્છિત કર્યા.તે વૃત્તાંત કોઇએ આવી રાજાને કહ્યો. એટલે રાજાએ બીજા કેટલાએક સુભટો ફરીથી મોકલ્યા. તેને પણ તેણે મારી નાંખ્યા. પછી રાજા કોપ પામી ચતુરંગ સેના લઈ પોતે આવ્યો. બન્નેને મ્હોટો સંગ્રામ થયો. સર્વેને મારી નાં

ખ્યા અને રાજા એકલો રહ્યો. પછી દંડધર દેવતાએ રાક્ષસનું ભયંકર રૂપ ધરચું. તે જોઇ ભય પામીને રાજા નાસી ગયો. દંડધર પછ વાડે લાગ્યો અને તેને કહેવા લાગ્યો કે, "હે દુષ્ટ! તું જયાં જઈશ ત્યાં હું આવીને તને મારીશ; પણ જો ગામની બહાર રહેલા સહસ્રકૂટ નામના જિનાલયની અંદર નિવાસ કરનારા જિનદત્ત શેઠને શરણે જઈશ, તો હું ત્હારી રક્ષા કરીશ. તે શિવાય તને માર્યા વિના છોડીશ નહી."

તે વચન સાંભળી તેણે શેઠનું શરણ પકડ્યું. જિનાલયમાં જઈ રાજાએ કહ્યું કે, "હે શેઠ! મ્હારી રક્ષા કરો. હું તમારે શરણે આવ્યો છું. હે ધર્મિષ્ઠ શ્રેષ્ઠી! મ્હારી રક્ષા કરવાથી તમે મ્હારી ફરીથી પ્રતિષ્ઠા કરેલી થશે અને તમને ચોગણું પુણ્ય પ્રાપ્ત થશે. કહ્યું છે કે—જે પુરુષ નાશ પામેલા કૂળને, કૂવા, તળાવ કે વાવડીને, ભ્રષ્ટ થએલા રાજ્યને,

શરણે આવેલા પ્રાણીને, ગાય તથા બ્રાહ્મણ ને અને જીર્ણ (જૂના) દેવાલયને ફરી ઉદ્ધાર કરે છે, તેને ચારગણું પુણ્ય પ્રાપ્ત થાય છે." રાજાનું વચન સાંભળી શેઠે મનમાં વિચાર્યું કે "આ રાક્ષસ નથી પણ વિકૃત રૂપી દેવતા લાગે છે. કારણ કે, બીજાનું માહાત્મ્ય આવું ન હોય." પછી શેઠે કહ્યું. "હે દેવ! જે ભયથી નાસી જાય, તેવાની પછવાડે લાગવું ન જોઇએ. કહ્યું છે કે–બ્હીકણ માણસ નાસી ગયો હોય તો બળવાન્ પુરુષે તેની પછવાડે જવું નહી. કારણ કે, કદાચિત્ મરણ પામવાનો નિશ્ચય કરી તે શૂરવીરતાને પામી સામો થાય."

શેઠનું વચન સાંભળી રાક્ષસ રૂપ છોડી દેવતા પ્રત્યક્ષ થયો. પ્રથમ શ્રેષ્ઠીને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી વંદન કર્યું. પછી દેવ ગુરુને નમસ્કાર કરી પાસે બેઠો. ત્યારે રાજાએ કહ્યું. "સ્વર્ગમાં પણ વિવેક લાગતો નથી કે, જે

આ દેવતાએ દેવ ગુરુને છોડી પ્રથમ આ ગૃહસ્થ-જિનદત્ત શેઠને વંદના કરી ! આ એક દેવ ગુરુનું ઉલ્લંઘન થયું કહેવાય. કહ્યું છે કે-જ્યાં પ્રસિદ્ધ ક્રમનું ઉલ્લંઘન થાય, તે અક્રમ કહેવાય છે. જેમ કોઈ ભોજન કરી સ્નાન કરીને ગુરુ તથા દેવને વાંદે તેમ." તે પછી દેવતાએ કહ્યું કે, "હે રાજા! હું સર્વ વિવેક જાણું છું કે, પ્રથમ દેવને નમસ્કાર કરી પછી ગુરુને તે પછી શ્રાવકને નમવું જોઇએ. તે હું યથાયોગ્ય જાણું છું; પણ આમ કરવામાં કારણ છે. આ જે શ્રેષ્ઠી છે, તે મ્હારા ગુરુ છે. તેથી મેં તેમને પ્રથમ વંદના કરી છે," રાજાએ દેવતાને પૂછ્યું કે, "હે દેવ! તે શેઠ તમારા કેવા સંબંધથી ગુરુ થએલા છે?" તે પછી દેવતાએ પૂર્વનું વૃત્તાંત અથથી ઇતિ સુધી રાજાને કહી બતાવ્યું. પછી રાજાએ કહ્યું કે, "તમે કોની પ્રેરણાથી આ કરેલા ઉપકારને ભુલી

ગયા નહી ?" ત્યારે દેવતાએ કહ્યું. "સાધુ પુ
રૂષાનો એવો સ્વભાવ જ હોય છે. કહ્યું છે
કે—નાળીએરનાં ફળોએ માણસને માથે વહ
ન કરીને પહેલી વયમાં જે અલ્પ પાણી
પીધું હતું, તેને સંભારી તે પોતે જીવે ત્યાં
સુધી તેઓને અમૃતના જેવું મીઠું પાણી
આપે છે. કારણ કે, સાધુ પુરૂષો કરેલા ઉ
પકારને ભુલી જતા નથી." ફરીથી રાજા
એ પૂછ્યું કે, "આ શેઠે કોની પ્રેરણાથી
તમારો ઉપકાર કર્યો હતો ?" ત્યારે દેવ
તાએ કહ્યું. "હે રાજન્ ! મહા પુરૂષોનો
એવો સ્વભાવ જ હોય છે. કહ્યું છે કે—સૂર્ય કો
ના આદેશથી પ્રજાના અંધકારને હરે છે ?
માર્ગમાં છાયાને માટે વૃક્ષોની આગળ કોણ
અંજળિ જોડે છે ? વૃષ્ટિને માટે મેઘની પ્રા
ર્થના કોણ કરે છે ? પરંતુ ઉત્તમ પુરૂષો પ
રહિત કરવામાં કેડ બાંધીને તૈયારથાય છે."

રાજાએ કહ્યું. "સર્વ ધર્મમાં જૈનધર્મ

મ્હોટો છે અને તે ઉપકારથી મેળવાય છે." શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું. "રાજા, તમારૂં કહેવું સત્ય છે. અલ્પ પુણ્યથી આ ધર્મ મળે તેવો નથી. કહ્યું છે કે-જૈનધર્મ, પ્રકટ વિભવ, સાધુ પુરુષોનો સંગ, વિદ્વાનોની ગોષ્ઠિ, વચનનું ચાતુર્ય, સકળાઓમાં કુશળતા, ઉત્તમ લક્ષ્મી, સદ્ગુરુના ચરણ કમળની સેવા, પાત્રમાં દાન અને નિર્મળ બુદ્ધિ એટલાંવાનાં અલ્પ પુણ્ય વાળા માણસો મેળવી શકતા નથી." પછી દેવતાએ પાંચ વર્ણનાં પુષ્પોથી જિનદત્ત શેઠનું પૂજન કરીને કહ્યું કે, "હું જે રુપ્યખુર ચોર હતો, તે તમારા પ્રસાદથી દેવતા થયો છું."

આવી રીતે શેઠનું નિષ્કારણ પરોપકાર પણું પ્રત્યક્ષ રીતે જોઈ રાજા વૈરાગ્ય સંપન્ન થઇ કહેવા લાગ્યો કે, "અહો ધર્મનું માહાત્મ્ય વિચિત્ર છે. કહ્યું છે કે-જેની પાસે ધર્મ છે તેને સર્પ પણ હાર થઈ જાય છે, તરવાર પુષ્પની માળા થઇ જાય છે, ઝેર પણ રસાયન

(અમૃત) થાય છે, શત્રુ પ્રીતિ કરે છે અને દેવતાઓ પણ પ્રસન્ન મનથી વશ થઈ જાય છે. તે વિષે વધારે શું કહીએ! પરંતુ તે ધર્મિ માણસને ઘેર આકાશ પણ પરમ રત્નોથી વરસે છે." પછી રાજાએ પોતાના પુત્રને રાજ્ય ઉપર બેસારી દીક્ષા ગ્રહણ કરી. તેની પછવાડે શ્રી જિનચંદ્રસૂરિની સમીપે મંત્રી, જિનદત્ત શેઠ અને બીજા ઘણા પુરુષોએ દીક્ષા લીધી. કેટલાએક શ્રાવક થયા અને કેટલાએક ભદ્રપરિણામી થયા. પેલો જે ચોર હતો તે પણ દર્શન કરીને સ્વર્ગમાં ગયો.

પછી જિનદત્ત શેઠના પુત્ર અર્હદ્દાસે પોતાની સ્ત્રીઓ પ્રત્યે કહ્યું કે, "હે સુંદરીઓ! મેં આ સર્વ પ્રત્યક્ષ રીતે જેયું તેથી હું દૃઢ સમકિતદૃષ્ટિ થયો છું." સ્ત્રીઓએ કહ્યું કે, "તમે જેવું સાંભળ્યું કે અનુભવ્યું તે ઉપર અમારી પૂર્ણ શ્રદ્ધા છે." તે પછી સર્વમાં ન્હાની સ્ત્રી કુંદલતા નામે હતી, તેણીએ કહ્યું

કે, "હે નાથ ! આ તમારી સર્વ વાત ખોટી છે અને એ ઉપર મ્હારી બિલકુલ શ્રદ્ધા નથી. હું તે ઇચ્છિતી પણ નથી."

આવી રીતે કુંદલતાનું અનિષ્ટ વચન સાંભળી રાજા, મંત્રી અને ચોર એ ત્રણ્યે કોપ પામ્યા. રાજાએ કહ્યું. "જે મેં પ્રત્યક્ષ જોયું કે, મ્હારા પિતા મને રાજ્ય આપી તપસ્વિ થયા. એ વાત સર્વના જાણવામાં છે, તે છતાં આ પાપિષ્ટ કુંદલતા ખોટું બોલે છે. એથી હું તેણીનો પ્રભાતકાળે નિગ્રહ કરીશ." મંત્રીએ પણ તેમ જ કહ્યું. પછી ચોરે કહ્યું કે, "મેં પ્રત્યક્ષ જોયું કે, મ્હારા પિતાને રાજાએ શૂળીએ ચડાવ્યા. તે દરમ્યાન જિનદત્ત શેઠે પાંચ નમસ્કારનો મંત્ર આપ્યો. તેના પ્રભાવથી તે સ્વર્ગમાં દેવતા થયા. પછી તેમણે આવીને શ્રેષ્ઠીનો ઉપદ્રવ નાશ કર્યો. આ વાર્ત્તા ન્હાનાથી તે વૃદ્ધ સુધી જાણીતી છે, તે છતાં આ પાપિણી કુંદલતા ખોટી કહે

છે, તેથી કાલે પ્રભાતમાં હું પણ તેણીનો નિ ગ્રહ કરીશ. વળી આ સ્ત્રીનો કેવો નીચ સ્વ ભાવ છે કે, જેના પ્રસાદથી જીવે છે તેનું જ ખોટું બોલે છે. તેથી તે કમળમાં રહેલા હંસપક્ષીની પેઠે કરે છે. તેને માટે દૃષ્ટાંત કહે છે કે—જેમ હંસપક્ષી કમળોની સાથે રહે છે, તો પણ તેઓનાં પત્રોને છેદે છે અને સૂર્ય જો કે, દૂર રહ્યો છે તો પણ તેઓને સંતોષ આપે છે. અર્થાત્ કમળોને ખીલાવીને સંતોષ આપે છે.

આવી રીતે અર્હદ્દાસ શેઠે પોતાને સમ કિત પ્રાપ્ત થવાની કથા સ્ત્રીઓની પાસે કહી બતાવી. ઇતિ પહેલી રૂપ્યખુર ચોરની કથા.

ઉપરની કથા કહ્યા પછી અર્હદ્દાસ શેઠે પોતાની મુખ્ય સ્ત્રી મિત્રશ્રીને કહ્યું કે, "હે મિત્રશ્રી! તને કેવી રીતે સમકિત પ્રાપ્ત થયું? તેની કથા કહે." એટલે મિત્રશ્રી પોતાને સમકિત પ્રાપ્ત થવાની કથા કહેવા લાગી.

જિનદત્તા અને બંધુશ્રી.

"મગધદેશમાં રાજગૃહિ નગરીને વિષે સંગ્રામશૂર નામે રાજા હતો. તેને કનકમાળા નામે રાણી હતી. ત્યાં એક વૃષભદાસ કરીને શેઠ રહેતો હતો. તે સમ્યક્દૃષ્ટિ, પરમ ધાર્મિક અને સર્વ લક્ષણ સંપન્ન હતો. તેમાં જે પાંચ લક્ષણવાળો પુરુષ ઉત્તમ કહેવાય છે, તેને માટે કહ્યું છે કે–પાત્રમાં દાન કરનારો, ગુણમાં પ્રીતિ રાખનારો, પરિજનો સાથે વૈભવ ભોગવનારો, શાસ્ત્રમાં બોધવાળો અને રણમાં યુદ્ધ કરનારો એ પાંચ લક્ષણવાળો પુરુષ ઉત્તમ કહેવાય છે. એ પાંચે લક્ષણો વૃષભદાસમાં પૂર્ણ હતાં. તે શેઠને જિનદત્તા નામે

સ્ત્રી હતી. તે પરમ ધાર્મિક, સમકિત વિગેરે ગુણવાળી અને સર્વ લક્ષણ સંપૂર્ણ હતી. જેથી સ્ત્રી લક્ષ્મીના જેવી કહેવાય છે. તે સર્વ ગુણ તેણીનામાં હતા. કહ્યું છે કે-અનુકૂળ રહેનારી, સદા સંતોષી, ડાહાપણવાળી, સાધ્વી અને વિચક્ષણ એવા ગુણવાળી સ્ત્રી ખરેખર લક્ષ્મી જ છે. તેમાં કાંઈ પણ સંશય રાખવો નહી.

જિનદત્તા ઉપર કહેલા ગુણવાળી હતી પણ તે વંધ્યા હતી. કોઈ પણ ઉપાયથી તેણીને પુત્ર થયો નહોતો. એક વખતે અવસર જાણીને તેણીએ પોતાના સ્વામીને અંજળિ જોડીને કહ્યું કે, "હે સ્વામિન્! પુત્ર વિના કુળ શોભતું નથી અને તમારા વંશનો ક્ષય થશે. માટે સંતાનની વૃદ્ધિને અર્થે તમે બીજો વિવાહ કરો. (બીજી સ્ત્રી પરણો.) કારણ કે, સત્પુત્રથી કુળ શોભે છે. કહ્યું છે કે-મદથી હસ્તિ શોભે છે, કમળોથી પાણી શો

ભે છે, પૂર્ણચંદ્રથી રાત્રી શોભે છે, વ્યાકરણથી વાણી શોભે છે, હંસના જેડાથી નદીઓ શોભે છે, પંડિતોથી સભા શોભે છે, શીળથી સ્ત્રી શોભે છે, વેગથી અશ્વ શોભે છે, નિત્ય ઉત્સવોથી મંદિર શોભે છે, સત્પુત્રથી કુળ શોભે છે, રાજાથી પૃથ્વિ શોભે છે અને ધર્મિ પુરુષોથી ત્રણ લોક શોભે છે, તેમ જ રાત્રીનો દીપક ચંદ્ર છે, પ્રભાતનો દીપક સૂર્ય છે, ત્રણ લોકનો દીપક ધર્મ છે અને કુળનો દીપક સુપુત્ર છે. (જિનદત્તા કહે છે.) હે સ્વામિન્! આ સંસારમાં પુત્ર એક વિશ્રામની ભૂમિ છે. કહ્યું છે કે—આ સંસારમાં થાકી ગએલા પુરુષોને ' એક પુત્ર, બીજી સ્ત્રી અને ત્રીજી સત્સંગતિ એ ત્રણ'. વિશ્રામની ભૂમિઓ છે. પુત્રને માટે મિથ્યાદૃષ્ટિ પણ આ પ્રમાણે કહે છે કે, પુત્ર વિના ગૃહસ્થની સારી ગતિ થતી નથી. તેને માટે તેઓના શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે—પુત્ર વિના ગતિ નથી અને

સ્વર્ગ તો બિલકૂલ નથી જ. તે માટે પુત્રનું મુખ જોઇને પછી ધર્મનું આચરણ કરવું.”

આ પ્રમાણે જિનદત્તાનું કહેવું સાંભળી વૃષભદાસ શેઠે કહ્યું કે, “ હે પ્રિયા ! આ સર્વ અનિત્ય છે અને જેઓ ભોગનું સેવન કરે છે તેઓ વિવેક રહિત અને મૂઢ કહેવાય છે. કહ્યું છે કે—આ શરીર મૃત્યુને ગળી જવા માટે કરેલું છે, તથાપિ અનેક જાતની ઇચ્છાના ઉદયથી તે હંકાઇ ગયું છે, તેથી એને (શરીરને) બહુમાન આપનારા અને વિવેકમાં મૂઢ બનેલા પુરુષો વિષયોમાં મોહ પામે છે. (શેઠ કહે છે.) હે પ્રિયા ! મને શિત્તેર વર્ષ થયાં અને હવે જો ધર્મ છોડીને ફરી વિવાહ કરૂં તો હું લોકોમાં હાસ્ય રૂપ થઉં અને વિરુદ્ધાચરણી કહેવાઉં. આ જગતમાં મોહ શું નથી કરાવતો ? કહ્યું છે કે—જે મોહને લીધે માણસ રોગ છતાં પણ અંગ ઉપર આભૂષણોનો પ્રકાશ કરે છે, શોક છતાં પણ લોકની

સ્થિતિમાં વર્ત્તે છે, દારિદ્ર છતાં પણ ઘરમાં રહે છે અને વૃદ્ધપણું છતાં પણ સ્ત્રીનો સંગ કરે છે; એવી રીતે જેથી બીજું પણ પરસ્પર વિરોધી કાર્ય જાણતાં છતાં પણ કરે છે, તે સર્વ જગતનો જય કરનાર મોહ રૂપી મ્હોટોં મલ્લ વિજય પામે છે."

જિનદત્તાએ કહ્યું કે, "હે પતિ ! જે કૃત્ય રાગને વશ થઇને કરાય, તે લોકમાં હાસ્યનું કારણ થાય છે, પણ સંતાનવૃદ્ધિને માટે જે કરવું તેમાં બિલકૂલ દોષ નથી." આવી રીતે ઘણી વાર કહ્યું એટલે વૃષભદાસ શેઠે ઘણા કષ્ટથી તે ફરી વિવાહ કરવાની વાત સ્વિકારી.

પછી તે જ નગરમાં જિનદત્તાના પિતા જિનદત્ત શેઠને ઘેર બંધુશ્રી નામની સ્ત્રીને કનકશ્રી નામે એક બીજી પુત્રી હતી કે, જે જિનદત્તાની ઓરમાઈ બ્હેન થાય. તે કનકશ્રીની જિનદત્તાએ પોતાના માત પિતા પાસે પોતાના પતિને માટે માગણી કરી. તેમણે

કહ્યું. "એણીને અમે શોકય ઉપર નહી દઇએ." ત્યારે જિનદત્તા બોલી. " ભોજન કાળ શિવા ય બીજે સમયે હું કનકશ્રીને ઘેર નહિ જઉં. જિનેશ્વરના મંદિરમાં જ રહીશ. એવા સો ગન પૂર્વક માગણી કરી ત્યારે તેમણે પોતાની પુત્રી કનકશ્રી વૃષભદાસ શ્રેષ્ઠીને આપી. શુભ મુહૂર્ત્તે વિવાહ થયો. જિનદત્તા તો જિનેશ્વરના મંદિરમાં જ ધર્મધ્યાન કરતી બેસી રહે. વૃષભદાસ અને કનકશ્રી એ બન્ને સુખે રહેવા લાગ્યાં.

એકદા કનકશ્રી પોતાની માતાને ઘેર ગઈ. પુત્રીને જોઇને માતાયે કહ્યું. "બ્હેન, ત્હારા પતિ સંગાથે સુખ તો ભોગવે છે કે ?" પુત્રીયે ઉત્તર આપ્યો. " માતા, મ્હારા સ્વામીનાથ મ્હારી સાથે બોલતા પણ નથી, તો પછી કામભોગની વાત જ શી કરવી! વળી મને શોકય ઉપર દઇને સુખની વાત શી પૂછે છે? પ્રથમ મુંડન કરાવીને નક્ષત્ર શું પૂછવું?

પાણી પીધા પછી ઘર શું પૂછવું ? જિનદત્તાએ મ્હારા ભર્ત્તારને સર્વ પ્રકારે વશ્ય કરી લીધા છે. એટલે તેઓ બન્ને સર્વદા જિનમંદિરમાં જ રહે છે અને ત્યાં જ સુખનો અનુભવ કરે છે. માત્ર મધ્યાન્હે કે સંધ્યા સમયે ભોજન કરવા આવે છે; તેથી ક્ષીણગાત્રવાળી હું રાત્રીને વિષે એકલી નિદ્રા લઉં છું."

આ પ્રમાણે કનકશ્રીએ દિલગીરી સહિત સર્વ વાત પોતાની માતાને કહી. કહ્યું છે કે—કવિઓ શું શું નથી કરતા ? યોગીઓ શું શું નથી કરતા ? વિરોધિ પ્રાણિઓ શું શું નથી બોલતા ? તેમ જ સ્ત્રીઓ પણ શું શું નથી કરતી ? અર્થાત્ એઓ સઘળું ન કરવાનું પણ કરે છે. કનકશ્રીની વાત સાંભળીને તેણીની માતા બંધુશ્રીએ કહ્યું. "એ મ્હારી આવી અતિ રૂપવતી પુત્રીને ત્યજીને વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે શિથિલ થઈ ગયેલા ગાત્રવાળી કુરૂપાને સેવે છે! માટે ખરૂં છે કે, કામી પુરુષ

યોગ્ય-અયોગ્ય કાંઈ વિચારતો નથી; તેને લજ્જા પણ હોતી નથી. કહ્યું છે કે-શું સ્વર્ગને વિષે કમળનયની સુરસુંદરીઓ નહોતી કે, ઇંદ્રે જઈને અહલ્યા તાપસીનું સેવન કર્યું? માટે જ્યારે હૃદય રૂપી ઝુંપડીને વિષે કામાગ્નિ જ્વલતો હોય છે, ત્યારે યોગ્ય શું કે અયોગ્ય શું છે? તે તો કોઈ વિરલ પુરુષ જ જાણે છે! વળી કામી પુરુષ લજવાતો નથી; પોતાનું પારકું દેખતો નથી; ભલાઈ કે બૂરાઈ સાંભળતો નથી અને ગુરુજનની ઉપેક્ષા કરે છે. તે તો સ્ત્રીને એમ કહે છે કે, 'હે કમળપત્ર સમાન નેત્રવાળી! આ રાજમાર્ગ છે તે મને વિંધ્યાટવીના પંથ સમાન લાગે છે. માટે આગળ ચાલ.' વળી અહો! મકરધ્વજ જે કામદેવ તેનું માહાત્મ્ય એવું છે કે, તે મ્હોટા મ્હોટા પંડિત જનોની પણ વિડંબના કરે છે. કહ્યું છે કે-મકરધ્વજ દેવ કળાઓને વિષે ચતુર એવા પુરુષોને પણ વિહ્વલ કરી દે છે; ગંભી

ર પુરૂષોને પણ હસાવે છે; પંડિત જનોની પણ વિડંબના કરે છે અને ધૈર્યવાન્ પુરૂષોને પણ હલકા પાડી દે છે.

(બંધુશ્રી પોતાની પુત્રી કનકશ્રીને કહેછે.) માટે હે પુત્રી! વધારે શું કહું? હું કોઈ રીતે તે દુષ્ટા જિનદત્તા મૃત્યુ પામે તેવા ઉપાય કરીશ." આ પ્રમાણે પુત્રીના અંતઃકરણને વિષે સંતોષ ઉત્પન્ન કરાવી માતાયે તેને ઘેર વિદાય કરી અને પોતે મનમાં વૈર રાખ્યું.

એકદા એક મહારૌદ્રમૂર્ત્તિ કાપાલિક યોગી બીજા અનેક અવધૂતની સાથે બંધુશ્રીને ઘેર ભિક્ષા માગવા આવ્યો. તેણે શરીર ઉપર હાડકાનાં ઘરેણાં પહેર્યાં હતાં અને હાથમાં ત્રિશળ, ડાકલું, કંકણ વિગેરે ધારણ કર્યાં હતાં. આવા યોગીને જોઇને બંધુશ્રીએ વિચાર્યું. "અહો! મેં કાપાલિક તો અનેક જોયા છે, પણ આના જેવું માહાત્મ્ય ક્યાંઈ દીઠું નહી; આની પાસે અવશ્ય મ્હારી કા

ર્યસિદ્ધિ થશે" એવો વિચાર કરીને તેણીએ તેને અનેક રસવતી યુક્ત ભિક્ષા દીધી. કહ્યું છે કે–કાર્યાર્થિ માણસો જ (બીજાની) સેવા કરે છે. વિના કાર્યે કોઈ કોઇને ગમતું નથી; ગાયનો પુત્ર પણ દૂધ નથી મળતું ત્યારે ગાયને ત્યજી દે છે.

બંધુશ્રી તો રોજ એ પ્રમાણે ભિક્ષા આપવા લાગી. તે ઉપરથી પેલા યોગીએ વિચાર્યું. "અહો! એ મ્હારી માતા તુલ્ય છે. માટે એણીના ઉપર કાંઈ ઉપકાર (પ્રત્યુપકાર) કરૂં. કહ્યું છે કે–આ જગતને વિષે પાંચ પિતા કહેવાય છે. ૧ જન્મ આપનાર, ૨ ઉપકાર કરનાર, ૩ વિદ્યા શિખવનાર, ૪ અન્ન દેનાર અને ૫ ભયથી રક્ષણ કરનાર." એવું ધારીને યોગીએ કહ્યું. "હે માતા! મને મહાવિદ્યાઓ સિદ્ધ થઈ છે, માટે કાંઈ પ્રયોજન હોય તો કહો." એ ઉપરથી બંધુશ્રીએ રડતાં રડતાં સર્વ વાત કહી. "મ્હારે અન્ય

કાંઈ કાર્ય નથી; ફક્ત ત્હારે આ દુષ્ટા જિન દત્તાને મારી નાંખવી; તો જ ત્હારી બ્હેન નો ગૃહાવાસ સુખદાયક થશે." યોગીએ કહ્યું. "હે માતા! ધીરજ રાખો. હું અંધારી ચૌ દશને દિવસે સ્મશાનભૂમિને વિષે વિદ્યા સાધન કરૂં છું; માટે તે કરીને નિશ્ચે હું જિ નદત્તાના પ્રાણ લઈશ; નાહી તો અગ્નિમાં પ્ર વેશ કરીશ." આવી પ્રતિજ્ઞા કરીને યોગી અંધારી ચૌદશને દિવસે સ્મશાનભૂમિમાં ગ યો. ત્યાં જઇને તેણે એક મૃતક (શબ) આ ણી તેના હાથને વિષે ખડ્ગ આપ્યું. પછી બેસીને તેની સારી રીતે પૂજા કરી. મંત્ર જાપ જપીને તે વડે તેણે વૈતાળી વિદ્યાને બો લાવી. એટલે તે તુરત મૃતકના શરીરને વિ ષે પ્રવેશ કરીને બોલી. "હે કાપાલિક! આજ્ઞા આપો." યોગીએ કહ્યું. "જિનમંદિ રને વિષે રહેલી અને કનકશ્રીની શોક્ય જે જિનદત્તા છે, તેણીને મારી નાંખ." વૈતાળી

વિદ્યા "તેમ જ થાઓ" એમ કહીને કિલ કિલ શબ્દ કરતી જિનદત્તા પાસે આવી; પણ ત્યાં તો તેણીના સમકિતના બળથી તે કંઈ કરી શકી નહી. એ સમકિત કેવું છે? તો કહે છે કે—તેના પ્રભાવથી સિંહ શિયાળ જેવો થઈ જાય છે, અગ્નિ જળ સમાન થઈ જાં છે, ભયંકર સર્પ છે તે લતા જેવો થઈ જાય છે, સમુદ્ર જમીન જેવો થઈ જાય છે, પૃથ્વી છે તે મણિમય થઈ જાય છે, ચોર દાસ થઈ જાય છે, ભૂતનો આગ્રહ, શાકિની, રોગ અને વૈરીની પીડાને તે ટાળે છે; તેના નામથી જ આપત્તિ માત્ર નાશ પામે છે અને દેવતાઓ પણ તેને પોતાના હૃદયમાં ધારણ કરે છે.

પછી તો તે વૈતાળી વિદ્યા ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઇને ફરી વારે સ્મશાનભૂમિ પ્રત્યે ગઈ. તેના ભયથી યોગી ઉભો થઈ દૂર જઇને ઉભો રહ્યો. પણ તે વિદ્યા તો ત્યાં સ્મશાન ભૂમિમાં જ ઉભી રહી. આ પ્રમાણે યોગી

એ ત્રણ વાર મંત્ર ભણ્યો. વિદ્યા પણ ત્રણ વાર ગઈ ને આવી; પરંતુ તે જિનદત્તાને કંઈ પણ કરવાને સમર્થ થઈ નહી.

ત્યારે તો ચોથી વખતે યોગીએ પોતાનું મૃત્યુ પાસે આવ્યું જાણીને કહ્યું. " એ બે જિનદત્તા અને કનકશ્રી મધ્યે જે દુષ્ટ હોય તેણીનો પ્રાણ લે." એમ કહીને તે વિદ્યાને ફરી મોકલી. એટલે તે વિદ્યા તો યોગીનું વચન સાંભળીને કનકશ્રી જે પોતાના ઘરમાં સુખે સૂતી હતી, તેણીનું મસ્તક છેદીને લોહીવાળું ખડ્ગ લઇને તે યોગી પાસે સ્મશાનભૂમિમાં આવી. એટલે યોગીએ તેણીને કાર્ય કરીને આવી જાણીને રજા આપી. એટલે તે પોતાને સ્થાનકે ગઈ. યોગી પણ બંધુશ્રીને સર્વ વાત કહીને પોતાને સ્થાનકે ગયો (બંધુશ્રી તો સમજી કે, જિનદત્તા મૃત્યુ પામી.)

હવે પ્રભાતે બંધુશ્રી ખુશી થતી થતી પોતાની પુત્રીને ઘેર ગઈ, પણ ત્યાં જઇને જુએ

છે તો પોતાની પુત્રીનું શિર છેદી નાંખેલું છે! તે જોઇને પોકાર કરતી કરતી તે રાજા પાસે જઇને કહેવા લાગી. "હે દેવ! મ્હારી પુત્રી કનકશ્રીને તેણીની શોક્ય જિનદત્તાએ મારી નાંખી છે." તે સાંભળીને કોપાયમાન થઇને રાજાએ તે દંપતિને બાંધી લાવવાને અને તેમનું ઘર લૂટી લેવાને સુભટોને મોકલ્યા; પરંતુ તે સર્વને શાસનદેવતાએ થંભાવી રાખ્યા. આ સર્વ વાત જિનમંદિરમાં રહેલા વૃષભદાસ શ્રેષ્ઠીએ તથા જિનદત્તાએ સાંભળી. જિનદત્તા કહેવા લાગી. "પૂર્વે જે કર્મ ઉપાર્જન કર્યાં હોય છે, તે કોઇથી દૂર કરી શકાતાં નથી. કહ્યું છે કે–મહાસતી સ્ત્રીનું ચિત્ત ચળે, મૂળ સહિત મેરૂપર્વત ચળે, અથવા સમુદ્ર ચળે, પણ પૂર્વે કરેલું કર્મ કદી ચળતું નથી. વળી કહ્યું છે કે–સમુદ્ર તો રત્નોના સમૂહથી ભરેલો છે, પણ મ્હારા જેવા દરિદ્રિ પુરૂષને હાથ દેડકો આવ્યો! તો એમાં સમુ

દ્રનો શો દોષ ? દોષ તો અમારા પૂર્વભવ ના કર્મનો જ ગણવો. વળી પણ કહ્યું છે કે-જે દેશમાં, જે કાળે, જે મૂહૂર્ત્તે અને જે દિવસે હાનિ કે વૃદ્ધિ થવાની હોય છે, તે અવશ્યમેવ થાય છે; અન્યથા થતું નથી.” આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તે સ્રીભર્ત્તાર ‘ઉપસર્ગ આવશે.’ એમ જાણીને દીક્ષા લઇને જિનમંદિરમાં બેઠાં.

આમ બન્યું છે, તેવામાં શાસનદેવતાએ પ્રેર્યો થકો પેલો યોગી નગરને વિષે કહેવા લાગ્યો. “ હે લોકો ! જિનદત્તા નિરપરાધિ છે; બંધુશ્રીના ઉપદેશથી મેં વૈતાળી વિદ્યા સાધી, તે વૈતાળી વિદ્યાએ કનકશ્રીનો શિરચ્છેદ કર્યો છે.” વળી એક જગ્યાએ નગર દેવતાએ તાડન કરેલી વૈતાળી વિદ્યા પણ વૃદ્ધ સ્રીનું રૂપ ધારણ કરીને નગરમાં કહેવા લાગી. “ અહો ! આ જિનદત્તા દૂષણ રહિત છે. કનકશ્રી જ પાપિષ્ટ હતી. તેણીને મેં મા

રી છે.” તે સાંભળી લોકો બોલ્યા. “ હા, એ જિનદત્તા તો દોષ રહિત છે.” તે વખતે દેવતાઓએ પાંચ પ્રકારના પુષ્પની વૃષ્ટિ કરી.

આ સર્વ વૃત્તાંત સાંભળીને રાજાએ કહ્યું. “ એ બંધુશ્રી દુષ્ટ છે, તેણીને ગધેડા ઉપર બે સારીને ગામ બહાર કાઢી મૂકો.” તે સાંભળી બંધુશ્રી બોલી. “ હે દેવ ! મેં એ કાર્ય અજ્ઞાનપણે કર્યું છે, તેનું મને પ્રાયશ્ચિત્ત આપો.” રાજાએ કહ્યું. “ એવા પ્રકારના દોષનું પ્રાયશ્ચિત્ત મેં ક્યાંય પણ સાંભળ્યું નથી. શાસ્ત્રમાં પણ મિત્રદ્રોહી, સ્ત્રીહત્યા કરનાર, કૃતઘ્ન અને પિશુન (ચાડિઓ) એ ચારેનું કાંઈ પણ પ્રાયશ્ચિત્ત સાંભળ્યું નથી.” એમ કહીને તેણે બંધુશ્રીને બહાર કાઢી મૂકી. એટલે તે બિચારી કહેવા લાગી. “જુઓ, કરેલા પાપ અને પુણ્યનું ફળ આહિં જ શીઘ્ર દેખાય છે. કહ્યું છે કે—અતિ ઉગ્ર પાપ કે અતિ ઉગ્ર પુણ્યનું ફળ અહિં જ ત્રણ વર્ષમાં, ત્રણ માસમાં,

ત્રણ પક્ષમાં કે, ત્રણ દિવસમાં જ મળે છે."

હવે આ સર્વ ઉપરથી રાજાને નિશ્ચય થયો કે, જૈનધર્મ શિવાય અન્ય ધર્મને વિષે આવો મહિમા નથી. એવો નિશ્ચય કરીને તે દેવાલયમાં ગયો. ત્યાં સમાધિએ રહેલા મુનિ અને સાધ્વી (ગૃહસ્થાશ્રમના શેઠ અને શેઠાણી) ને નમસ્કાર કરીને બેઠો. પછી તે કહેવા લાગ્યો. "અહો ! તમને બન્નેને મહાન્ ઉપસર્ગ થયો હતો, તેનું ધર્મને પ્રભાવે નિવારણ થયું છે." મુનિયે કહ્યું. "હે રાજન્ ! જે જે ઇષ્ટ થયું છે તે તે ધર્મ રૂપ વૃક્ષનું ફળ જ જાણવું. કહ્યું છે કે—સુકુળમાં જન્મ, અનેક પ્રકારની સંપત્તિ, પ્રિયના સમાગમનું સુખ, રાજકુળમાં મ્હોટાઈ અને નિર્મળયશ એ સર્વે પુણ્ય રૂપી વૃક્ષનાં ફળ જાણવાં. વળી ધર્મથી ઉંચા કુળને વિષે જન્મ, નિરોગી શરીર, સૌભાગ્ય, આયુષ્ય, બળ, નિર્મળ યશ, વિદ્યા અને સંપત્તિ એટલાંવાનાં પ્રાપ્ત થાય

છે. વળી મહા ભયંકર એવી અટવી થકી પણ ધર્મને લીધે જ રક્ષણ થાય છે.

આ પ્રમાણે સમ્યક્ પ્રકારે સેવન કરવાથી તે ધર્મ, સ્વર્ગ અને મોક્ષ પ્રત્યે અપાવે છે. વળી હે નૃપતિ! આ સંસારમાં ધર્મ વિના સર્વ વસ્તુ અનિત્ય છે. માટે નિશ્ચે ધર્મ આરાધવો. વળી લક્ષ્મી છે તે પગની રજ સમાન છે; યૌવન છે તે નદીના વેગ સમાન (ચપળ) છે; મનુષ્યપણું છે તે તૃણ ઉપર પડેલા જળબિંદુના જેવું અસ્થિર છે; આ જીવિત છે તે જળના પરપોટા જેવું છે; માટે સ્વર્ગનો દરવાજો ઉઘાડવાને સમર્થ એવો આ ધર્મ છે. તેને જે નિશ્ચળમતિ પુરુષ આદરતો નથી, તે પશ્ચાત્તાપથી દુઃખ પામીને વૃદ્ધાવસ્થામાં શોક રૂપ અગ્નિને વિષે દગ્ધ થાય છે. માટે સૌ કોઇએ ધર્મનું આરાધન કરવું.”

રાજાએ પુછ્યું. “એ ધર્મ કેવો છે!” ત્યારે મુનિએ કહ્યું. “એ ધર્મ હિંસાએ કરીને રહિત

છે. વળી હે રાજન્ ! જો સુખની ઇચ્છા હોય તો પ્રાણીની હિંસા ન કરવી, અસત્ય ભાષણ ન કરવું, અદત્તાદાન ન લેવું, પરસ્ત્રીનો સર્વથા ત્યાગ કરવો, ઇચ્છિત વૈભવને વિષે ઇચ્છાનું પરિમાણ કરવું, ક્રોધાદિ દોષનો ત્યાગ કરવો અને જૈનમતને વિષે પ્રીતિ રાખવી.”

પછી સંગ્રામશૂર રાજાએ પોતાના પુત્ર સિંહશૂરને રાજ્ય સોંપી પોતે સમાધિગુપ્ત મુનિ પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. વૃષભદાસ શેઠ અને બીજાઓએ પણ તેમની પાસે દીક્ષા લીધી. તથા જિનદત્તા અને બીજી પણ ઘણી સ્ત્રીઓએ જિનમતિ સાધ્વી પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી.

પછી સમાધિગુપ્ત મુનિ બોલ્યા. “ અરે પુત્રો ! તમે બહુ ઉત્તમ કાર્ય કર્યું. સર્વ પદાર્થને વિષે ભય રહેલો છે, પણ વૈરાગ્યને વિષે ભય નથી. તેને તમે અંગીકાર કર્યો છે. તે ઉત્તમ કર્યું છે. કહ્યું છે કે—ભોગમાં રોગ

નો ભય હોય છે, સુખને વિષે વિનાશનો ભય છે, દ્રવ્યને અગ્નિનો તથા રાજાનો ભય છે, દાસને સ્વામીનો ભય છે, ગુણવંતને ખળ પુરુષનો ભય છે, ઉત્તમ કુળને કુશીળા સ્ત્રીનો ભય છે, ઉત્તમ મનુષ્યને અપમાનનો ભય છે, જયવંત પુરુષોને વૈરીનો ભય છે અને દેહધારી પ્રાણીઓને યમનો ભય છે. આ પ્રમાણે સર્વ વસ્તુને ભય છે. પણ અભય એવો તો ફક્ત એક વૈરાગ્ય જ છે."

(મિત્રશ્રી પોતાના પતિ અર્હદ્દાસને કહે છે કે) હે સ્વામિન્ ! મેં આ સર્વ પ્રત્યક્ષ જોયું છે; માટે મને સમ્યકત્વ વિશેષે દૃઢ થયું છે." ત્યારે અર્હદ્દાસે કહ્યું. "હે પ્રિયે ! તેં જે દીઠું છે, તે વાત હું સદ્દહું છું અને એ મને રુચિકર થાય એવી મ્હારી ઇચ્છા છે." બીજી સ્ત્રીઓ પણ "એ વાત સત્ય છે" એમ બોલી પણ કુંદલતા બોલી. "એ સર્વ અસત્ય છે."

આ સર્વ પેલા રાજાએ, મંત્રીએ અને ચો

રે સાંભળ્યું. તેથી તેઓ જૂદા જૂદા પોત પોતાના મનમાં ચિંતવવા લાગ્યા. "સ્વામી કહે છે છતાં પણ આ દુષ્ટ સ્ત્રી સત્ય વસ્તુને અસત્ય કેમ કહે છે ? " રાજાએ ધાર્યું. "પ્રભાતે એણીની વાત છે; એણીને નગર બહાર કાઢી મૂકવી છે." ચોર પણ વિચારવા લાગ્યો. "અહો ! દુર્જન માણસ ગુણનો ત્યાગ કરીને દોષ અંગીકાર કરે છે. તે લોકોક્તિ ખરી છે. કહ્યું છે કે—નિર્ગુણી માણસ ગુણને ત્યજીને દોષ જ ગ્રહણ કરે છે. જે પ્રમાણે જળોને સ્તન ઉપર મૂકી હોય તો, તે જેમ અમૃત રૂપ દૂધ નહિં પીતાં રુધિર જ પીએ છે તેમ." ઇતિ બીજી જિનદત્તા અને બંધુશ્રીની કથા.

હવે શ્રેષ્ઠી અર્હદ્દાસ પોતાની ચંદનશ્રી નામની સ્ત્રીને પૂછે છે. "હે પ્રિયે! તને કેવી રીતે સમકિત પ્રાપ્ત થયું છે? તે કહે." ત્યારે તે કહેવા લાગી.

સૌમ્યા અને વસુમિત્રા.

"કુરુજંગલ દેશ મધ્યે આવેલા હસ્તિનાગપુર નગરને વિષે સુભોગ નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને ભોગવતી નામે પટ્ટરાણી હતી. તે જ નગરમાં પરમ ધાર્મિક અને સમ્યક્દૃષ્ટિ એવો ગુણપાળ નામે રાજાનો માનીતો શ્રેષ્ઠી વસતો હતો. તેની સ્ત્રીનું નામ ગુણવતી હતું. વળી ત્યાં સોમદત્ત નામે મહા દરિદ્રિ એક બ્રાહ્મણ વસતો હતો, તેને સોમિલા નામે અતિ શીળવતી સ્ત્રી અને સૌમ્યા નામે એક પુત્રી હતી.

એકદા સોમિલા જ્વરથી પીડા પામીને મૃત્યુ પામી. તેના શોકથી સોમદત્ત મહા દુઃખી થયો. એવામાં કોઈ યતિએ સોમદત્તને જોઈ

ને પૂછ્યું. "હે વત્સ ! તું કેમ ખેદ પામે છે?" ઉત્તરમાં તેણે પોતાના દુઃખનું કારણ જણાવ્યું. ત્યારે યતિયે કહ્યું. "અહો ! એમાં ખેદ શાને ? જે ઉત્પન્ન થયું છે તેનો નાશ થવાનો જ છે. ગમે તેટલો પ્રયત્ન કર્યા છતાં પણ આ પાપી કાળ જે છે તે જીવનો સંહાર કરે છે જ. કહ્યું છે કે—ગમે તો પાતાળને વિષે જઇને રહો, કે બ્રહ્મલોકને વિષે વાસ કરો; ઈંદ્રના ભવનમાં જાઓ, કે જળસાગરમાં પ્રવેશ કરો; વનને વિષે જઇને રહો, કે ચારે દિશાઓમાં છુપાઈ રહો; પર્વતના શિખર ઉપર ચઢી જાઓ, કે હિમવંત પર્વતની ઉપર સંતાઈ રહો; કૈલાસને વિષે જઈ રહો, કે ભુંયરામાં સંતાઈ જાઓ. અથવા મદોન્મત્ત એવા હસ્તિઓની ઘટા પાસે જઇને રહો, ગમે ત્યાં જાઓ, પણ આ બળિષ્ટ એવો જે ક્રૂર કાળ છે, તે દેહધારિઓ (પ્રાણીઓ) ના જીવને બળે કરીને ભક્ષણ કરી જ જાય છે. માટે

(યતિ બ્રાહ્મણને કહે છે કે) હે બ્રાહ્મણ ! આ લોકને વિષે ત્હારે ધર્મ જ હિતકર્ત્તા છે, બી જું કાંઈ નથી; કારણ કે, રાજ્ય પ્રાપ્ત થાય, લક્ષ્મી મળે, ભોગ વિલાસ મળે, ઉત્તમ કુ ળને વિષે જન્મ પમાય, હેળ સ્વરૂપવાન્ થાય, વિદ્યા મળે અને શરીર નિરોગી રહે; એ સ ર્વ ધર્મનાં ફળ જાણવાં."

યતિનાં આવાં વચન સાંભળી ચિત્તને વિષે ઉપશમ લાવીને તે બ્રાહ્મણે શ્રાવકધર્મ અંગીકાર કર્યો. પછી તો તે યથાશક્તિ દાન પણ દેવા લાગ્યો. કહ્યું છે કે–થોડામાંથીપણ થોડું દાન દેવું; મહા ઋદ્ધિ થશે, એવી વાટ જોવી નહી; કોને ખબર છે કે, આપણી ઈ ચ્છા પ્રમાણે આપણી ક્યારે શક્તિ થશે ? આ પ્રમાણે તે કાળ નિર્ગમન કરવા લાગ્યો.

એકદા પેલો ગુણપાળ શ્રાવક આને દરિ દ્રિ જાણીને પોતાને ઘેર લઈ ગયો. ત્યાં તેની સારી રીતે ભક્તિ કરી અને હમ્મેશાં એ પ્ર

માણે તેનો નિર્વાહ કરવા લાગ્યો. વળી તે કહેવા લાગ્યો કે, “ મ્હોટાની સંગતિથી કોણ ગુણી અને પૂજ્ય ન થાય? કારણ કે, ગુણીની પાસે રહેવાથી ગુણહીન પણ પૂજાય છે. નિર્મળ આંખમાં કાજળ આંજે છે ત્યારે સાથેની કાણી આંખને પણ તે મળે છે. (તેમાં પણ કાજળ આંજે છે) વળી ગુણી પુરૂષ ગુણીના સંસર્ગથી જ ગુણી થાય છે; પણ નિર્ગુણીના સંસર્ગથી દોષ યુક્ત થાય છે. જેમ કે, નદીઓ વહે છે તેનું જળ સ્વાદિષ્ટ હોય છે; પણ જ્યારે તે સમુદ્રને મળે છે, ત્યારે તેનું જળ નહિ પીવા યોગ્ય થાય છે. વળી મ્હોટા પુરૂષનો સંસર્ગ કોની ઉન્નતિનું કારણ નથી થતો? જેમ કે શેરીનાં પાણી ગંગા નદીમાં પડે છે, ત્યારે તે દેવતાઓને પણ વંદનીય થાય છે.”

એકદા તે સોમદત્ત બ્રાહ્મણે પોતાનું મૃત્યુ આવ્યું જાણીને ગુણપાળ શ્રેષ્ઠીને બોલાવીને કહ્યું. “ હે શ્રેષ્ઠી ! આપની સહાય્યથી મેં કિ

ચિત્ પણ દુઃખ જાણ્યું નથી." વળી તેણે ક
હ્યું. "આ મ્હારી પુત્રી સૌમ્યા છે, તેણીને શ્રા
વક બ્રાહ્મણ વિના બીજાને આપશો નહી."
એમ કહીને તેણે તેણીને તેના હાથમાં સોંપી
ને પોતે સંન્યાસની રૂપે મૃત્યુ પામીને સ્વર્ગે
ગયો. કહ્યું છે કે–વિદ્યા, તપ, ધન, શૌર્ય, કુ
લીનપણું, આરોગ્ય, રાજ્ય, સ્વર્ગ અને મોક્ષ
એ સર્વવાનાં ધર્મથી મળે છે.

હવે ગુણપાળ શેઠ સૌમ્યાને પોતાની પુ
ત્રીની પેઠે પરિપાલન કરે છે. તે જ નગરને
વિષે એક મહાધૂર્ત્ત એવો રુદ્રદત્ત નામે બ્રા
હ્મણ વસતો હતો. તે રોજ દ્યૂતક્રીડા કરતો
હતો. એકદા સૌમ્યા રસ્તેથી જતી હતી, તે
ણીને તે જુગારી એવા રુદ્રદત્તે દીઠી. એટ
લે તેણે બીજા સોબતીઓને પૂછ્યું. "આ
કોની પુત્રી છે?" ત્યારે તેઓએ કહ્યું. "એ
સોમદત્ત બ્રાહ્મણની પુત્રી છે. તેણે મરણ સ
મયે તેણીને ગુણપાળ શ્રેષ્ઠીને સોંપી છે. એ

શેઠ તે કુમારિકાનું પોતાની પુત્રીની પેઠે પરિપાલન કરે છે.” તેમનો આવો ઉત્તર સાંભળીને રુદ્રદત્તે કહ્યું. “ એ સૌમ્યાને હું પરણીશ.” એટલે તેના જુગારી સોબતીઓએ કહ્યું. “ અરે મૂર્ખ ! તું જાણ્યા વિના બોલે છે. ઘણા દીક્ષીત એવા પણ બ્રાહ્મણોએ તે કુમારિકાને માગી; પરંતુ એ ગુણપાળ શ્રેષ્ઠી એણીને જૈન વિના અન્ય પતિ વેરે આપવાની ના કહે છે. તું તો સર્વ ક્રિયામાં ભ્રષ્ટ છે, ત્યારે તને તો દેશે જ કેવી રીતે ? ” તેઓનું આવું વચન સાંભળીને તો રુદ્રદત્ત બહુ અભિમાન કરીને બોલ્યો. “ અરે ! તમે મ્હારી બુદ્ધિનું પરાક્રમ તો જુઓ ! મ્હારે અવશ્યમેવ તેણીને પરણવું છે.” એવી પ્રતિજ્ઞા કરીને તે તો દેશાંતર ગયો. ત્યાં કોઈ મુનિની પાસે જઇ માયાકપટે કરી બ્રહ્મચારી થયો. દેવવંદન પ્રમુખ ક્રિયા શીખી શ્રાવક રૂપ ધરી પાછો આવીને તે ગુણપાળનાજ દેહેરામાં રહ્યો.

પછી ગુણપાળ શ્રેષ્ઠી તેનું આગમન જાણીને ત્યાં ગયો અને ઇચ્છાકારેણ કહીને તેની સમીપે બેઠો. બ્રહ્મચારીએ "દર્શન શુદ્ધિ થાઓ." એવો આશીર્વાદ દીધો. શ્રેષ્ઠીએ પૂછ્યું "અહો બ્રહ્મચારી ! આપ ક્યાં રહો છો ? અને ક્યાંથી આવો છો ?" એ આદિ પ્રશ્નો પૂછ્યાં. તે ઉપરથી તેણે કહ્યું. "હે શ્રેષ્ઠી ! મુનિની કુળ-જાતિ આદિ ન પૂછવું, છતાં પૂછવું તો ભાવ, આચાર, સમાધિ વિગેરે પૂછવું. કારણ કે. જૈનમાર્ગમાં કદાપિ પણ કુળ, જાતિ, હીન એવા સાધુઓ જોયા છે ?"

પછી બ્રહ્મચારીએ કહ્યું. "હું આઠ ઉપવાસ કરીને આવ્યો છું અને જિનચંદ્ર ભટ્ટારકનો શિષ્ય છું. પૂર્વ દેશોમાં આવેલા તીર્થંકરોના કલ્યાણકના સ્થાનકોને વંદન કરી આવીને હવે શાંતિ, કુંથુ અને અરનાથ તીર્થંકરોને વંદન કરવાને હું અહિં આવ્યો છું." આ સઘળું સાંભળીને શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું. "આપને

ધન્ય છે કે આપ દિવસો ધર્મધ્યાનમાં નિર્ગમન કરો છો. કારણ કે, જે મનુષ્યોના દિવસો દેવની પૂજામાં, દયા પાળવામાં, સત્ય ભાષણ કરવામાં, સત્પુરુષોની સંગતિમાં, દાન દેવામાં અને આઠ મદનો પરિહાર કરવામાં જાય છે; તેમનો જન્મ સ્તુતિપાત્ર છે, તેના જીવિતને ધન્ય છે અને એવા જનો આ પૃથ્વીના ભૂષણ રૂપ છે."

વળી પણ ગુણપાળે તેને પ્રશ્ન કરવા માંડયાં. " અહો બ્રહ્મચારી ! આપની જન્મભૂમિ કયાં છે ? " ત્યારે તે કહેવા લાગ્યો. " આ જ નગરમાં સોમશર્મા નામે બ્રાહ્મણનો હું રુદ્રદત્ત નામે પુત્ર છું. હું મ્હારા માતા પિતાની મરણાવસ્થા દેખી શોકમાં ખિન્ન થઈ તીર્થયાત્રા કરવા ગયો હતો. ત્યાં વારાણશી નગરીમાં જિનચંદ્ર ભટ્ટારકે મને પ્રતિબોધ પમાડીને બ્રહ્મચારી કર્યો. ગોત્રનું શું પ્રયોજન છે? કે દેશનું પણ શું પ્રયોજન છે ? આ

અસાર સંસારમાં કંઈ પણ વસ્તુ નિત્ય નથી. આ જીવ કેટલીક વાર રાજા થયો છે અને કેટ ટલીક વાર કીડા રૂપે પણ ઉત્પન્ન થયો છે. આ સંસારને વિષે સુખ દુઃખ એકે સરખું નથી. માટે આ હાલતા વૃક્ષ રૂપી જગતને વિષે હર્ષે કરીને કે શોકે કરીને શું ? માટે મ્હારે ધર્મ એ જ શરણ છે કે જે ધર્મથી સર્વ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે."

તે ઉપરથી શ્રેષ્ઠી તેની બહુ પ્રશંસા ક રીને કહેવા લાગ્યો. " હે બ્રહ્મચારી ! તમે અવધિ સહિત (મુદતવાળું) બ્રહ્મચર્ય ગ્રહણ કર્યું છે કે અવધિ રહિત (મુદત વિનાનું-જા વજ્જીવ સુધીનું) ? " ત્યારે તેણે કહ્યું. " અવ ધિ સહિત. પરંતુ મને સ્ત્રી ઉપર વાંછા નથી. કારણ કે કાળકૂટ જેવું વિષ શંભૂના કંઠમાં હતું તે તેને કંઈ કરી શક્યું નહી; પણ તે જ શં ભૂ સ્ત્રીથી હારેલા છે. માટે જે સ્ત્રી છે તે તો વિષમ વિષ જ છે. " શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું. " અહો

સ્વામી ! મ્હારે એક પુત્રી છે તેણીને આપ ગ્રહણ કરો; શ્રાવક જાણીને તમને આપવાની મ્હારી ઇચ્છા છે." એ સાંભળીને તેણે કહ્યું. "વિવાહ કરવા થકી તો ઉલટું મ્હારે સંસારમાં પડવું પડે. માટે મ્હારે વિવાહનું પ્રયોજન નથી. વળી સ્ત્રીનો સંગ કરવાથી તો મ્હારાં અભ્યાસ કરેલાં શાસ્ત્રાદિ પણ વિસરી જવાય. કારણ કે વશીકરણ, મંત્ર, તંત્ર, યંત્ર અનેક પ્રકારના છે, પણ સ્ત્રી સેવ્યાથી તે સર્વે વ્યર્થ થાય છે." તેણે આમ કહ્યાં છતાં શેઠીએ તો બહુ આગ્રહ કરી તેના પુત્રી સાથે વિવાહ કર્યો.

વિવાહને બીજે દિવસે રુદ્રદત્ત હાથે કંકણ દોરા સહિત પેલા જુગારીઓ પાસે ગયો. ત્યાં જઇને તેણે કહ્યું. "મેં પ્રતિજ્ઞા કરી હતી તે પૂર્ણ કરી છે." એ સાંભળીને જુગારીઓએ તેની પ્રશંસા કરી. હવે રુદ્રદત્તની સાસુ કુટ્ટિની વસુમિત્રા નામે છે, તેણી

ની પુત્રી જે કામલતા રુદ્રદત્તની સ્ત્રી થાય છે તે વેશ્યા છે. તેણીને ઘેર રુદ્રદત્ત ગયો અને ત્યાં જઇને રહ્યો."

રુદ્રદત્તનું આવું વૃત્તાંત સાંભળીને સૌમ્યા તો વિલક્ષ બની ગઈ અને શ્રેષ્ઠીની પાસે જ એને કહેવા લાગી. "અહો ! આ મ્હારા કર્મનો જ સ્વભાવ છે, જેવાં જેવાં કર્મ ઉપાર્જ્યાં હોય છે તે ક્યાંય પણ જતાં નથી. ભાવી હોય છે તે જ થાય છે. ગમે તેવાં પ્રયત્ન કરતાં છતાં પણ તે અન્યથા થતું નથી. સર્વ વસ્તુનો સ્વભાવ જ આવો છે. માટે વિચક્ષણ મનુષ્યે જરા પણ ખેદ કરવો નહીં જોઇએ." સૌમ્યાનું આવું બોલવું સાંભળીને શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું. "હે પુત્રી ! વિરોધ ન કર; કળિયુગનો આ સ્વભાવ છે. કારણ કે, આ કળિયુગને વિષે સત્યવાન નરો દુર્લભ છે, દેશો પ્રલય પામ્યા છે, રાજાઓ પણ ઘણો કર પ્રમુખ લે છે ને લોભી બની ગયા છે,

ચોર લોકોની સંખ્યા વધી ગઈ છે, સાધુ પુરુષોની ક્ષીણતા થઈ છે અને પિતા પોતાના પુત્ર ઉપર પણ વિશ્વાસ કરતો નથી. આવો કષ્ટદાયક કળિયુગ પ્રવર્તે છે. વળી શશિને વિષે કલંક છે, કમળને વિષે કાંટા છે, સમુદ્રનું જળ ખારૂં છે, પંડિત પુરુષો નિર્ધન હોય છે, સ્નેહીનો વિયોગ થાય છે, સ્વરૂપવાન્ પુરુષો ભાગ્ય રહિત હોય છે, લક્ષ્મીવાન્ કૃપણ હોય છે અને રત્ન પત્થર હોય છે. આ પ્રમાણે સર્વ વસ્તુમાં દૂષણ છે. વળી મહાન્ પુરુષોને પણ ઉત્તમ કાર્ય કરવા જતાં બહુ વિઘ્નો નડે છે; ત્યારે પાપ કર્મ કરતાં નડે તેમાં તો વાત જ શી કરવી ? ”

ત્યારે સૌમ્યાએ કહ્યું. “ હે તાત ! મ્હારા મનને વિષે તો કાંઈ નથી. જુગારી માણસોનો તો એવો સ્વભાવ જ હોય છે. એટલે ચોર પુરુષ કદી સત્ય બોલે નહી, દાસીપતિને વિષે પવિત્રતા હોય નહી, મદિરાપાન

કરનારમાં લજ્જા હોય નહી અને જુગારીમાં તો એ ત્રણે વસ્તુ હોય નહી. વળી ગુણવાન્ હોય કે કુળવાન્ હોય, પણ એ જો જુગારી હોય તો તેનો વિશ્વાસ કરવો નહી. કહ્યું છે કે-મલય ચંદનથી ઉત્પન્ન થયેલો અગ્નિ પણ તેને જ બાળે છે."

સૌમ્યાનાં આવાં વચન સાંભળીને શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું. "હે પુત્રી! આ સર્વ મેં અજ્ઞાનતાને લીધે કર્યું છે અને એ મ્હારે સહન કરવું પડશે." એમ કહીને તેણીને બહુ બહુ દ્રવ્ય આપીને કહ્યું. "હે પુત્રી! આ દ્રવ્યથી તું દાન પૂજાદિક કરજે, જેથી તું ઉત્તમ ગતિ પામીશ. કહ્યું છે કે-દાન થકી ગૌરવ પ્રાપ્ત થાય છે પણ દ્રવ્યનો સંગ્રહ કરવાથી નહી. જેમ કે મેઘ જળ વરસાવે છે તો તેની સ્થિતિ ઉંચી છે અને સમુદ્ર જળ સંઘરી રાખે છે તો તેની સ્થિતિ નીચી છે. સંસારમાં પણ ગુરુતા કામની નથી; ગુણ જ કામનો

છે. ઘડો ઘણો મ્હોટો છે, પણ પાણી તો હા થથી જ પીવાય છે. વળી લક્ષ્મીનું ફળ દાન છે, જ્ઞાનનું ફળ સમતા છે, હાથનું ફળ દેવ ની પૂજા છે, જીવિતનું ફળ પરપીડા હરવી તે છે, વાણીનું ફળ સત્યભાષણ છે, સંસારનું ફળ સુખ છે, મ્હોટાઈનું ફળ ઉત્તમ લક્ષણ છે, ભવ્યનું ફળ શુભ ભાવના છે અને એવી જે શુભ ભાવના તેનું ફળ મોક્ષ છે."

આ સાંભળીને સોમ્યાએ પેલા દ્રવ્યથી જિનમંદિર કરાવ્યાં; તેમાં પ્રતિષ્ઠા કરાવી. પ્રતિષ્ઠાને ચોથે દિવસે યથાશક્તિ શ્રી સંઘનું સન્માન કર્યું. પછી બીજા પણ નગરવાસી લોકોને ભોજન કરાવ્યું. પછી કુટ્ટિની વસુમિત્રા, તેણીની પુત્રી કામલતા અને પેલા રુદ્રદત્ત ને પણ તેણીએ ભોજન નિમિત્તે તેડ્યા. તેમને પણ યથાશક્તિ પ્રણિપત્તિ કરી સન્માન્યા. કારણ કે, સાધુ પુરુષો તો નિર્ગુણી જનો ઉપર પણ દયા કરે છે. જેમ કે ચંદ્રમા છે તે પોતાની

જ્યોતિને ચાંડાળના ઘરમાં પણ મોકલે છે.

હવે વસુમિત્રા અને કામલતા પોતાને ઘેર જઈને મસ્તક ધુણાવી ચિંતવવા લાગ્યાં. "અહો! આવી સ્વરૂપવતી જે સૌમ્યા છે, તેણીનો આ રૂદ્રદત્ત કેવી રીતે ત્યાગ કરશે? અને જો એ તેણીનો ત્યાગ નહી કરે તો આ પુત્રને સુખ કેમ મળશે? માટે કોઈ પ્રકારે એ સૌમ્યાનો જીવ લેવો." એમ ધારીને વસુમિત્રાએ એક ઘડામાં મહા ભયંકર સર્પ મૂકીને ઉપર પુષ્પની માળા સહિત એ ઘડો સૌમ્યાના હાથમાં આપીને કહ્યું. "હે પુત્રી! એ પુષ્પથી ભગવંતની પૂજા કર." એટલે સૌમ્યાએ દેવપૂજા કરી. તેના પુણ્યના માહાત્મ્યથી સર્પ પણ પુષ્પની માળા થઈ ગયો! એ આશ્ચર્ય જોઈને કુટ્ટિની તો વિસ્મય પામી ગઈ. પછી એ ત્રણ્યે જણે તે સૌમ્યાને આભૂષણ, વસ્ત્ર, ભોજન વિગેરેથી સન્માની તેમ જ આશીર્વાદ દીધો, પછી તે જ પુ

ષ્પની માળા સૌમ્યાએ કામલતાના કંઠમાં નાંખી, તો તે માળાનો સર્પ થઈ ગયો અને તેણીને (કામલતાને) ડશ્યો. એટલે મૂર્ચ્છા આવી તેથી તે ભૂમિ ઉપર પડી ગઈ.

પછી કુટ્ટિનીએ પોકાર કરી મકયો. તે માળા–સર્પ ઘડામાં નાંખી રાજા પાસે લઈ ગઈ અને કહેવા લાગી કે, "મ્હારી પુત્રી કામલતાને ગુણપાળ શ્રેષ્ઠીની પુત્રી સૌમ્યાએ સર્પ કરડાવ્યો." રાજાએ સૌમ્યાને તેડાવીને પૂછ્યું. "તેં કામલતાને વિના કારણે કેમ સર્પ કરડાવ્યો ?" સૌમ્યાએ કહ્યું. "હે રાજન! મેં એણીને નથી મારી. હું તો જૈનધર્મી છું અને જૈનધર્મ તો દયાયુક્ત છે, તેમાં કહે છે કે, જે જીવહત્યા કરે તે નરકે જાય અને જે જીવનું રક્ષણ કરે તેને સ્વર્ગાદિ સુખ મળે. માટે સુખની ઈચ્છાવાળા પ્રાણીએ જીવહિંસા ન કરવી." એમ કહીને સૌમ્યાએ પૂર્વનો સર્વ વૃત્તાંત રાજાને કહી સંભળાવ્યો. ત્યાર પછી

કુટ્ટિનીએ ઘડામાંથી સર્પ કાઢીને સર્વેને બતાવ્યો અને પાછો તેમાં મૂક્યો. સૌમ્યાએ ઘડામાં હાથ ઘાલ્યો તો તેમાં પુષ્પની માળા હતી તે તેણે બહાર કાઢી સર્વેને બતાવી. વળી કુટ્ટિનીએ લીધી તો વળી સર્પ થઈ ગયો. એમ બહુવાર કરી બતાવ્યું. લોકો વિસ્મય પામ્યા. ત્યારે કુટ્ટિનીએ કહ્યું. "જો સૌમ્યા, મ્હારી પુત્રીને જીવતી કરે તો હું તેણીને વિશુદ્ધ માનું; નહિ તો નહી."

એટલે સૌમ્યાએ ભગવંતનું ધ્યાન ધરી, સ્તુતિ કરી પોતાનો હાથ કામલતાને શરીરે સ્પર્શાવ્યો કે તુરત જ તે વિષ રહિત થઈ ગઈ અને બેઠી થઈ. કહ્યું છે કે-જિનેશ્વરની સ્તુતિ કરવાથી વિઘ્નો નાશ પામે છે અને શાકિની, ભૂત, સર્પ, વિષ એ પણ ટળી જાય છે. કામલતાને જોઇને તેણીને અભયદાન દઈ રાજાએ કુટ્ટિનીને પૂછ્યું કે "આ સઘળું શાથી થયું? તે કહે." તેણીએ કહ્યું. "હે

દેવ ! આ સર્વ મ્હારાં કામ છે; એમાં સોમ્યાનો કાંઈ પણ અપરાધ નથી; એ તો નિર્દોષ છે." એમ કહીને પૂર્વનો સર્વ વૃત્તાંત રાજા પાસે કહી બતાવ્યો.

ધર્મનો આવો પ્રભાવ દેખીને માણસો અને દેવો સોમ્યાને પૂજવા લાગ્યા અને દેવતાઓએ (પુષ્પવૃષ્ટિ, દેવદુંદુભિ ઇત્યાદિ) પાંચ આશ્ચર્ય કર્યાં. પછી લોકો કહેવા લાગ્યા. "ધર્મને પ્રભાવે શું શું નથી થતું ? ધર્મને પ્રભાવે શરીર નિરોગ થાય છે, કીર્તિ વધે છે, પ્રતાપ વધે છે, લક્ષ્મી પેઠે અત્યંત શોભાવે છે, કર્મ ક્ષીણ થાય છે, આપત્તિ નાશ પામે છે, સંપત્તિનો જટ ઉદય થાય છે, ધૈર્ય આવે છે અને સર્વ કાર્યની સિદ્ધિ પણ ધર્મથી થાય છે."

આ ઉપરથી રાજાએ, ગુણપાળ કોટીએ અને બીજા ઘણા માણસોએ શ્રી જિનચંદ્ર ભટ્ટારકની પાસે દીક્ષા લીધી; કેટલાક અન્ય

ધર્મી હતા તે શ્રાવક થયા. કેટલાએક ભદ્રક પરિણામી થયા; રાજાની રાણી ભોગવતી, શ્રેષ્ઠી પત્ની ગુણવતી, સૌમ્યા અને બીજી ઘણી સ્ત્રીઓએ પણ શ્રીમતિ સાધ્વીની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. રુદ્રદત્ત, વસુમિત્રા અને કામલતાએ પણ બારવ્રત આદર્યાં.

(ચંદનશ્રી અર્હદ્દાસ શેઠને કહે છે) હે પતિ ! આ સર્વ મેં મ્હારી નજરે જોયું છે. તેથી હું ને આ દ્રઢતર સમકિત થયું છે." શ્રેષ્ઠી અર્હદ્દાસે પણ કહ્યું. "સત્ય છે પ્રિયે ! એ સર્વે સત્ય છે." તેની બીજી સ્ત્રીઓએ પણ એ વાતની હા કહી; પરંતુ કુંદલતા બોલી. "એ સર્વે અસત્ય છે."

આ સઘળો વૃત્તાંત રાજા, મંત્રી અને ચોર સાંભળે છે. એટલે તેઓ પોત પોતાના મનમાં વિચારવા લાગ્યા. "અહો ! આ અધમ એવી કુંદલતા, ચંદનશ્રીએ પ્રત્યક્ષ જોએલી વાતને પણ કેમ અસત્ય કહે છે ?" વળી

રાજાએ પોતાના મનમાં વિચાર્યું કે “ પ્રભાતે એણીની વાત છે ! એણીને ગધેડા ઉપર બેસારીને ગામ બહાર કાઢી મૂકીશ.” વળી ચોર વિચારવા લાગ્યો. “ એ તો નિંદક પ્રાણીઓનો એવો સ્વભાવ જ હોય છે. જે પ્રાણી સજ્જન પુરુષોમાં દોષ ન છતાં પણ દોષનું આરોપણ કરે અને તેમના ખરા ગુણ હોય તે ન કહે, તેવો નિંદક પુરુષ પાપનો ભોક્તા થાય છે; એ પાપ એક હજાર જીવના વધના પાપથી પણ અધિક જાણવું.”

ઇતિ ત્રીજી સોમ્યા અને વસુમિત્રાની કથા.

હવે અર્હદ્દાસ શ્રેષ્ઠી પોતાની સ્ત્રી વિષ્ણુશ્રીને પૂછે છે. "હે પ્રિયે તને સમકિત કેવી રીતે પ્રાપ્ત થયું? તેની કથા કહે." તે ઉપરથી વિષ્ણુશ્રી કહે છે.

સોમશર્મા મંત્રી.

"ભરતક્ષેત્રને વિષે કચ્છદેશમાં આવેલા કૌશાંબીપુર નામના નગર મધ્યે અજિતજય નામે રાજા હતો; તેને સુપ્રભા નામે રાણી હતી. રાજાને સોમશર્મા નામે મંત્રી હતો, તે મંત્રીને સોમશ્રી નામે સ્ત્રી હતી. તે મંત્રી સર્વદા કુપાત્રદાનને વિષે રક્ત હતો.

હવે તે નગરમાં સમાધિગુપ્ત નામે આચાર્ય આવ્યા; ત્યાં તે નગરની બહારના ઉદ્યાનમાં એક માસના ઉપવાસનું પચ્ચખ્ખાણ લઇને રહ્યા. તેમના આગમન માત્રથી જ તે વન પ્રફુલ્લિત બની ગયું. સૂકા એવા અશોક, કદંબ, આંબા, બકૂલ અને ખજૂરી પ્રમુખ

વૃક્ષોને પલ્લવ, પુષ્પ અને ફળ આવ્યાં અને તેમની નવી શાખાઓ પણ ફૂટવા માંડી. સૂકાં કમળો પ્રફુલ્લિત થયાં તથા સૂકાઈ ગયેલી વાવ્ય વિગેરે જળસ્થાન પણ જળથી પરિપૂર્ણ થઈ ગયાં. હંસ, મોર અને કોયલ વિગેરે પક્ષીઓ ક્રીડા કરતા કરતા મધુર સ્વર કાઢવા લાગ્યા. વળી જાઈ, ચંપક, કલ્પવૃક્ષ. મચકુંદ, કેતકી, માલતી, મરવો અને કમળ આદિના છોડવાઓ પણ પ્રફુલ્લિત થયા. તેના વાસથી આકર્ષાઇને ભમરાઓ ત્યાં આવીને સુલલિત ગુંજારવ કરવા લાગ્યા અને બીજા અનેક જીવો પણ ત્યાં વિહાર કરી રહ્યા.

હવે જે સાધુ ત્યાં આવ્યા છે, તેમના વિષે કહે છે કે, તેમને દેહ ઉપર નિર્મમત્વ છે, તેઓ ગુરુ ઉપર વિનયવાન છે, નિત્ય શ્રુતના અભ્યાસી છે, ઉજ્વળ ચારિત્રવાળા છે, મહા શીળવાળા છે, સંસાર ઉપર નિર્વેદ યુક્ત છે, મન વચન કાયાએ કરી પરિગ્રહના ત્યાગી

છે અને સાધુના ધર્મને જાણવાવાળા છે. આ બતાવ્યાં તે (સાધુનાં) લક્ષણો સંસારને છેદવાવાળાં છે. કહ્યું છે કે—સાધુ ક્ષેત્ર, વાસ્તુ, ધન, ધાન્ય, દ્વિપદ, ચતુષ્પદ, વાહન, શય્યા, આસન અને કુપ્યનાં ભાંડ એ દશ પ્રકારનો બાહ્ય પરિગ્રહ તથા મિથ્યાત્વ, સ્રીવેદ, પુરુષવેદ, નપુંસકવેદ, હાસ્ય, રતિ, અરતિ, ભય, શોક, દુગંછા, ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ ચૌદ પ્રકારનો આભ્યંતર પરિગ્રહ એ બે પ્રકારના પરિગ્રહથી રહિત હોય.

આવા ચોવીશ દોષ રહિત એવા સમાધિગુપ્ત ભટ્ટારક (આચાર્ય) ને ભિક્ષાર્થે આવતા દેખીને લઘુકર્મી, શ્રદ્ધાદિ સાત ગુણે યુક્ત અને વિધિવિધાનવાળા એવા પેલા સોમશર્મા મંત્રીશ્વરે બોલાવ્યા. કહ્યું છે કે—જેને વિષે શ્રદ્ધા, દયા, ભક્તિ, જ્ઞાન, નિર્લોભ, ક્ષમા અને સત્ય એ સાત ગુણો હોય છે, એવો દાતાર પ્રશંસાને પાત્ર છે. વળી પ્રતિગ્રહ,

ઉચ્ચસ્થાનક, આસન આપવું, પૂજન, પ્રણા મ, મનોશુદ્ધિ, વચનશુદ્ધિ, કાયશુદ્ધિ અને એષણાશુદ્ધિ એ નવ ભેદે સંરક્ત મુનિને દાન દેવાથી પુણ્ય થાય છે.

મુનિને જોઇને મંત્રી કહેવા લાગ્યો. "અહો ! ધન્ય છે મને, કે આજે મે સાક્ષાત તીર્થંકર જોયા. કહ્યું છે કે–હવે કળિયુગમાં ત્રણ જગતના રક્ષણહાર અને તત્વજ્ઞ એવા કોઇ કેવળી તો રહ્યા નથી; પરંતુ ભરતક્ષેત્રને વિષે જગતમાં ઉદ્યોત કરનારા અને ત્રણ રત્ન (જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર) ના ધારણહાર એવા યતિઓ છે. માટે તેમનું જ સમાલંબન કરવું અને તેમની જ પૂજા કરવી; એ જિનેશ્વરના વચનની પૂજા અને તેમની સાક્ષાત પૂજા જેવી જાણવી.

હવે મંત્રીએ મુનિને દાન દીધું, તેથી તેના ઘરમાં દેવતાઓએ પાંચ પ્રકારનાં આશ્ચર્ય કર્યાં. દાનનું આવું ફળ જોઇને મંત્રી

પણ મનને વિષે ચિંતવવા લાગ્યો. "અહો ! વૈષ્ણવ ધર્મને વિષે મેં બહુ પ્રકારે ધર્મ-દાન કર્યાં, પણ કાંઈ આશ્ચર્ય દીઠું નહી. અગ્નિ હોતૃને, કથા સાંભળવામાં આવેલાને, અભ્યાસીઓને, ધર્મ કહેનારાઓને, તપસ્વીઓને, ત્રિદંડીઓને અને યોગીંદ્રોને અનેક પ્રકારે દાન દીધેલાં છે તેમ જ સુવર્ણદાન, તલદાન, ગજદાન, રથદાન, દાસીદાન, પૃથ્વીદાન, ગૃહદાન, કન્યાદાન અને કપિલાધેનુદાન એ નવ પ્રકારનાં મહાદાન પણ મેં દીધાં, પરંતુ કોઈ પ્રકારનું આશ્ચર્ય મેં દીઠું નહી."

આમ નિશ્ચય કરીને મંત્રીએ આચાર્યને પૂછ્યું. "હે ભગવાન્ ! મેં ઘણાં દાન દીધાં પરંતુ દાનફળનો અતિશય કયાંય પણ દેખ્યો નહી તેનું કારણ શું ?" મુનિએ ઉત્તર આપ્યો. "હે સચિવ ! તેઓ કુપાત્ર છે, આર્ત્તધ્યાન-રૌદ્રધ્યાનવાળા છે, માટે તેમને દાન દેવાથી કંઈ ફળ થાય નહી. જે અતિથિ આ

ત્માને તારે, પરમાત્માને જાણે, તેને જ દાન દેવું. કહ્યું છે કે-જે કુમાર્ગને ત્યજીને સન્માર્ગે ચાલે, પોતે સર્વ વસ્તુને વિષે નિસ્પૃહિ હોય, તેને જ આત્મહિત વિચારનાર માણસે સેવવા. કારણ કે તેવા જ પોતે તરે છે અને બીજાને તારવાને સમર્થ છે. વળી કહ્યું છે કે-શીળવાન્ માણસોએ વંદન સહિત એવાઓને દાન દેવું કે, જેઓ જ્ઞાનની વિચારણા કરવાવાળા હોય, મોક્ષના દેખાડનારા હોય અને રાગ દ્વેષથી રહિત હોય. આ પ્રમાણે દાન દેવાથી માણસો સ્વર્ગ ને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે. વળી ઉત્તમ, મધ્યમ અને જઘન્ય એ ત્રણ પાત્રોને ઔષધદાન, અભયદાન, આહારદાન અને શાસ્ત્રદાન ઈત્યાદિ દાન યથા યોગ્ય રીતે દેવાં. કહ્યું છે કે-સાધુ એ ઉત્તમ પાત્ર છે, શ્રાવક એ મધ્યમ પાત્ર છે અને બીજા સમ્યક્દૃષ્ટિ જીવો છે તેને જઘન્ય પાત્ર જાણવા. વળી કહ્યું છે કે-અભયદાન દેવાથી

આવતે ભવે સારૂં રૂપ મળે છે, આહારનું દાન દેવાથી ભોગ મળે છે, ઔષધદાનથી નિરોગી શરીર મળે છે અને શાસ્ત્રદાન દેવાથી કેવળીપણું મળે છે. વળી કુપાત્રને દાન દેવાથી તો મનુષ્ય નિજ (આત્મા) પાત્રનો જ વિનાશ કરે છે; અગ્નિમાં હોમેલી વસ્તુની પેઠે કુપાત્રને દીધેલું દાન વ્યર્થ જાય છે. જેવી રીતે ખારવાળા ક્ષેત્રને વિષે વાવેલાં બીજને ફળ થતાં નથી, તેવી રીતે અપાત્રને દીધેલું દાન પણ નિષ્ફળ સમજવું. જેવી રીતે એક જ વાવ્યનું પાણી હોય, પણ તે શેલડીને પાવાથી મીઠો રસ આપે અને લીંબુને પાવાથી ખાટો રસ આપે; તેવી જ રીતે પાત્ર કુપાત્રને આપેલા દાનનું સમજવું. પાત્રે પાત્રે મ્હોટો અંતર હોય છે. કહ્યું છે કે—જુઓ, સ્વાતિ નક્ષત્રમાં પડેલું જળ તો એક જ છે, પણ તે સર્પના મુખમાં પડે તો વિષ થાય છે અને છીપમાં પડે તો મોતી

થાય છે. એ પ્રમાણે પાત્ર કુપાત્રનો અંતર સમજવો."

વળી મંત્રીએ પૂછ્યું. "હે ભગવન્! જેવી રીતે મને મુનિદાનથી અતિશય ફળ સંપ્રાપ્ત થયું, તેવી રીતે બીજા કોઇને થયું હોય એવું આપે દીઠું કે સાંભળ્યું છે?" ગુરુએ ઉત્તર આપ્યો. "દક્ષિણ દિશામાં બેન્નાતટપુર નામે નગર છે. ત્યાંનો રાજા સોમપ્રભ છે અને રાણી સોમપ્રભા છે. તે રાજા બ્રાહ્મણોનો ભક્ત છે. 'બ્રાહ્મણો વિના બીજા કોઈ તારનારા નથી' એમ તે માનતો. કહ્યું છે કે–ગાય, વિપ્ર, દેવતા, સતી, સત્યવાદી, અલુબ્ધ અને દાતાર એ સાતથી આ પૃથ્વી ધારણ થયેલી છે.

એકદા તે રાજા ચિંતવવા લાગ્યો. "અહો! મેં બહુ દ્રવ્ય ઉપાર્જન કર્યું છે, તો તે દ્રવ્યનો દાનાદિ ઉપયોગ કરવો જોઇએ; નહિ તો તેનો નાશ થશે. કહ્યું છે કે–દાન, ભોગ

અને નાશ એ ત્રણ દ્રવ્યની ગતિ છે; માટે જો દાન ન દે, કે પોતે ન ભોગવે તો તે દ્રવ્યની ત્રીજી ગતિ અર્થાત્ નાશ થાય છે." એમ વિચાર કરીને તેણે બહુસુવર્ણ નામે યજ્ઞ કરવા માંડ્યો. ત્યાં તે યજ્ઞના આરંભમાં, વચમાં અને છેવટે બ્રાહ્મણોને બહુ દ્રવ્ય દેવા લાગ્યો.

હવે યજ્ઞશાળાની સમીપે ભોગોપભોગના નિયમવાળા, સંયમાદિ ગુણોએ યુક્ત, યમ નિયમ પાળનારા, રાગ દ્વેષ રહિત, વસ્તુને વિષે નિસ્પૃહિ અને યાવજ્જીવ દયા પાળવાના નિયમવાળા વિશ્વભૂતિ નામે બ્રાહ્મણનું ઘર હતું. તેને સત્યશ્રી નામની સત્તી સ્ત્રી હતી. જે માણસ સરળ સ્વભાવી હોય છે તેને વારંવાર સુખ સંભોગ પ્રાપ્ત થાય છે. એકદા તે બ્રાહ્મણે ક્ષેત્રમાં જઇને કપોતવૃત્તિથી (વીણી વીણીને) જવઁ આણ્યા. તેને શેકીને વાટ્યા. તેનો આટો કરીને પાણી સાથે મેળવીને તેણે તેના ચાર પિંડ બનાવ્યા. તે

માંથી એક પિંડ અગ્નિમાં હોમવાને અર્થે રાખ્યો. બીજો પિંડ પોતે ભોજનને અર્થે રાખ્યો. ત્રીજો પિંડ પોતાની સ્ત્રીને માટે રાખ્યો અને ચોથો પિંડ અતિથિને માટે રાખ્યો. કહ્યું છે કે–થોડામાંથી પણ થોડું દાન કરવું. પરંતુ મ્હોટા ઉદયની ઈચ્છા કરવી નહી. કારણ કે, કોઇને ઈચ્છાને અનુસરતી શક્તિ ક્યારે થાય છે? અર્થાત્ કોઇને પોતાની ઈચ્છા પરિપૂર્ણ થાય એવી શક્તિ થતી નથી.

વિશ્વભૂતિ આ પ્રમાણે કાળ નિર્ગમન કરે છે. એકદા તેને ઘેર પિહિતાશ્રવ નામના મુનિ ભિક્ષાર્થે આવ્યા. તેથી વિશ્વભૂતિ બહુ આનંદ પામ્યો અને તેણે તેમને પોતાને માટે રાખેલો પિંડ વહોરાવ્યો; સ્ત્રીએ પણ પોતાનો પિંડ વહોરાવ્યો; અતિથિ પિંડ રાખ્યો હતો તે પણ સાધુને વહોરાવ્યો. પછી તેણે કહ્યું. “ હે મુને ! આજ આપને પ્રસાદે મ્હારો જન્મ સફળ થયો. કહ્યું છે કે–વિદ્યા,

આરોગ્યતા, સજ્જનની સંગતિ અને આજ્ઞામાં રહેનારી ઈષ્ટ સ્ત્રી આટલાંવાનાં દુઃખના મૂળને છેદનારાં છે." પછી ત્યાં મુનિએ આંતરા રહિત આહાર કર્યો. ત્યાં તો તેના પ્રભાવે રત્નની વૃષ્ટિ થઈ. સુગંધી વાયુ વાયો. દેવ દુંદુભિનો નાદ થયો અને 'સારૂં દાન દીધું—સારૂં દાન દીધું' એમ દેવતાઓ બોલવા લાગ્યા. આવાં આવાં આશ્ચર્ય દેવતાઓએ કર્યાં. કહ્યું છે કે—સુગંધી પાણીની વૃષ્ટિ, ફૂલની વૃષ્ટિ, બારક્રોડ સોનૈયાની વૃષ્ટિ, ચીર પટકૂળાદિની વૃષ્ટિ અને અહોદાન મહાદાન એવા શબ્દો એ પંચ દિવ્ય મુનિને દાન દેવાથી પ્રગટ થાય છે. પછી મિથ્યાદૃષ્ટિ બ્રાહ્મણો રાજા પાસે જઈને કહેવા લાગ્યા. "હે રાજન્! આપનાયજ્ઞને પ્રભાવે આ વૃષ્ટિ થઈ." રાજા સંતુષ્ટ થયો. બ્રાંહ્મણો તે રત્નો લેવા લાગ્યા એટલે તે કોયલા થઈ ગયા! ત્યારે તેમનામાંનો એક વિપ્ર બોલ્યો. "હે દેવ!

આ વૃષ્ટિ થઈ તે આપણા યજ્ઞને પ્રભાવે નથી થઈ; એ તો વિશ્વભૂતિ બ્રાહ્મણે મુનિને દાન દીધું તે દાનનું ફળ છે."

મુનિને દાન દેવાનું આવું માહાત્મ્ય સાંભળી લઘુકર્મા સોમપ્રભ રાજા વિચારવા લાગ્યો. "એ સત્ય છે કે શુભ ભાવનાએ સંયુક્ત એવા જનોને દાન આપવું એજ યોગ્ય છે; પણ આર્ત્ત-રૌદ્ર ધ્યાનવાળા ગૃહસ્થિઓને આપવાથી નહી. કારણ કે, તેમને શુભભાવ હોતો નથી. કહ્યું છે કે-ગંગા અને સિંધુ નદીના પ્રવાહ જેવા દાનેશ્વરી, સંઘનો ઉદ્ધાર કરવામાં સમર્થ અને વિમળ બુદ્ધિવાળા એવા સાધુ શ્રાવક તો આગળ થઈ ગયા. હવે જે રહ્યા છે તેઓ આ કળિયુગ રૂપી ગ્રીષ્મઋતુમાં ખાબોચીઆ જેવા છે અને વળી તેઓ મહિષની પેઠે યોગ્યાયોગ્યના વિચારથી રહિત હોય છે. અર્થાત્ પાત્ર અપાત્રના વિચારથી રહિત હોય છે. કહ્યું છે કે-ગૃહસ્થ

લોક શીળ પાળી શકતા નથી અને તપસ્યા તેમ જ ક્ષમા કરી શકતા નથી તથા આર્ત્ત ધ્યાનને લીધે બુદ્ધિ મલીન થવાથી તેમના થી સારી ભાવના પણ ભાવી શકાતી નથી. એવા ઘણા નિપુણ વિચારથી નિશ્ચય થયો છે કે, દાનના મજબૂત ટેકા વિના સંસાર રૂપ કૂવામાંથી નીકળી શકાય નહી. એ પ્રકારે મુનિઓને દાન આપવું તે ગૃહસ્થિઓને મુક્તિનું કારણ થાય છે. કહ્યું છે કે—સુર અને અસુરોના સર્વ ઇંદ્રોએ પૂજેલા એવા મુનિરાજ ત્રણ્યે જગત્માં ઉદ્યોત કરવા માટે મુક્તિના કારણ રૂપ ત્રણ રત્નો (જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર) ને ધારણ કરે છે. તે સાધુઓની આજીવિકા, જેમણે ભક્તિથી આપેલા અન્નવડે થાય છે, તેવા ગુણવંત સારા ગૃહસ્થોનો ગૃહસ્થધર્મ કોને પ્રિય ન લાગે ?"

પછી હાથ જોડીને રાજાએ વિશ્વભૂતિને કહ્યું. " હે વિશ્વભૂતિ ! મુનિને દાન દેવાનું

તને જે ફળ પ્રાપ્ત થયું, તેનું અર્ધું ફળ તું મને આપ અને બહુ સુવર્ણયજ્ઞનું અર્ધું ફળ તું (તે બદલે) ગ્રહણ કર." વિશ્વભૂતિએ કહ્યું. "હે રાજન્! જે દાનથી સ્વર્ગાદિ પ્રાપ્ત થાય છે, તે દાનનું ફળ કેમ આપી શકાય?" રાજાએ કહ્યું. "તું દરિદ્રી છે માટે જોઇએ તેટલું દ્રવ્ય લઇને એ તને પ્રાપ્ત થયેલા દાન ફળનું અર્ધું ફળ મને આપ" ત્યારે વિશ્વભૂતિએ કહ્યું. "હે રાજન્! દારિદ્રથી પીડિત એવો પણ સત્પુરુષ કદી નીતિનો ત્યાગ કરીને શું અન્યથા વર્તે? અર્થાત્ ન વર્ત્તે. કહ્યું છે કે-ક્ષુધા અને તૃષાએ કરીને વ્યાકૂળ, શિથિલ થઈ ગયેલો, દુઃખી અવસ્થાને પ્રાપ્ત થયેલો અને પ્રાણ પણ જવાને તત્પર થઈ રહ્યા હોય એવી દશામાં પણ માન અને મહત્વમાં અગ્રેસર જે કેસરી, તે ભેદાએલા કુંભસ્થળવાળા હસ્તિઓનું માંસ ખાવાની ઇચ્છા છોડીને કદી જીર્ણ એવું તૃણ શું ખાય

ખરે ? અર્થાત્ ન ખાય. માટે હે રાજન્ ! સ્વર્ગ અને મોક્ષને આપનાર એવાં જે આ હાર દાન, અભય દાન, ઔષધ દાન અને શાસ્ત્ર દાન તે દ્રવ્યવડે ન વેચવાં.”

પછી રાજાએ મુનિ પાસે જઇને કહ્યું. “ હે મુને ! આ પ્રકારનાં જે ચાર દાન છે, તે ગૃહસ્થ કેવી રીતે આપે ? ” મુનિયે કહ્યું. “ હે રાજન્ ! આહાર દાન દેહ ધરવા નિમિત્તે અપાય છે; માટે આહાર દાન મુખ્ય કહેવાય છે. કહ્યું છે કે–સહસ્ર ગજદાન, રથ દાન, અશ્વદાન, ગાય, ભૂમિ, કનક, રૂપું એના પાત્રનું દાન, સમુદ્રના અંત પર્યંત પૃથ્વી દાન અને દેવકન્યા સમાન ઉભય કુળ વિશુદ્ધ એવી કન્યાનું દાન દે; પણ તે દાન અભયદાન સમાન હોય નહી. ઈહાં અભયદાન ઉપર યમપાસ ચંડાળની કથા જાણવી.

વળી ઔષધદાન એ રોગનો વિનાશ કરવાવાળું છે માટે તે પણ દેવું. રોગ દેહનો

નાશ કરે છે માટે રોગી પુરુષોને ઔષધદાન દેવું. કારણ કે, જ્યારે રોગનો નાશ થાય, ત્યારે તપ, ઇંદ્રિઓનું જીતવું અને સંયમનું પાળવું થાય છે. પછી કર્મનો નાશ કરીને તે મોક્ષને પામે છે. તે કારણ માટે ઔષધનું દાન દેવું. કહ્યું છે કે-રોગી પુરુષને ઔષધ આપવું, રોગ દેહનો નાશ કરે છે; પરંતુ જ્યારે દેહનો નાશ થાય ત્યારે જ્ઞાન ક્યાંથી થાય? અને જ્ઞાનનો નાશ થાય ત્યારે મોક્ષ ક્યાંથી? માટે ઔષધદાન દેવું. (ઈહાં દૃષ્ટાંત) દ્વારિકામાં શ્રીકૃષ્ણ વાસુદેવે મુનિને ઔષધદાન દીધું. તેથી તેમણે તીર્થંકર નામકર્મ ઉપાર્જન કર્યું. માટે ઔષધદાન દેવું. હવે જે પ્રાણી એક જીવની પણ રક્ષા કરે, તે સર્વદા નિર્ભય થાય છે. તો જે સર્વ જીવની રક્ષા કરે, તેની તો શી વાત? તે માટે સર્વ જીવને અભયદાન દેવું. કહ્યું છે કે-કંચનનો મેરુ દાનમાં આપનાર એક માણસ, જીવિતદાન આપનાર બીજા માણસના

જેવું ફળ પ્રાપ્ત કરતો નથી. વળી જીવદયા રહિત જે પ્રાણી કુપાત્રને વિષે દાન દે, તે દાન પણ નિષ્ફળ જાણવું; કે જેવી રીતે સર્પના મુખમાં નાંખેલું દૂધ.

હવે ચોથું જે શાસ્ત્રદાન તે આપવાથી પણ જીવ આવતે ભવે નવતત્વ, ષટ્દ્રવ્ય અને પંચાસ્તિકાયનો જાણનારો થાય. તથા દેવ, ગુરુ અને ધર્મના માર્ગનો નિશ્ચે જાણ પણ થાય. વળી જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર એ ત્રણ રત્નોનો પણ જાણ થાય. લોકાલોકનું સ્વરૂપ પણ જાણે. છેવટે તેમ કરવાથી કર્મનો ક્ષય કરી મોક્ષપદ પણ પામે. કહ્યું છે કે–પોતે લખીને અથવા બીજા પાસે લખાવીને શાસ્ત્રના પુસ્તકોનું દાન દેવું. તેમ કરવાથી સાધુ તેનું વ્યાખ્યાન કરે અથવા પોતે અભ્યાસ કરે તેમ જ જ્ઞાનની વૃદ્ધિ કરે. વળી શાસ્ત્રનું દાન દેવાથી જીવ બીજે ભવે શાસ્ત્રનો ધારણહાર થાય છે ને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે

માટે શાસ્ત્રનું દાન એ પણ ઉત્તમ છે. ” ચારે દાનનું આવું ફળ જોઇને તથા સાંભળીને સોમપ્રભ રાજાએ કહ્યું. “ હે મુને ! મને જૈનમાર્ગનાં જે વ્રત છે તે ઉચ્ચરાવો.” મુનિએ એ વ્રત આપ્યાં અને રાજાએ સ્વીકાર્યાં.

હવે કર્યો છે જૈનધર્મ અંગીકાર જેણે એવો તે રાજા કહેવા લાગ્યો. “ હે સાધો ! કયા કયા પ્રકારનું દાન દેવું ? અને તે કોને આપવું ? ” ત્યારે મુનિએ કહ્યું. “ સિદ્ધાંતને વિષે પ્રરૂપેલાં દાન દેવાં એટલે કે કીર્ત્તિ નિમિત્તે દાન ન દેવું; વળી ભય જાણીને કે ઉપકાર નિમિત્તે દાન ન આપવું; તેમ જ નૃત્ય ગીત કરનારને પણ ન આપવું; ને હાસ્યને નિમિત્તે પણ ન આપવું. વળી ગૃહસ્થે વિધિ પ્રમાણે અને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર તથા કાળ જોઇને સુપાત્રને પોતાની શક્તિને અનુસારે દાન દેવું. વિરતિ, ક્ષમાએ કરીને સહિત અને કષાય રહિત એવા મુનિને દાન દેવાથી મ્હોટું

પુણ્ય ઉપાર્જન થાય છે. વળી ઉચ્છિષ્ટ (એ ઠું), નીચ લોકને લાયક, અન્યને ઉદ્દેશીને કરેલું, દુર્જને સ્પર્શ કરેલું તેમ જ દેવ યક્ષાદિકને કલ્પેલું એવું જે અન્ન તેનું દાન દેવું નહી. વળી બીજે ગામથી આણેલું, મંત્ર તંત્ર કરીને આણેલું, અપથ્ય અને ઋતુને વિરુદ્ધ એવું જે અન્ન તેનું પણ દાન દેવું નહી; પરંતુ બાળને, ગ્લાનને, તપથી ક્ષીણ થયેલાને, વૃદ્ધને, વ્યાધિગ્રસ્તને અને તપશ્ચર્યા કરનાર મુનિને દાન દેવું. કારણ કે, તેમ કરવાથી તેઓ પાછા સમર્થ થાય છે. મૂર્ખને, અભિમાનીને, અવિનીતને અને પરનિંદા કરનારને નિશ્ચે દાન દેવું નહી. વળી સાધુએ અભક્ત, અભિમાની, અવ્રતિ તથા દીનતાના કારણ એવા લોકોના ઘેરથી આહાર લાવવો નહી."

આ સર્વે સાંભળીને સોમપ્રભ રાજા અતિ દૃઢ શ્રાવક થયો. ઇંદ્રિઓને વશ કરી કૃતજ્ઞ અને વિનયવંત થયો; કષાયરહિત અને

શાંત થયો. સમ્યક્દૃષ્ટિ તથા મહા પવિત્ર એ વો થયો. વળી તે શ્રદ્ધાળુ, ભક્તિમાન્, પ રકર્મમાં તત્પર, સિદ્ધાંત, શીળ, તપ, દાન અને પ્રભુની પૂજાને વિષે સાવધાન થયો. આવા આવા ગુણોએ કરીને યુક્ત સોમપ્રભ રાજા કા ળે કરી ઉગ્ર તપ કરતો બહુ સુખી થયો."

આ સર્વ વૃત્તાંત જ્યારે સોમશર્મા મંત્રી એ સાંભળ્યો, ત્યારે તે પણ કહેવા લાગ્યો. "હે ભગવન્! હવે મ્હારે આપનુંજ શરણ છે. મને જૈનધર્મ અંગીકાર કરાવીને તારો." તે ઉપરથી મુનિએ તેને પણ શ્રાવકનાં બા રવ્રત ગ્રહણ કરાવ્યાં. તે સ્વીકારીને મંત્રી બોલ્યો. "હે ગુરુ! હવે આ ભવને વિષે લોહશસ્ત્ર ન રાખવાનો હું નિયમ કરૂં છું." પછી તેણે કાષ્ટનું ખડ્ગ કરાવીને તેને મનોજ્ઞ મ્યાનમાં રાખવા માંડ્યું. એમ કરતાં રાજા ની સેવામાં ઘણો કાળ ગયો.

એકદા કોઈ દુષ્ટ માણસે જઇને રાજાને

કહ્યું. "હે રાજન્! આપનો સચિવ કાષ્ટના ખડ્ગથી આપની સેવા કરે છે, તો તે યુદ્ધને વિષે લોહના શસ્ત્ર વિના શત્રુઓને કેવી રીતે હણી શકશે? માટે હવે તેને તમારો ભક્ત નહી સમજતા." આવા પુરુષો વિષે કહ્યું છે કે—તેઓ પોતાના ગુણ તથા પ્રાણનો પણ ત્યાગ કરીને પારકા સુખમાં વિઘ્ન લાવે છે. જેવી રીતે કે, માખી છે તે ઝટ અન્નના કોળીઆમાં પડીને પણ માણસને વમન કરાવે છે. પેલા દુષ્ટ પુરુષનાં વચન સાંભળીને રાજા તે વખતે કાંઈ બોલ્યો નહી; પણ કોઈ અવસરે તેણે સભામાં ખડ્ગની વાત કાઢી. એટલે સર્વ રાજકુમારોએ પોત પોતાની તરવાર બહાર કાઢીને રાજાને બતાવી. પછી તેણે પોતાના મંત્રી સોમશર્માની તરવાર જોવા માગી. મંત્રી તો તેનો મનોભાવ જાણી ગયો તેથી તેણે વિચાર્યું કે, "આ કોઈ દુષ્ટ પુરુષનું કામ છે. નહિ તો રાજા મ્હારા ખડ્

ગની પરીક્ષા કરવાનું શા વાસ્તે ઈચ્છો ? કહેલા શબ્દો તો પશુ પણ ગ્રહણ કરે, હસ્તિ, અશ્વ વિગેરે પણ પ્રેર્યાથી તો આગળ ચાલે, પણ અણકહેલું તો પંડિત પુરુષો જ સમજી જાય. કારણ કે, પારકા મનોભાવ જાણી લેવા એ બુદ્ધિનું જ ફળ છે." એટલે તેણે મનમાં દેવ–ગુરુનું સ્મરણ કર્યું કે 'જો મને દેવ ગુરુને વિષે દૃઢ શ્રદ્ધા હોય તો આ મ્હારૂં કાષ્ઠનું ખડ્ગ છે, તે લોહમય થઈ જાઓ.' એમ ધારણા કરીને તેણે મ્યાન રાજાના હાથમાં આપ્યું. રાજાએ તેમાંથી તરવાર બહાર કાઢી, તો તે સૂર્ય સમાન દેદિપ્ય અને લોહમય દીઠી ! એટલે તેણે પેલા દુષ્ટ પુરુષને કહ્યું. "હે દુષ્ટ ! તેં મને સર્વ વાત અસત્ય કહી." બુદ્ધિવાળા પુરુષો પોતાના ગુણ અને પારકા દોષ ક્યાંહિ પણ પ્રગટ કરતા નથી; પરંતુ નીચ જનો જ તેમ કરે છે.

પછી મંત્રીએ રાજાને કહ્યું. "હે રાજન !

રાજાની પાસે કોઈ પણ માણસ અસત્ય ભાષણ કરે નહી માટે કોપ ન કરો. એણે આપને જે કહ્યું હતું તે ખરૂં જ હતું." રાજાએ વિચાર્યું. "અહો ! આ મંત્રી બહુ ઉત્તમ પુરૂષ છે. કારણ કે, તે અપકારી ઉપર પણ ઉપકાર કરે છે. ઉત્તમ જનો છે તે પોતાનું બુરૂં કરનારનું પણ ભલું ઇચ્છે છે. તે પુરુષોને ધિક્કાર થાઓ ! કે જેઓ ન્યાય કરનારનું પણ અશુભ ચિંતવે છે."

પછી રાજાએ સચિવને કહ્યું. "હે સચિવ ! આ ખડ્ગ કાષ્ટનું હતું, તે લોહમય કેવી રીતે થયું ? તે કહો." તે ઉપરથી તેણે સર્વ વૃત્તાંત કહી બતાવ્યો કે, "મ્હારે લોહ શસ્ત્રનો નિયમ છે. તેથી મેં કાષ્ટનું ખડ્ગ કરાવીને રાખ્યું છે. તે હમણાં દેવ-ગુરુના પ્રભાવથી લોહમય થઈ ગયું છે. માટે હે રાજન્ ! મ્હારા ઉપર ક્ષમા કરો." એ સાંભળીને લોકો મંત્રીની અત્યંત પ્રશંસા કરવા લાગ્યા.

દેવતાઓએ પણ પાંચ આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરીને તેની ઉન્નતિ ઈચ્છી.

આ સર્વ ધર્મનું માહાત્મ્ય દેખીને તથા સાંભળીને અજિતજય રાજા લોકોને કહેવા લાગ્યો. "અહો ! જૈનધર્મ શિવાય બીજો ધર્મ દુર્ગતિનું નિવારણ કરતો નથી. ધર્મ દુર્ગતિ રૂપી આપત્તિને દૂર કરનારો છે; અત્યંત દુઃખ રૂપી દાવાનળની જ્વાળાને મેઘ સમાન છે; પ્રાણીઓને સુખ આપવામાં અગ્રેસર છે અને મુક્તિ નગરીમાં જતાં થતી અડચણને દૂર કરનારો છે; માટે તે ધર્મના જ વ્યાપારમાં પ્રત્યેક જીવે આદર કરવો."

હવે રાજા તો વૈરાગ્યમાં તત્પર થયો; તેથી તેણે પોતાના પુત્ર જયને રાજ્ય સોંપ્યું. મંત્રી સોમશર્માએ પણ પોતાના પુત્ર દેવશર્માને મંત્રીપદ સ્થાપ્યો. પછી રાજા અને મંત્રી બન્નેએ સમાધિગુપ્ત આચાર્ય પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. કેટલાકે શ્રાવકપણું અંગીકાર

કર્યું; કોઈક ભદ્ર પરિણામી થયા. વળી રાણી સુપ્રભા અને મંત્રી પત્નિ સોમાએ પણ બીજી સ્ત્રીઓની સંગાથે અભયમતિ સાધ્વી પાસે ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું.

(વિષ્ણુશ્રી પોતાના સ્વામી પ્રત્યે કહે છે) હે સ્વામિન્! આ સર્વ મેં પ્રત્યક્ષ દીઠું છે, ત્યાર પછી મ્હારૂં સમકિત વધારે દૃઢ થયું છે." એટલે અર્હદ્દાસે પણ "તે સર્વ ઉપર મ્હારી પૂર્ણ શ્રદ્ધા છે" એમ કહ્યું. બીજી સ્ત્રીઓએ પણ તે વાતની સત્યતા કબુલ કરી. પરંતુ કુંદલતા એક ટળીને બીજી થઈ નહી. એણીએ તો એમ જ કહ્યું કે "હું તે ખરૂં માનતી નથી."

રાજા, મંત્રી અને ચોર એ સર્વેએ પણ આ વૃત્તાંત સાંભળ્યો. એટલે તેઓ પણ પોત પોતાના હૃદયને વિષે વિચારવા લાગ્યા. "આ વિષ્ણુશ્રીએ જે પ્રત્યક્ષ જોયું છે, તેને આ દુષ્ટા કુંદલતા કેમ અસત્ય માને છે?"

રાજાએ નિશ્ચય કર્યો કે "એણીને ગધેડા ઉપર બેસારીને કાઢી મૂકીશું." ચોરે પણ વિચાર્યું કે "ખળ લોકો જાતે ઉત્તમ છતાં પણ પોતાનો સ્વભાવ ત્યજતા નથી. જુઓ કે, શીતળ એવા ચંદન વૃક્ષથી ઉત્પન્ન થયેલો અગ્નિ પોતાની દાહશક્તિનો સ્વભાવ ત્યજતો નથી. અર્થાત્ તે અગ્નિ ચંદનવૃક્ષને બાળ્યા વિના રહેતો નથી." ઇતિ ચોથી સોમશર્મા મંત્રીની કથા.

હવે શ્રેષ્ઠી અર્હદ્દાસ પોતાની નાગશ્રી નામની સ્ત્રી પ્રત્યે કહે છે. "હે પ્રિયે! તને પણ સમકિત કેવી રીતે પ્રાપ્ત થયું? તે કથા કહે." તે ઉપરથી તે કહેવા લાગી.

મુંડિકા અને ભગદત્ત રાજા.

"કાશી દેશમાં વારાણશી નગરીને વિષે સોમવંશનો જિતારિ રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને કનકચિત્રા નામે રાણી અને મુંડિકા નામે પુત્રી હતી. એ મુંડિકા નિરંતર મૃતિકાના વિકારના રોગે કરીને પીડિત હતી. રાજાને સુદર્શન નામે મંત્રી હતો; તે મંત્રીને સુદર્શના નામે સ્ત્રી હતી.

એકદા વૃષભશ્રી નામે સાધ્વીએ મુંડિકાને પ્રતિબોધ પમાડીને જૈનધર્મિણી કરી. કહ્યું છે કે—ચંદ્રમા કમળ પુષ્પને ખીલાવે છે, તે કંઈ તેમના તરફ ઉપકાર કરવાને નહી; પણ એ તો ઉદાર જનોનો સ્વભાવ જ એવો છે. સજ્જનોનું જીવિત પરોપકારને અર્થે જ છે.

એ મુંડિકા નિરતિચારપણે શ્રાવકનાં વ્રત પાળવા લાગી. એટલે તે તો વ્રતના માહાત્મ્યને લીધે નિરોગી અને મહા રૂપવતી થઈ. કહ્યું છે કે—ઉત્તમ આશ્રયને લીધે જડ પ્રાણી પણ પંડિતપણું ધારણ કરે છે કે, જેવી રીતે જળને બહુ ધારાનો સંગમ થવાથી (ધારાબંધ વર્ષાદ વરસવાથી) તે પર્વતના મસ્તકને પણ ભેદે છે.

મુંડિકાએ સાધ્વીને કહ્યું. " હે માત ! આપના પ્રસાદથી હું નિરોગી થઈ. " તે ઉપરથી સાધ્વીએ કહ્યું. " નિરોગી થઈ તેમાં શું નવાઈ ? જે જે પ્રાણી નિરવદ્ય વ્રત પાળે છે; તે તે સ્વર્ગાદિકના પણ ભોક્તા થાય છે. સમ્યક્ પ્રકારે વ્રત પાળનારને રાજાની, ઈંદ્રની અને મુનીંદ્રની પદ્વી પ્રાપ્ત થાય છે. વળી તે પ્રાણી કેવળીની લક્ષ્મીનો ભોક્તા થાય છે અને સિદ્ધિવધુને વરે છે." ત્યાર પછી જિતારિ નૃપતિએ પોતાની પુત્રી (મુંડિકા) નો સ્વ

યંવર રચ્યો અને સર્વ દેશના રાજકુમારોને નિમંત્રણ કર્યું, પણ મુંડિકાને કોઈ પસંદ પડ્યો નહી. તે ઉપરથી સર્વ કુમારો પોત પોતાને સ્થાનકે પાછા ગયા.

હવે મગધ દેશમાં અકકોટ નામના નગરને વિષે મહા દાનેશ્વરી અને રૂપ લાવણ્યાદિ ગુણે યુક્ત પણ જાતિહીન એવો ભગદત્ત નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને લક્ષ્મીવતી નામે રાણી હતી; સુબુદ્ધિ નામે મંત્રી હતો. તે સુબુદ્ધિ મંત્રીને ગુણવતી નામે સ્ત્રી હતી. આ ભગદત્ત રાજાએ એકદા મુંડિકાનું માગુ કર્યું, ત્યારે જિતારિ રાજાએ કહ્યું. " હે જાતિહીન ! ઉત્તમ કુળના રાજપુત્રોને ત્યજીને તને પાપિષ્ટને તે હું પુત્રી આપું ? " ત્યારે ભગદત્તે કહ્યું. " હે રાજન્ ! જાતિ કે કુળનું શું કામ છે ? ગુણ જ જોવા જોઇએ. જુઓ કે રેશમ જેવી ઉત્તમ વસ્તુ કીડા થકી ઉત્પન્ન થાય છે; સુવર્ણ પણ પત્થરમાંથી નીકળે

છે; દુર્વા ગાયના વાળથી થાય છે; કમળ કાદવમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે; ચંદ્રમા સમુદ્રમાંથી જન્મ પામ્યો છે; કમળ ગોમય થકી ઉગે છે; અગ્નિ કાષ્ટમાંથી નીપજે છે; મણી સર્પના મસ્તકમાંથી નીકળે છે; ગોરોચના ગાયના શૃંગમાંથી નીકળે છે. આ પ્રમાણે સર્વ વસ્તુ લોકમાં પોતાના ગુણ થકી જ પૂજાય છે. તેમનું ઉત્પત્તિ સ્થાન કંઈ પણ જોવાતું નથી. વળી કસ્તુરીનું દૃષ્ટાંત લ્યો. જુઓ, તેનું જન્મસ્થાન ઉત્તમ નથી, તેમ નથી તેનો વર્ણ પણ સુંદર; વળી શરીર ઉપર વિલેપન કરવાથી તે કાદવ સરખી લાગે છે; છતાં પણ તે સર્વ સુગંધિ દ્રવ્યોમાં શ્રેષ્ઠ છે, એટલે એ સુગંધ ગુણવાળીને જાતિ જરાએ કામની નથી."

આ સર્વ સાંભળીને જિતારિ રાજાએ કહ્યું. "રણસંગ્રામમાં હું તને સર્વ ઈષ્ટ વસ્તુ આપીશ. વળી કહ્યું કે, જે પુરુષ મને યુદ્ધમાં જીતે; જે પુરુષ મ્હારા ગર્વનો નાશ કરે એ

ને જે પુરુષ લોકને વિષે મ્હારા સમાન હોય; તે જ પુરુષ કન્યારત્નનો અધિપતિ થાય. ”

આ ઉપરથી ભગદત્ત રાજા મહા ક્રોપ કરી ને જિતારિ રાજા ઉપર ચઢી આવ્યો; પણ સુબુદ્ધિ મંત્રીએ તેને સમજાવ્યો કે, “ સમસ્ત યુદ્ધની સામગ્રી કરીને પછી જવું, અન્યથા નાશનો સંભવ છે. પોતાના બળનો નિશ્ચય કર્યા વિના જે માણસ સંગ્રામને વિષે જાય છે, તે દીપકમાં પતંગની પેઠે નાશ જ પામે છે. વળી લોકો ઉપર અનુગ્રહ કરનારો એવો રાજા પણ સેવક વિના શોભતો નથી; જેવી રીતે કે, તેજસ્વી એવો પણ દીપક દિવસને વિષે નથી શોભતો. એક અત્યંત બળિષ્ઠ માણસ પણ ઘણા માણસના સમવાય આગળ પહોચી શકે નહી; જુઓ કે, હસ્તિ છે તો બહુ જોરાવર, પણ એકલો હોવાથી તે તૃણ સમૂહથી બંધાય છે.”

આ સાંભળીને તેણે વિચક્ષણ, કુલીન,

શૂરવીર અને ભક્તિમાન એવા સેવકોને સાથે લીધા. મંત્રીને પણ તેણે કહ્યું. "અહો સુબુદ્ધિ! તેં જે કહ્યું તે હિતકારી અને સત્ય છે, માટે ત્હારૂં વચન અંગીકાર કર્યું છે; તેમ ન કરત તો વાત વિરુદ્ધ બનત." પછી સર્વ સામગ્રી તૈયાર કરીને તેણે પ્રયાણ કરવા માંડ્યું. તે વખતે રાણી લક્ષ્મીવતીએ રાજાને કહ્યું. "હે સ્વામિન્! આપ શા માટે મિથ્યા દુરાગ્રહ કરો છો? જ્યાં બન્ને પક્ષ તુલ્ય હોય ત્યાં જ વિવાહ મૈત્ર્યાદિક થવાં જોઇએ; અન્યથા નહી. માટે એ અયુક્ત છે તે આપ કરવું રહેવા દ્યો. જે પ્રાણી અકાર્યને કાર્ય ગણી તેનો આરંભ કરે છે, તે નિશ્ચે ખીલી કાઢીને મૃત્યુ પામનાર વાનરની પેઠે વિનાશ પામે છે.

તે ઉપરથી રાજાએ કહ્યું. "હે મુર્ખે! મ્હારે દુરાગ્રહનું એ કારણ છે કે, મને જિતારિ રાજાએ રણને વિષે સર્વ આપવાનું કહ્યું છે. માટે જો હું તેમ ન કરૂં તો મ્હારૂં માન ભંગ

થયું કહેવાય. વળી પ્રસિદ્ધ મનુષ્યો વિજ્ઞાન, શૌર્ય, વિભવ પ્રમુખ આર્ય ગુણોએ સહિત જીવન ગાળે તો જ તેમનું જીવિત સફળ ગણાય; નહિ તો કાગડો પણ બળી ઉપર નિર્વાહ કરી લાંબુ આયુષ્ય ભોગવે છે, પણ તેનું જીવિત કંઈ સફળ ગણાશે ? ” પછી રાજા તો મહા આડંબર સહિત બહાર નીકળ્યો. પાછળ લક્ષ્મીવતી રાણી વિચાર કરે છે કે, “ જે કર્મ ઉપાર્જન કર્યું હોય તે પ્રાણીને ભોગવ્યા વિના છૂટકો નથી. ભવિતવ્યતા અન્યથા થતી નથી. તે પ્રાણીને દોરી જાય છે અથવા તો તે પોતાની મેળે જ ત્યાં જાય છે. ”

હવે પ્રયાણ સમયે ભગદત્ત રાજાને શુભ શકુન થયા. દધિ, દૂર્વા, અક્ષતનાં પાત્ર, જળનો કુંભ, શેલડી, કમળપુષ્પ, પુત્ર સહિત સ્રી અને વીણા પ્રમુખ મંગળિક વસ્તુનાં દર્શન થયાં.

હવે આહિં કોઈ પુરુષ જિતારિ રાજા પા

સે આવીને કહેવા લાગ્યો. “ હે રાજન ! ભગદત્ત રાજાનું સૈન્ય આવ્યું છે.” પણ તેણે તો ગર્વ સહિત કહ્યું. “ અરે ! પૃથ્વીને વિષે એવો કોણ વીર પુરુષ છે કે, જે મ્હારા ઉ પર ચઢાઈ કરે ? મ્હારૂં નામ જિતારિ છે તે બતાવે જ છે કે, મેં સર્વ શત્રુઓનો પરાજય કર્યો છે. હરિણ સિંહ ઉપર ચઢાઈ કરે, કે સૂર્ય ચંદ્ર રાહુ ઉપર ચઢાઈ કરે; એવું પૃથ્વી ઉપર કયાંય દીઠું કે સાંભળ્યું છે ? ઉંદર તે વળી બિલાડીનો પરાજય કરી શકે ! વળી ગરુડ ઉપર સર્પ, કે અશ્વ ઉપર રાસભ કદી ચઢી શકે ? તેમ જ યમ ઉપર ભૂત (પ્રાણીઓ) અને સ્યેન પક્ષી ઉપર કાગડો કદી ચઢી શકે ? વળી સર્પ ત્યાં સુધી રહિ શકે છે કે, જયાં સુધી ગરુડ પક્ષી આવ્યું નથી. અંધકાર પણ ત્યાં સુધી રહે છે કે જયાં સુધી સૂર્ય ઉગ્યો નથી.”

જિતારિ રાજા આમ બોલે છે, એવામાં

તો કોઈ +ગુપ્તચરે આવીને તેને કહ્યું કે "નગરને વિષે ભગદત્ત રાજાનું સૈન્ય પેઠું છે." તેનો કોળાહળ સાંભળીને તેણે ચતુરંગ દળ એકઠું કર્યું અને તે યુદ્ધને માટે જવા નીકળ્યો. તે વખતે તેને અપશુકન થયા. અકાળ વર્ષા, ભૂમિકંપ, નિર્ઘાત, ઉલ્કાપાત અને પ્રચંડ પવન ઇત્યાદિ અનિષ્ટ ચિન્હો થયાં. તે વખતે સુદર્શન મંત્રીએ કહ્યું. "હે દેવ! કન્યા આપીને સુખે રાજ્ય કરો. કહ્યું છે કે–કુળને અર્થે એકનો ત્યાગ કરવો; ગામને અર્થે કુળનો ત્યાગ કરવો; દેશને અર્થે ગામનો ત્યાગ કરવો અને આપણા આત્માને અર્થે સારી પૃથ્વીનો પણ ત્યાગ કરવો." ત્યારે જિતારિ રાજાએ કહ્યું. "અરે મંત્રી! તું ડરે છે શા માટે? મ્હારા ખડ્ગનો પ્રહાર સહન કરવાને કોણ સમર્થ છે? કહ્યું છે કે–પોતાના મસ્તક

+ નગરના બનાવની છાની રીતે ખબર લાવનાર.

ઉપર વજ્રઘાત કયો પુરુષ ખમી શકશે ? વળી બાહુ રૂપી દંડની સહાય્યતાથી જળસાગર પણ કોણ તરી શકે એવો છે ? અગ્નિના શયનને વિષે કયો પુરુષ સુખે નિદ્રા લઈ શકે ? અને પ્રત્યેક કોળીએ કાળકૂટ (વિષ) પણ કોણ લઈ શકે તેવો છે ? ”

વળી પણ દુ:સહ અને સાહસિક સેના જોઇને સુદર્શન મંત્રી બોલ્યો. “ હે દેવ ! મ્હોટું સૈન્ય આવ્યું છે; હવે શો ઉપાય ? ” જિતારિ રાજાએ કહ્યું. “ સત્વને લીધે જય થશે; સંખ્યા કાંઈ પણ કામની નથી. તે ઉપર સૂર્યનું દૃષ્ટાંત છે કે, તેના રથને પૈડું એક જ છે, ભુજંગ જેવા સાત અશ્વો છે, તેનો માર્ગ આલંબન રહિત (અદ્ધર) છે, ચરણ વિનાનો તેનો સારથી છે; છતાં તે (સૂર્ય) પોતાના વીર્યને લીધે જ પ્રતિ દિવસ આ અપાર આકાશને વિષે ફર્યા કરે છે. માટે મહાન પુરુષોની ક્રિયાસિદ્ધિ તેમના સત્વ

વમાં રહેલી છે; પણ ઉપકરણમાં નહી."

અહિં તો ભગદત્ત રાજા યુદ્ધ કરવાને તૈયાર થયો, ત્યારે તેના સુબુદ્ધિ મંત્રીએ કહ્યું. "હે દેવ ! પ્રથમ દૂતને મોકલીને પછી યુદ્ધ કરવું જોઇએ. કારણ કે, તેમ કરવાથી સામા વાળાના સૈન્યના નિર્બળપણાની કે સબળપણાની ખબર પડે છે; વળી શત્રુના સૈન્યની સંખ્યા પણ જણાય છે. માટે દૂત મોકલવો એ વાત નીતિને જાણનારા પુરુષો પસંદ કરે છે."

એ ઉપરથી દૂતનાં સર્વ લક્ષણ યુક્ત એવા એક દિવાકર નામના દૂતને શત્રુના સૈન્યમાં મોકલ્યો. કહ્યું છે કે—પ્રવીણ, દક્ષ, પરચિત્તને જાણનારો, ધીર અને કહ્યા પ્રમાણે વર્ત્તનારો દૂત જોઇએ.

હવે દૂતે શત્રુના સૈન્યમાં જઇને તેને કહ્યું. "હે જિતારિ નૃપ ! સુંડિકાને આપી, એ ભગદત્ત મહારાજાની સેવા કરીને સુખે રાજ્ય

કરો. અન્યથા આપનો નાશ જ થશે. કારણ કે અનુચિત કર્મનો આરંભ, સ્વજન સંગાથે વિરોધ, બળીઆ સાથે બાથ ભીડવી અને સ્ત્રી જનનો વિશ્વાસ કરવો એ ચારેવાનાં મૃત્યુ પમાડનારાં છે. બળવાન સાથે વિરોધ કરવાથી મૂળ બીજનો નાશ થાય છે.” દૂતનાં એવાં વચન સાંભળીને જિતારિ રાજા બોલ્યો. “ હે બરાક ! તું શું બોલે છે ? મ્હારા જેવા સિંહ પાસે એ હરિણો રહેવાને શક્તિવંત છે ? જે થવાનું હોય તે થાઓ, પરંતુ મ્હારી પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ કરીને મ્હારી પુત્રી તેને નહિ આપું. કહ્યું છે કે–સૂર્યવંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા હરિશ્ચંદ્ર રાજાએ ચાંડાળની સેવા કબૂલ રાખી; રામચંદ્રે પણ અદ્‌ભુત પરાક્રમે કરીને ગહન એવી ગુફાઓનું સેવન કર્યું; ચંદ્રવંશી ભીષ્માદિ નૃપતિઓએ પણ દીનતા કરી. આ પ્રમાણે પોતાનાં વચન પાળવાવાળા પુરુષોએ શું શું નથી અંગીકાર

કર્યું ? વળી શિવ પણ હજુ સુધી કાળકૂટ વિષ ધારણ કરી રહ્યો છે, કાચબો પણ પોતાની પીઠ ઉપર પૃથ્વીનો ધારણ કરે છે; સમુદ્ર દુઃસહ એવો વડવાગ્નિ વહન કરે છે. એ પ્રમાણે સજ્જન પુરુષો પોતે અંગીકાર કરેલું પાળે છે જ."

ત્યાર પછી મંત્રીએ કહ્યું. "આ દૂતને મારી નાંખવો જોઇએ." પણ રાજાએ કહ્યું. "નહિ, એમ ન થાય. કહ્યું છે કે–રાજાએ શત્રુના દૂતને મારવો નહી. કારણ કે, તેને મારનારો રાજા પ્રધાન સહિત નરકે જાય છે." એમ કહીને દૂતને કાઢી મૂકયો.

દૂતે આવીને સર્વ વૃત્તાંત પોતાના રાજા પાસે કહ્યો કે, "તે જિતારિ રાજા તો પોતાની ભુજાના બળથી કોઇને પણ ગણતો નથી." તે ઉપરથી બન્ને તરફના સૈન્યો સંગ્રામે ચડયાં. તે વખતે ભયને લીધે દિશાઓ ફરવા લાગી, સાગર બહુ વ્યાકૂળ થયો, પા

તાળને વિષે શેષનાગ ચકિત થયો, પર્વતો પણ કંપવા લાગ્યા, મહા વિષધર નાગો પણ ભયભ્રાંત થયા, બ્રહ્માંડ ફાટવા લાગ્યું, પર્વત નાં શિખરો ડોલવા લાગ્યાં; એ પ્રમાણે બન્ને સૈન્યના મળવાથી થઈ રહ્યું. સર્વ આકાશ ધ્વજ, ચામર, બખ્તર આદિથી અને સકળ વિશ્વ પટ્ટ, પટહ, મૃદંગ, ભેરી પ્રમુખ વાજિત્રોના નાદથી વ્યાપી રહ્યું.

વળી અશ્વોના પગે ઉડેલી રજથી આકાશ છવાઈ ગયું, અંતરાળ છત્રોથી વ્યાપી રહ્યું અને પૃથ્વિ વીર પુરુષોથી વ્યાપ્ત થઈ. નિર્ઘોષ એવા જે રથના શબ્દો તે પણ કાને પડતા બંધ થયા અને વીર પુરુષો પણ અત્યંત ભયથી એવો કોળાહુળ કરવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે બન્ને સૈન્ય વ્યુહમાં તૈયાર થઈ રહ્યાં.

તુરત જ બન્ને સૈન્ય સામસામાં આવ્યાં, એટલે તીર, ભાલા, ખરશસ્ત્ર, ક્ષુરપ, ગદા, મુદ્‌ગર, બાણ, નારાચ, ઇંદ્રબાણ, હળ, મૂસળ,

શક્તિ, બરછી, ખડ્ગ, કટારી, ચક્ર અને વજ્ર પ્રમુખ તથા બીજાં પણ દિવ્ય શસ્ત્રોથી બન્ને સૈન્યના સુભટો પરસ્પર યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. એટલે કોઈ સુભટો હણાયાથી નિર્જીવ થઇને ભૂમિ ઉપર પડવા લાગ્યા, કોઈ મુર્છા પામવાથી પડી જઈ ફરીથી પાછા ઉભા થઈ યુદ્ધ કરવા લાગ્યા; કોઈ હાસ્ય કરવા લાગ્યા. વળી કોઈ વિજય મેળવે ત્યારે બીજાઓ તેને સાબાશ! સાબાશ! કહેવા લાગ્યા; વળી કોઈ કાયર પુરુષો તો સંગ્રામને વિષે ભયને લીધે ત્રાસ પામવા લાગ્યા; કોઈ તો બહુ ઘાથી (બહુ હણાયાથી) મરવા પડ્યા એટલે તે દેવાંગનાઓના દયાપાત્ર અને પ્રીતિપાત્ર થયા. કોઈ કોઈ યોદ્ધાઓ તો શત્રુના પ્રહારથી પેટ ચીરાઈ જવાને લીધે માંહિના આંતરડાં બહાર નીકળી લટકતાં છતાં તેમની સામે નિર્ભયપણે યુદ્ધમાં જ મચ્યા રહ્યા. આ યુદ્ધરૂપી સમુદ્રને વિષે, તરવાર, છુરિકા પ્રમુખ

શસ્ત્રો મત્સ્યના સમૂહ જેવાં જણાય છે; કેશ, સ્નાયુ, શિરા, અંત્રજાળ આદિ જે છે તે સમુદ્રના શેવાળ જેવાં દેખાય છે; વળી હસ્તિઓના જે કળેવર પડ્યાં છે તે સમુદ્રના વહાણ જેવાં; રુધિર તે જળ અને અસ્થિ તે શંખ જેવાં જણાય છે.

સંગ્રામને વિષે પોતાની સેનાને પડી દેખીને સુદર્શન મંત્રીએ કહ્યું. "હે જિતારિ નૃપતિ! હવે આપણે નાસો; કારણ કે, સકળ સૈન્ય હાર પામી ગયું છે." રાજાએ કહ્યું. "હે સચિવ! એમ ભયભીત કેમ થાઓ છો? વિજય થશે તો આલોકને વિષે સુખ મળશે અને મૃત્યુ પામીશું તો પરલોકને વિષે સુખ મળશે. કહ્યું છે કે—

મળે જયે લક્ષ્મી અને, મૃત્યુથી સુરનાર;
ક્ષણભંગુર વળી દેહ ત્યાં, ભય શો રણ પડનાર

રાજાએ આમ કહ્યા છતાં પણ મંત્રી મહા કષ્ટ સેવી તેને લઇને નીકળી ગયો. ત્યા

રે રાજાએ કહ્યું. "દૈવ જ પ્રધાન છે, બળ વત્તર છે, એમ જ લોકો કહે છે તે સત્ય છે. કારણ કે, બૃહસ્પતિ જેવો સેનાપતિ, વજ્ર જેવું પ્રહરણ (શસ્ત્ર), દેવતાઓ જેવા સુભટો, સ્વર્ગ જેવો દૂર્ગ (કિલ્લા) અને ઐરાવણ જેવા હસ્તિનું વાહન આવાં આવાં આશ્ચર્યભૂત સૈન્ય છતાં પણ ઈંદ્રને શત્રુઓ (દાનવો) સાથે યુદ્ધ કરતાં હારવું પડ્યું! માટે દૈવ જ બળવાન છે. ઉદ્યમ વૃથા છે. વળી બીજું (કલ્પિત) દૃષ્ટાંત કહે છે કે, કોઈક મૃગ પાશમાં પડ્યો તે પાશને છેદીને અર્થાત્ ક્રુર એવી જે યુક્તિ તેનાથી દૂર થઈને મહાકષ્ટે પણ પાશને ભાગી નાંખીને તે વનમાં ગયો; ત્યાં પણ અગ્નિમાં પડ્યો. ત્યાંથી પણ નિકળીને શિકારી લોકોના તીર પ્રમુખને ઉલ્લંઘન કરીને વેગથી જતો એવો તે અંતે કૂપને વિષે પડ્યો. આ સર્વે દૈવ જ કરે છે; એમાં ઉદ્યમ ક્યાં રહ્યો ?"

હવે જિતારિ રાજા અને તેનો સચિવ

બન્ને જતા રહ્યા; ત્યારે કોઇએ ભગદત્ત રાજાને કહ્યું. "જિતારિ રાજા તો નાસી ગયો છે." તે સાંભળીને ભગદત્ત રાજા તેની પાછળ પડ્યો. ત્યારે તેના સુબુદ્ધિ પ્રધાને કહ્યું. "એ કાર્ય યોગ્ય નથી; કાયર પુરુષ નાસી જાય ત્યારે તેની પાછળ બળવાને જવું નહીં; પાછળથી એ મરવાનો નિશ્ચય કરીને સામો આવે તો પણ તેની સાથે પછી યુદ્ધ કરવું નહીં."

આ ઉપરનો સર્વ વૃત્તાંત સાંભળીને દેવ ગુરુને વિષે નિશ્ચયવાળી એવી કુંડિકાએ દ્રહને વિષે ઝંપાપાત કર્યો; પરંતુ તેના વ્રતના માહાત્મ્યને લીધે જળ, સ્થળ થઇ ગયું; ને સ્થળ ઉપર દેવતાઓએ એક રત્નમય ઘર બનાવી દીધું. તેમાં વળી તેમણે એક સિહાસન રચ્યું; તે ઉપર કુંડિકા બેઠી. દેવતાઓએ વળી પુષ્પવૃષ્ટિ કરી.

અહિં ભગદત્ત રાજા તો નગરના દ્વાર ભાગીને માંહિ પેઠો; ને આખું નગર લૂંટી

લીધું. પછી જેવો તે જિતારિ રાજાના મહેલને વિષે પ્રવેશ કરવા ગયો, તેવો જ નગરરક્ષક દેવોએ તેને સ્થંભાવ્યો. એવામાં કોઈ સેવકે આવીને મુંડિકાનો સર્વ વૃત્તાંત ભગદત્ત રાજાને કહ્યો. એ સાંભળવાથી અને પ્રત્યક્ષ ચમત્કાર જોવાથી તે ગર્વ ત્યજીને મુંડિકાને ચરણે નમ્યો અને કહેવા લાગ્યો. "હે બ્હેન ! મેં અજ્ઞાનપણે જે જે કર્યું છે, તેની મને ક્ષમા કરો." એ ઉપરથી મુંડિકાએ તેને ધર્મહસ્ત (ધર્મ રૂપી સહાય્ય) આપ્યો. પછી ભગદત્તે સેવકો મોકલીને જિતારિ નૃપતિને બોલાવ્યો; ને તેને પણ કહ્યું. "મ્હારો અપરાધ ક્ષમા કરજો."

પછી તો ભગદત્ત રાજા વૈરાગ્યવંત થયો છતો જિતારિ રાજાને કહેવા લાગ્યો. "અહો રાજા ! ધર્મ છે તે પ્રાણીઓને શું શું નથી આપતો ? અર્થાત્ તે તેમનાં સર્વ કાર્ય સિદ્ધ કરે છે. તે ધર્મ કેવો છે ? તે ઉપર કહ્યું

છે કે–તે સંસાર રૂપી સમુદ્રને વિષે સેતુ (પાળ) સમાન છે; અતિ ઉગ્ર એવાં જે કર્મ તે રૂપી અરણ્ય તેને વિષે અગ્નિ સમાન છે; મિથ્યાત્વ રૂપી પ્રમાદને ઢાંકનારો છે; દુર્ગતિના દ્વારને બંધ કરનારો છે; વર્ષાની પેઠે નિષ્કપટી બંધુ છે અને પરભવમાં પડતા એવા પ્રાણીઓને તે એક અવલંબન સમાન છે. જ્યારે ધર્મ જ આપણું આ પ્રમાણેનું ખરૂં આલંબન છે, ત્યારે બાંધવાદિ આલંબન વૃથા જ છે.” એમ ધારી પોતે પોતાના પુત્રને રાજ્ય સોંપી એ બન્ને રાજાઓએ તથા સુદર્શન અને સુબુદ્ધિ એ બન્ને પ્રધાનોએ બીજા ઘણા પુરુષો સાથે સત્યસાગરભટ્ટારક (આચાર્ય) પાસે દીક્ષા અંગીકાર કરી. કનકચિત્રા રાણીએ પણ મુંડિકા, સુદર્શના, લક્ષ્મીવતી, ગુણવતી, અને બીજી પણ બહુ સ્ત્રીઓની સંગાથે જિનપતિ સાધ્વી પાસે વ્રત અંગીકાર કર્યું. પછી કેટલાક મિથ્યાત્વીઓ

એ પણ જૈનધર્મ અંગીકાર કર્યો. કેટલાક શ્રાવકો પણ ભદ્ર પરિણામી થયા.

(નાગશ્રી કહે છે) હે સ્વામિન્! મેં આ સર્વ પ્રત્યક્ષ જોયું છે, તેથી મ્હારૂં સમ્યકત્વ અતિ દૃઢ થયું છે." અર્હદ્દાસે ઉત્તર આપ્યો. "હે પ્રિયે! તેં જે જે જોયું છે, તથા હમણાં કહ્યું છે તે ઉપર મ્હારી દૃઢ શ્રદ્ધા છે." તેની બીજી સ્ત્રીઓએ પણ એમ જ કહ્યું; પરંતુ કુંદલતા તો બીજું કંઈ કહેતી જ નથી. એ તો કહેવા લાગી કે "એમ હોય જ નહીં; એ સર્વ અસત્ય છે."

એ સાંભળીને રાજા, મંત્રી અને ચોર પોત પોતાના અંતઃકરણમાં વિચારવા લાગ્યા. "અહો! આ નાગશ્રી જે કહે છે, તે અક્ષરે અક્ષર સત્ય છતાં પણ એ દુષ્ટા કેમ એની ના કહે છે?" રાજાએ ધાર્યું કે "એણીની પ્રભાતે વાત છે? એણીને નગરની બહાર જ કાઢી મૂકવી છે." ચોરે પણ વિચાર્યું કે

“ દુર્જનોનો એવો જ સ્વભાવ હોય છે. જેવી રીતે કાગડાને સર્વ રસ મળ્યા છતાં પણ વિષ્ટા વિના તૃપ્તિ થતી નથી; તેવી રીતે દુર્જનને પણ પારકી નિંદા કર્યા વિના સંતોષ વળતો નથી.” ઇતિ પાંચમી મુંડિકા અને ભગદત્ત રાજાની કથા.

હવે અર્હદ્દાસ શેઠ પોતાની પદ્મલતા નામની સ્ત્રીને પૂછે છે. "હે પ્રિયે! તને કેવી રીતે સમકિત પ્રાપ્ત થયું? તે કહે." તે ઉપરથી પદ્મલતાએ કહેવું શરૂ કર્યું.

પદ્મશ્રી અને પદ્મસિંહ.

અંગદેશમાં આવેલી ચંપા નામની નગરીને વિષે ધાડીવાહન નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને પદ્માવતી નામે રાણી હતી. વળી ત્યાં મહા સમકિતદૃષ્ટિ અને સર્વ ગુણ સંપન્ન એવો વૃષભદાસ નામે શ્રેષ્ઠી વસતો હતો; તેને પદ્માવતી નામે સ્ત્રી અને પદ્મશ્રી નામે પુત્રી હતાં. તે પદ્મશ્રી મહા સૌંદર્યવતી હતી. તે જ નગરને વિષે બીજો એક બુદ્ધદાસ નામનો બૌદ્ધધર્મી શ્રેષ્ઠી વસતો હતો. તેની સ્ત્રી બુદ્ધદાસી અને પુત્ર બુદ્ધસિંહ હતો. આ બુદ્ધસિંહ એકદા કુતૂહળ નિમિત્તે પોતાના મિત્ર કામદેવની સાથે એક જૈનમંદિરને વિષે ગયો. ત્યાં તેણે પૂજા કરવા આવેલી એવી

પદ્મશ્રીને દીઠી. તે કેવી હતી ? તે વિષે કહે છે કે-યૌવનવતી, મધુર વચન બોલનારી, સૌભાગ્ય રૂપી ભાગ્યવાળી, મૃગના સરખા નેત્રવાળી, ચતુર, અતિ ગર્વ યુક્ત, સૌંદર્યવતી અને બાળહંસના જેવી ગતિવાળી હતી. વળી તેણીનાં બે સ્તનો મદોન્મત્ત હસ્તીના કુંભસ્થળ જેવાં હતાં; હોઠ બિંબફળ સરખા રાતા હતા; મુખ પૂર્ણિમાના ચંદ્ર જેવું અને કેશ ભ્રમરના સરખા કૃષ્ણ વર્ણના હતા.

તે કુમારિકાનું આવું સૌંદર્ય જોઇને બુદ્ધસિંહ તો બહુ જ કામાતુર થયો. મહા કષ્ટે ઘેર ગયો અને શય્યા ઉપર જઇને સૂતો. પુત્રને ચિંતા યુક્ત દીઠો તેથી માતાએ પૂછ્યું. "હે પુત્ર ! તું ભોજનાદિક કેમ કરતો નથી ? તને મ્હોટી ચિંતા લાગે છે; તો તેનું કારણ કહે ?" બુદ્ધસિંહે પણ લજ્જા ત્યજીને કહ્યું. "હે માતા ! જો તું મ્હારો વિવાહ વૃષભદાસ શેઠની પુત્રી સાથે કરીશ, તો જ મ્હારૂં

જીવિત રહેશે. નહિ તો નહી. ” એ વાત તે ણીએ પોતાના સ્વામીને કહી. ત્યારે તે બોલ્યો. “ હે પુત્ર ! વૃષભદાસ તો આપણને મદ્ય માંસ ખાનારા ચંડાળ જેવા ગણે છે, તો તે તેની પુત્રી આપણને કેવી રીતે આપશે ? માટે ત્હારે એ અસાધ્ય વસ્તુને વિષે આગ્રહ કરવો નહી. કારણ કે, લક્ષ્મીએ કરીને, કુળે કરીને અને ગુણે કરીને જે જે સમાન હોય, તેમનો જ સંબંધ થાય છે.” પણ પુત્રે તો શીઘ્રું તે મેલ્યું નહી. તે તો એમ જ કહેવા લાગ્યો. “ તેણીના વિના હું જીવી શકીશ નહી.” પિતાએ કહ્યું. “ અહો ! કામનું માહાત્મ્ય બહુ વિષમ જણાય છે. મેઘના અથાગ જળથી સિંચન કરીએ કે સમુદ્રના પાણીમાં સ્નાન કરાવીએ, તો પણ એ કામ રૂપી અગ્નિ શાંત થતો નથી. કહ્યું છે કે—મનુષ્યની પ્રતિષ્ઠા ત્યાં સુધી રહે છે, તેનું મન પણ ત્યાં સુધી નિશ્ચળ રહે છે, વિશ્વતત્વના એક રૂપ એવાં

સિદ્ધાંત અને સુત્ર પણ ત્યાં સુધી જ એના હૃદયને વિષે સ્ફુરાયમાન રહે છે, કે જ્યાં સુધી ક્ષીર સમુદ્રના મોજા જેવાં સ્ત્રીનાં વક્ર કટાક્ષો થી ભેદાયલું હૃદય, ડોલાયમાન થયું નથી. ”

માતાએ પુત્રને કહ્યું. “ તું મુર્ખ છે; ખરૂં છે કે, મૂર્ખના ચિત્ત વિના બીજું સઘળું સાધ્ય છે. કહ્યું છે કે—મગરના મુખની અંદરથી અગ્નિ કાઢી લઈ શકાય, પ્રમત્ત મોજાંએ ભરપૂર એવો જે સમુદ્ર તે પણ તરી શકાય, ફુંફાડાયલા નાગને પણ પુષ્પની પેઠે મસ્તક ઉપર ધારણ કરી શકાય, પણ આવળો ચાલનારો એવો જે મૂર્ખ જન, તેનું ચિત્ત કદી પણ આરાધી શકાય નહી. વળી પણ જેવો જેનો સ્વભાવ પડ્યો તે મૂકાતો નથી. જેમ કે વાનરને ગમે તેટલી શીખામણ આપો, તો પણ તે પોતાની ચપળતા છોડશે નહી.”

એ પ્રકારે ઘણું કહ્યું, છતાં પુત્રે ન માન્યું. ત્યારે પિતાએ કહ્યું. “ ત્હારૂં મન સ્થિર કર.

ત્હારૂં કાર્ય હું ધીમે ધીમે પાર પાડીશ. કારણ કે, પાણી પણ અનુક્રમે પર્વતને ભેદી શકે છે; કાર્ય પણ ધીમે ધીમે વિનયથી સાધ્ય થાય છે; શત્રુને કપટે હણવો હોય તો પણ ધીમે ધીમે હણાય છે અને સુકૃત્યોથી મોક્ષમાર્ગ પણ ધીમે ધીમે પમાય છે."

એમ કહી બુદ્ધદાસે યશોધર મુનિ પાસે શ્રાવકનાં બાર વ્રત અંગીકાર કર્યાં અને તે કપટશ્રાવક થયો. તે શ્રાવક થયો એટલે વૃષભદાસ શેઠ હર્ષિત થઈને કહેવા લાગ્યો. "અહો ! એને ધન્ય છે ! કે એ મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કરીને સન્માર્ગે પ્રવર્ત્યો !" પછી તેણે તેની સાથે મૈત્રી કરી. એ મૈત્રીનાં છ લક્ષણ કહ્યાં છે. તે એમ કે—તેને વસ્તુ આપવી અને તેની પાસેથી લેવી, ગુહ્ય વાત કહેવી અને સાંભળવી તથા તેને ત્યાં જમવું અને પોતે તેને જમાડવો.

એકદા વૃષભદાસે બુદ્ધદાસને પોતાને ત્યાં

જમવાનું આમંત્રણ કર્યું. ભોજન સમયે બુદ્ધદાસ ત્યાં આવ્યો; પણ તે ભોજન કરતો નથી. એવું જોઇને તેને પૂછયું. " કેમ બુદ્ધદાસ! ભોજન કેમ કરતા નથી ? " ત્યારે તેણે ઉત્તર આપ્યો. " જો તમે તમારી પુત્રીનો મ્હારા પુત્રની સાથે વિવાહ કરો તો હું જમું; અન્યથા નહિ જમું." તે ઉપરથી વૃષભદાસે કહ્યું. " અહો ! મને ધન્ય છે કે આપનાજેવા મિત્ર મ્હારે ત્યાં આવે છે. માટે એમાં શી મ્હોટી વાત છે ? હું નિશ્ચે મ્હારી પુત્રી આપીશ. કારણ કે તેમને ધન્ય છે, તેઓ જ વિવેકી છે અને તેઓ જ આ પૃથ્વી ઉપર ઉપન્યા ગણાય છે કે, જેઓને ઘેર મિત્રો કાર્યાર્થે આવે છે."

પછી એક શુભ દિવસે અને ઉત્તમ મુહૂર્તે તેઓએ બુદ્ધસિંહના અને પદ્મશ્રીનો વિવાહ કર્યો. એટલે બુદ્ધસિંહ પદ્મશ્રીને પોતાને ઘેર લઇ ગયો.

ઘેર ગયા પછી તો બુદ્ધદાસ જૈનધર્મનો ત્યાગ કરીને બૌદ્ધધર્મ પાળવા લાગ્યો! એ સાંભળીને તથા દેખીને વૃષભદાસ શેઠ ખિન્ન થઇને કહેવા લાગ્યો. "અહો! કપટી માણસનો પ્રપંચ કોઈ જાણી શકતું નથી. કારણ કે, ગુપ્તપણે રાખેલો એવો જે મંત્ર તેને બ્રહ્મા પણ જાણી શકતો નથી. જેવી રીતે કે, કોળીએ વિષ્ણુનું રૂપ લઇને રાજાની પુત્રી સાથે સુખ-ભોગ ભોગવ્યા. ગુરુની સાક્ષીએ જે વ્રત આદર્યું હોય તે પ્રાણાંતે પણ ત્યજવું નહી; તેનો ભંગ કરવાથી પ્રાણી દરેક ભવમાં દુઃખ પામે છે." આમ બોલીને વૃષભદાસ શ્રેષ્ઠી તો મૌન ધરીને બેસી રહ્યા.

એકદા બુદ્ધદાસના ગુરુ પદ્મસિંહે પદ્મશ્રીને કહ્યું. "હે પુત્રી! સર્વ ધર્મને વિષે બૌદ્ધધર્મ જ ઉત્તમ છે, અન્ય કોઈ નહી. જો, જેમ વસ્ત્રને વિષે શ્વેત વસ્ત્ર ઉત્તમ છે, ઋતુને વિષે વસંતઋતુ ઉત્તમ છે, પુષ્પમાં મલ્લિકા,

ધનુર્ધારિઓમાં કામદેવ, પરિમલમાં કસ્તૂરી નો પરિમલ, શસ્ત્રોમાં ધનુષ્ય, વાણીમાં તર્ક, નવ રસમાં ઉજ્વળ રસ, સ્ત્રીઓમાં યોવન વતી સ્ત્રી, રાગમાં પંચમ રાગ અને કવિયો માં ભિક્ષણ કવિ; તેવી રીતે સર્વ ધર્મમાં આ બૌદ્ધધર્મ શ્રેષ્ઠ જાણવો. ”

પદ્મશ્રીએ કહ્યું. “ હે પદ્મસિંહ ! મ્હારૂં અંતઃકરણ કદી પણ સન્માર્ગનો ત્યાગ કરીને ઉન્માર્ગમાં પ્રવર્તનાર નથી. જેમ કોઈ સિંહ મૃગના માંસનું ભોજન કરતો હોય, તે ક્ષુધા થી પીડિત છતાં કદી પણ તૃણ ચરતો નથી. તેમ કુલીન માણસો દુઃખમાં આવી પડ્યા છતાં પણ નીચ કર્મ આદરતા નથી. વળી જે માણસો દેવ ગુરુ સમીપે આદરેલા વ્રતનો ભંગ કરે છે, તે ઉભય લોકને વિષે દુઃખી થાય છે. શાસ્ત્રકાર કહે છે કે—વ્રત લઇને તેનો ભંગ કરનાર મનુષ્ય સોભાગ્ય રહિત થાય છે; ધન અને ધાન્ય રહિત થાય છે. ત

ળી બ્હીકણ તથા દુઃખી થાય છે. માટે આ ત્માને જે હિતકારી હોય તે જ આચરણ ક રવું. લોકો ભલે ગમે તેમ કહે. કોઈ કંઈ કહે અને કોઈ કંઈ કહે; સર્વ લોકને સંતોષ પમા ડવાનો એકે ઉપાય નથી."

પદ્મશ્રીનાં આવાં વચન સાંભળીને પદ્મ સિંહ ગુરુ તો પોતાને ઘેર ગયા. એકદા પ દ્મશ્રીના માત પિતા શુભ પરિણામે મૃત્યુ પામીને સ્વર્ગ ગયા. તે દુઃખથી તે બહુ શો કગ્રસ્ત થઈ. આ અવસર જોઇને બુદ્ધદાસે કહ્યું. "હે વધુ! મ્હારા ગુરુએ 'તમારા મા તા પિતા મૃત્યુ પામીને મૃગ થયાં છે.' એમ કહ્યું છે." પદ્મશ્રીએ આવાં વચન સાંભળી કોપ કરીને કપટ સહિત તેને કહ્યું. "જો આપના ગુરુ એવા જ્ઞાની છે, તો હવે હું નિશ્ચે બૌદ્ધધર્મ અંગીકાર કરીશ." એમ કહીને તેણીએ બૌદ્ધ યતિને ભોજનાર્થે ઘેર આમંત્રણ કર્યું. તેઓ આવ્યા ત્યારે બહુ

આદર યુક્ત બેસારીને તેમની પૂજા કરી.

પછી પદ્મશ્રીએ સર્વ જણના ડાબા પગનું એકેક પગરખું લઇને તેના ઝીણા કકડા કરીને તે શાકમાં નાંખ્યા; ને તે શાક તેમને સર્વને જમાડ્યું. તે સર્વેએ વળી તે શાકની બહુ પ્રશંસા કરી. પછી પદ્મશ્રીએ તેમને તાંબૂળાદિક આપીને કહ્યું. "હું હવે પ્રભાતે બૌદ્ધધર્મ અંગીકાર કરીશ." ગુરુ 'તથાસ્તુ' કહીને ગયા. પણ જ્યાં પગરખાં પહેરવા જાયછે, ત્યાં તો એકેકું ન દીઠું; તે જોઇને દાસીને કહેવા લાગ્યા. "અમારૂં એકેક પગરખું કોઈ લઈ ગયું છે?" કોળાહળ થયો તે સાંભળીને પદ્મશ્રી ત્યાં આવી. તે તે સાંભળીને કહેવા લાગી. "અહો ગુરુ! તમે તો જ્ઞાની છો, તો જુઓ, એ કોણ લઈ ગયું છે? તમારૂં જ્ઞાન અજમાવો." યતિઓએ કહ્યું. "અમારૂં એવું જ્ઞાન નથી." ત્યારે પદ્મશ્રી બોલી. "જ્યારે તમારા પોતાના જ ઉદરમાં રહેલા

પગરખાંને તમે જાણતા નથી, ત્યારે તમે મ્હા
રા માત પિતાની ગતિ કેવી રીતે જાણી ? ”
ત્યારે યતિઓએ પૂછ્યું. “ અમારા ઉદરમાં
એ પગરખાં છે, તે તમે કેમ જાણ્યું ? ” તે
ણીએ ઉત્તર આપ્યો. “ સંદેહ હોય તો બ
તાવું.” એમ કહીને તેમને વમન કરાવ્યું, એ
ટલે તેમાંથી ચામડાના ઝીણા ઝીણા કકડા
નીકળ્યા ! તે જોઇને લજ્જાયમાન થઈ તેઓ
પોતાને સ્થાનકે જતા રહ્યા.

આ વાત તેમણે બુદ્ધદાસને કહી. “ હે
પાપિષ્ટ ! ત્હારા ઉપદેશથી પદ્મશ્રીએ ન ક
હેવાનું કર્યું છે. ” એ વૃત્તાંત સાંભળીને ઘેર
જઇને બુદ્ધદાસે બુદ્ધસિંહને તથા પદ્મશ્રીને
પોતાના ઘરમાંથી કાઢી મૂકયાં. ત્યારે પદ્મશ્રી
એ પોતાના પતિને કહ્યું. “ હે સ્વામી ! ચા
લો આપણે હવે મ્હારા માત પિતાને ઘેર
જઇને રહીએ. ” પણ બુદ્ધસિંહે કહ્યું. “ ભિ
ક્ષા માગીશ, પણ સસરાના ઘરમાં નહી રહું.

કારણ કે, વાઘ અને ગજ પ્રમુખ હિંસક પ્રાણીઓના વનમાં રહેવું તે સારૂં; વૃક્ષોના સ્થાનમાં પાકાં ફળ ઇત્યાદિનું ભોજન કરવું તે પણ સારૂં; તૃણની શય્યા અને વલ્કલનાં વસ્ત્ર તે પણ સારાં; પરંતુ બંધુઓને વિષે ધન વિના રહેવું તે સારૂં નહી." એમ કહીને તે બન્ને સ્ત્રી પુરુષ દેશાંતર જવા નીકળ્યાં. ગામની બહાર તેમને બે સાર્થવાહ મળ્યા. તેઓ પદ્મશ્રીનું રૂપ જોઇને મોહમાં પડ્યા અને લોભને વશ થઇ પરસ્પર વિષવાળું અન્ન ખાઇને મૃત્યુ પામ્યા.

દુર્જન મનુષ્યો પોતાના આત્માનો વિનાશ થાય છે, તે ગણતા નથી. પરંતુ પારકું દુઃખ જોઇને તેઓ સંતુષ્ટ થાય છે; કે જેવી રીતે રણક્ષેત્રને વિષે હજારો ગમે મનુષ્યોનો નાશ થયે માથા વિનાનું શરીર નાચે છે. (પોતાનો નાશ થયો છે ને તે ગણતું નથી.)

પેલું વિષવાળું અન્ન શ્રેષ્ઠીઓએ બુદ્ધિ

હને પણ આપેલું, તે તેણે પદ્મશ્રીએ ઘણો વાર્યા છતાં પણ ખાધું ! તેથી તેને મૂર્છા આવી, ને તેથી તે પૃથ્વી ઉપર પડયો. આખી રાત્રી પદ્મશ્રીએ શોક ને રુદનમાં નિર્ગમન કરી. પ્રભાતે કોઇએ જઇને બુદ્ધદાસને તેના પુત્રના મૃત્યુના સમાચાર કહ્યા. એ સાંભળીને તે ત્યાં આવ્યો ને પદ્મશ્રીને કહેવા લાગ્યો. " હે શાકિની ! તેં જ મ્હારા પુત્રનું ભક્ષણ કર્યું છે; આ શ્રેષ્ઠીઓને પણ તેં જ મારી નાંખ્યા છે. માટે મ્હારા પુત્રને ઉઠાડ; નહિ તો તને શિક્ષા કરીશ. " એમ કહીને તે પુત્રના શબને વૃક્ષતળે લઇ જઇને બેઠો અને રુદન કરવા લાગ્યો. ત્યારે પદ્મશ્રી કહેવા લાગી. " મ્હારાં કર્મ ઉદય પામ્યાં; તેનું કોઈ નિવારણ કરી શકે તેમ નથી. જુઓ, ત્રણ લોકના સ્વામી એવા જે કૃષ્ણ તેમને પણ શબર (ભિલ) ના બાણથી મૃત્યુ પ્રાપ્ત થયું; પાંચ મુખવાળા બ્રહ્મા જેવા વિદ્વા

તાનાં પણ શિર છેદાયાં; વળી સૂર્ય અને ચં દ્રમા જેવાનો રાહુ ગ્રાસ કરે છે અને પ્રભુ એવા પણ જે શંકર તેમને પણ નગ્ન રહેવું પડે છે. માટે લલાટમાં જે લખેલું છે તેને કોઈ પણ મટાડી શકતું નથી. વળી જુઓ કે, ચંદ્રમા શંકર જેવા મહાદેવના મસ્તકમાં જઇને રહ્યો, તેમની જટામાં પણ છૂપાયો, પરંતુ ત્યાંથીએ રાહુ તેનું ગ્રહણ કરવા ચૂકતો નથી. માટે વિધિને કોઈ ઉલ્લંઘી શકતું નથી."

એમ ચિંતવીને અંજળિબદ્ધ થઇને તે (પદ્મશ્રી) કહેવા લાગી. " જો મ્હારા અંતઃકરણને વિષે જૈનમાર્ગમાં નિશ્ચય હોય; હું પતિવ્રતા હોઉં અને મને રાત્રિભોજનનો નિષેધ હોય તો, હે શાસનદેવતા ! આ મ્હારા સ્વામીનાથ તથા આ બન્ને શ્રેષ્ઠી સૌ સજીવન થાઓ. "

તત્ક્ષણ તેણીના વ્રતના માહાત્મ્યથી તેઓ સર્વ જીવન આવવાથી બેઠા થયા. એટલે આ

ળકથી માંડીને વૃદ્ધ સુધી નગરના સર્વ જનો તેણીની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. "અહો! એણીને ધન્ય છે; આવી રૂપવતી છતાં એ શીળવતી છે, એ આશ્ચર્ય છે. જુઓ કે, વેદશાસ્ત્રમાં નિપુણ એવો વિપ્ર પંડિત હોય એમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી; વળી નીતિશાસ્ત્રમાં પ્રવીણ એવો રાજા ધાર્મિક હોય તેમાં પણ કંઈ આશ્ચર્ય નથી, પરંતુ આશ્ચર્ય તો એજ કહેવાય કે રૂપ ને યોવનવાળી સ્ત્રી શીળગુણે અલંકૃત હોય! કે નિર્ધન માણસ કદી પણ પાપ ન કરતો હોય!"

પછી લોકોએ પદ્મશ્રીની પૂજા કરી, દેવોએ પણ પુષ્પવૃષ્ટિ કરી. આ સર્વ વૃત્તાંત પ્રત્યક્ષ જોઇને વૈરાગ્ય પામી વાડીવાહન રાજાએ કહ્યું. "અહો જૈનધર્મ વિના બીજા ધર્મમાં ઇષ્ટની સિદ્ધિ નથી. માટે સર્વ કોઈએ એ જ ધર્મ અંગીકાર કરવો. કારણ કે, સુંદર રૂપ, નિરોગી દેહ, ઉત્તમ ગુણ, મૃગના

સરખાં નેત્રવાળી સ્ત્રી, સૌભાગ્ય, પ્રતિષ્ઠા, સારી બુદ્ધિ, લક્ષ્મી, કીર્તિ, દુઃખ મટીને સુખની પ્રાપ્તિ, ઉત્તમ ગુરૂનો યોગ અને મનને આનંદની પ્રાપ્તિ એ સર્વ સુખ અક્ષયપણે નિરંતર ધર્મથી જ મળે છે.”

તે ઉપરથી પોતાના પુત્ર નયવિક્રમને રાજયગાદી સોંપીને ધાડીવાહન રાજાએ બીજા ઘણા જન સંગાથે યશોધર મુનિની પાસે ચારિત્ર લીધું. બુદ્ધદાસ અને બુદ્ધસિંહ વિગેરે શ્રાવકો થયા. રાણી પદ્માવતી અને શ્રેષ્ઠીની સ્ત્રી પદ્મશ્રીએ પણ બીજી બહુ સ્ત્રીઓ સહિત સરસ્વતી સાધ્વી પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. પછી ચારિત્ર પાળી તપ કરતાં કેટલાએક મોક્ષે ગયા અને કેટલાએક સ્વર્ગે ગયા.

(પદ્મલતા અર્હદ્દાસને કહે છે) હે સ્વામી ! મેં આ સર્વ પ્રત્યક્ષ જોયું છે. તેથી મ્હારૂં સમ્યકત્વ બહુ દૃઢ થયું છે.” અર્હદ્દાસે પણ “ તે સર્વ સત્ય છે ” એમ જણાવી તેના

ઉપર પોતાની શ્રદ્ધા રાખી. બીજી સ્ત્રીઓએ પણ એ ખરૂં માન્યું. પણ પેલી કુંદલતા તો એવી ને એવી જ રહી. તેણીએ કહ્યું. "એમ બને જ નહી. એ કેવળ જૂઠું છે."

રાજા, મંત્રી અને ચોર આ સાંભળીને વિચારવા લાગ્યા. "આ દુષ્ટા તો, પદ્મલતાએ પ્રત્યક્ષ જોએલું પણ ખોટું ઠરાવે છે." રાજાએ તો નિશ્ચય કર્યો કે, "સવાર પડે એટલે તુરત મ્હારે એણીને ગધેડા ઉપર બેસારીને નગર બહાર જ કાઢી મૂકવી છે." ચોરે વિચાર્યું કે, "એ તો દુષ્ટ માણસોનો એવો સ્વભાવ જ હોય છે. કારણ કે, સરખે સરખાનો સમાગમ જોઇને દુર્જન, નિત્ય વિના કારણે કોપ કરે છે, જેવી રીતે આકાશને વિષે નિર્મળ ચંદ્રિકા જોઇને, રાહુ તે સહન ન કરી શકવાથી તેને ગ્રહણ કરે છે."

ઇતિ છઠ્ઠી પદ્મશ્રી અને પદ્મસિંહની કથા.

વળી અર્હદ્દાસ શ્રેષ્ઠી પોતાની કનકલતા નામની સ્ત્રીને પૂછવા લાગ્યો. “ હે પ્રિયે ! તને કેવી રીતે સમકિત પ્રાપ્ત થયું ? તે કહે. ” તે ઉપરથી તે કહેવા લાગી.

ઉભય કુમાર.

“ અવંતી નામે દેશમાં ઉજ્જયિની નામે નગરી છે. તેમાં નરપાળ નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો; તેને મદનવેગા નામની રાણી હતી. વળી તેને ચંદ્રપ્રભ નામનો મંત્રી હતો; તેને સોમા નામની સ્ત્રી હતી. એ જ નગરમાં સમુદ્રદત્ત નામનો શ્રેષ્ઠી વસતો હતો. તેને સાગરદત્તા નામની સ્ત્રી હતી. એ શ્રેષ્ઠીને ઉભય નામે પુત્ર અને જિનદત્તા નામે પુત્રી હતાં. એ પુત્રી જિનદત્તાનો તેણે કૌશાંબી નગરીના રહેવાસી જિનદત્ત નામના શ્રેષ્ઠ શ્રાવકની સંગાથે વિવાહ કર્યો હતો.

હવે શ્રેષ્ઠી પુત્ર ઉભય, સાતે વ્યસને પૂરો હતો. માતા પિતા તેને ઘણો નિવારતા, પણ

તે ગણકારતો નહીં. કારણ કે, તેણે એવાં જ કર્મ ઉપાર્જન કર્યાં હશે; તે કર્મ કોઈ નાશ કરી શકતું નથી અને તેથી જ, જુઓ કે વિષ્ણુ જેવા પિતા, લક્ષ્મી જેવી માતા અને પોતાને વિષમ આયુધ છતાં પણ કામદેવને શંકરે બાળી નાંખ્યો! માટે પૂર્વોપાર્જિત કર્મને કોણ ઉલ્લંઘી શકે? તેથી તે ઉભય તો પ્રતિદિન નગરને વિષે ચોરી કરવા લાગ્યો.

એકદા તેને પારકું દ્રવ્ય ચોરી લઈ જતાં યમદંડ કોટવાળે પકડ્યો; પરંતુ તેને નગરશેઠનો પુત્ર જાણીને છોડી દીધો; માર્યો નહી. યમદંડે પણ વિચાર્યું કે, "અહો! એક ઉદરમાંથી જન્મેલા પણ સરખા હોતા નથી; જુઓ, ક્યાં એની બ્હેન સાધ્વી જિનદત્તા અને ક્યાં આ મહાવ્યસની ભાઈ! કહ્યું છે કે—એક જ તુંબડી હોય પણ તે જેને જેને હાથ જાય, તેવો તેવો તેનો ઉપયોગ થાય છે. જો તે યતિ પાસે હોય તો તે પાત્ર રૂપ

બને છે; બીજા કોઈ વૈરાગીને હાથ જાય તો તેમાં શુદ્ધ વંશ નાંખીને તેનો તે સરસ તંબૂરો બનાવે, કે જે મધુર સ્વર કરે છે. તે જ વળી જો કોઈ મૂર્ખ પાસે જાય તો તે પોતાની આ અપાસ તેને બાંધી લઇને તે વડે તરતાં શીખે છે અને છેવટ જો કોઈ અધમ પુરૂષને હસ્તગત થાય તો તે તેનું તુંબડું કરીને તેમાં લોહી પીએ. ”

એકદા તે યમદંડ કોટવાળ પેલા ઉમયને પકડી જઈ રાજા પાસે ઉભો કરીને કહેવા લાગ્યો. “ હે રાજન! આ આપણા નગર શેઠ સમુદ્રદત્તનો પુત્ર છે. મેં એને ઘણી વાર પકડીને છોડી મૂકયો, છતાં પણ એ ચોરીનો ધંધો મૂકતો નથી. તો હવે આપને જે યોગ્ય લાગે તે કરો. કારણ કે, આપ તો સર્વ દેવ કરતાં પણ અધિક છો, બીજા દેવો તો શુભાશુભ કર્મનું ફળ પરભવે આપે છે; પરંતુ આપ તો ઉતાવળા જ ફળ આપો છો. ”

રાજાએ કહ્યું. "એ સમુદ્રદત્ત શેઠનો પુત્ર છે, એમ કેમ જાણ્યું? એનામાં એનો એક પણ ગુણ નથી. માટે સોગન વિના એ કોણ ખરૂં માને? કહ્યું છે કે—શનિશ્વર સૂર્યપુત્ર એવું નામ ધરાવે છે; પણ આપણે સોગન વિના તેનો કેવી રીતે નિશ્ચય કરી શકીએ? નથી એણે પોતાના પિતા સૂર્યની પેઠે સમસ્ત તેજવંતના તેજને મ્લાન કર્યાં, કે નથી અંધકારને દૂર કર્યો; કે નથી એણે વિશ્વને વિષે ઉપકાર કર્યો."

પછી રાજાએ સમુદ્રદત્ત શ્રેષ્ઠીને તેડાવીને કહ્યું. "હે શ્રેષ્ઠી! આ તમારા દુષ્ટ પુત્રને તમારા ઘરમાંથી કાઢી મૂકો; નહિ તો તેની સાથે તમારી પણ આબરૂ જશે અને ધનની પણ હાની થશે. કહ્યું છે કે—દુર્જનનો સંસર્ગ થવાથી સાધુ પુરુષને પણ દોષ આવે છે; જેમ કે, રાવણે અપરાધ કર્યો તો તેના સોબતી સમુદ્રને પણ પાષાણના પુલ રૂપ ગંભીર બં

ધન પ્રાપ્ત થયું. વળી ઘડી જેવાનો સંગ થયો તો (પાણી પીએ ઘડી) ને માર ખાવો પડે છે ઝાલર (ઘંટ) ને. ”

પછી શેઠે ઘેર જઇને પોતાની સ્ત્રીને કહ્યું. “ હે પ્રિયે ! આ પુત્રને આપણે ઘરમાંથી કાઢી મૂકવો જોઇએ. નહિ તો આપણને હાની થશે. કહ્યું છે કે–લાંચ, પ્રીતિદાન, દ્યૂતદ્રવ્ય, સુભાષિતનું દાન અને ચોરીના વિભાગનું દ્રવ્ય એટલાં પંડિત પુરુષોએ તુરત જ લેવાં; વિલંબ કરવો નહી. વળી કહ્યું છે કે–કુળને અર્થે એક કુટુંબીનો ત્યાગ કરવો; ગામને અર્થે કુળનો ત્યાગ કરવો, દેશને અર્થે ગામનો ત્યાગ કરવો અને આત્માને અર્થે સકળ પૃથ્વીનો પણ ત્યાગ કરવો.”

એમ કહીને શેઠે ઉમયને કાઢી મૂક્યો. એટલે ઉમયની માતા બહુ દુઃખી થઇને કહેવા લાગી. “ જેવી ભવિતવ્યતા હોય તેવું જ બને છે; જો ભવિતવ્યતા હોય તો સમુ

દ્રને પેલે તીરે ગયેલી વસ્તુ પણ ફરી પ્રાપ્ત થાય છે અને જો તે નથી હોતી તો હસ્ત માં રહેલી વસ્તુનો પણ નાશ થાય છે."

હવે ઉભય તો ત્યાંથી સાર્થવાહની સંગાથે ચાલ્યો એટલે તે કૌશાંબી નગરીમાં પોતાની બ્હેન જિનદત્તાને ત્યાં ગયો. તેણીએ પણ તેની દુષ્ટ વર્તણુંક વિષે સાંભળ્યું હતું તેથી મંદ આદર દીધો. કહ્યું છે કે-લોકોને વિષે સારી કે નર સી વાત, કસ્તૂરીનો અસાધારણ વાસ અને જળને વિષે તેલનું બિંદુ, એ ત્રણેવાનાં વિરુદ્ધ યત્ન કર્યાં છતાં પણ ઉતાવળાં વિસ્તાર પામે છે. તેમાં કાંઈ આશ્ચર્ય જેવું નથી.

યોગ્ય સત્કાર ન મળ્યો એટલે ઉભયે વિચાર્યું કે, "અહો મ્હારાં ભાગ્ય જ મંદ છે. કે અહિં પણ મને આપત્તિ ત્યજતી નથી. કહ્યું છે કે-કોઈ એક ટાલવાળો માણસ મસ્તકે સૂર્યના તાપથી દુઃખી થતો છાયાને અર્થે શીઘ્ર ચાલતો ચાલતો એક બીલીના વૃક્ષતળે

આવ્યો; પણ ત્યાં આવીને બેઠા કે, તુરત જ ઊંચેથી એક મ્હોટું ફળ તેના મસ્તક ઉપર પડ્યું અને મસ્તક ફૂટ્યું. માટે ઘણું કરીને ભાગ્ય રહિત જન જ્યાં જ્યાં જાય છે, ત્યાં ત્યાં આપત્તિ પણ સાથે જ જાય છે." વળી તે અંતઃકરણને વિષે વૈરાગ્ય ધરતો બોલ્યો કે, "અહો! પારકો આશ્રય પણ કષ્ટદાયક છે. કહ્યું છે કે—તારાઓના પરિવારવાળો, ઓષધીઓનો નાયક, અમૃતમય શરીરવાળો અને સૌંદર્યવાન્ એવો ચંદ્ર પણ સૂર્યના મંડળમાં જઇને તેજ રહિત થાય છે. માટે પર ઘરને વિષે પેઠેલો કયો પુરુષ લઘુતાને નથી પામતો? અર્થાત્ સર્વે પામે છે."

એવો વિચાર કરીને તે જિનમંદિરે ગયો. ત્યાં તેણે શ્રુતસાગર મુનિ પાસે ધર્મ શ્રવણ કરી, સાતે વ્યસનનો ત્યાગ કરી સમકિત પૂર્વક બારવ્રત ગ્રહણ કર્યાં અને બીજાં પણ અજાણ્યાં ફળ ન ખાવાં એ પ્રમુખ વ્રત

અંગીકાર કર્યો. કહ્યું છે કે-ગુણવંતની સેવાના પ્રસંગથી નિર્ગુણી હોય તે પણ ગુણી થાય છે. જેવી રીતે જળ છે તે કર્પૂરથી કે પાટલી પુષ્પથી સુવાસિત થાય છે તેમ.

પછી તો ઉભયને ઉત્તમ માર્ગગામી જોઇને તેની બ્હેને તેને પોતાને ઘેર બોલાવ્યો અને તેને બહુ દ્રવ્ય આપ્યું; કહ્યું છે કે-ન્યાયે પ્રવર્તતા જનોનેતિર્યંચ પણ સહાય્યકારી થાય છે અને તેથી ઉલટા-અન્યાય માર્ગે ચાલનારાને તો તેના બંધુ પ્રમુખ પણ ત્યજી દે છે. વળી દડાને હાથવડે ભૂમિ ઉપર પછાડયો હોય છતાં પણ તે જેમ પાછો ઊંચો જ આવે છે, તેવી રીતે સજ્જન પુરુષો વિપત્તિ પામ્યા છતાં પણ પોતાનો અસલ સ્વભાવ મૂકતા નથી.

એકદા કેટલાએક સાર્થવાહ ઉજ્જયિનીથી કૌશાંબીમાં આવ્યા. તેઓએ તે ઉભયને સન્માર્ગે ચાલતો જોયો. તેથી તેઓ તેની પ્રશંસા કરીને કહેવા લાગ્યા. "તને ધન્ય છે;

તું ઉત્તમની સંગતિમાં ઉત્તમ થયો છે. જેવી સંગતિ તેવું ફળ. કહ્યું છે કે–તપાવેલા લોહ ઉપર પાણીનું બિંદુ મૂકયું હોય, તો તેનું નામ પણ દેખાતું નથી. તે જ જળનું બિંદુ જો કમળના પત્ર ઉપર પડ્યું હોય તો તે મોતી જેવું દેખાયછે; વળી જો સ્વાતિ નક્ષત્રને વિષે સમુદ્રમાં રહેલી છીપમાં પડ્યું હોય તો તે મુક્તાફળ જ થાય છે. માટે ઘણું કરીને સોબતના પ્રમાણમાં ઉત્તમ, મધ્યમ કે અધમ ગુણ પ્રાપ્ત થાય છે. વળી ચંદ્ર વિના જેમ રાત્રી અને કમળ વિના જેમ સરોવર શોભતાં નથી, તેમ ધર્મ વિના માણસ શોભતો નથી."

પછી તો એ ઉભય બહુ પ્રકારનાં કરિઆણાં લઇને એ સાર્થવાહની સંગાથે પોતાના નગર ભણી જવા નીકળ્યો. રસ્તે એકદા માતા પિતાના દર્શનમાં ઉત્સુક એવો તે કેટલાક માણસ સહિત એકલો આગળ ચાલ્યો. પણ રાત્રીને સમયે પ્રમાદને લીધે ખરો માર્ગ ત્યજી અટ

વીમાં પેઠા એટલે તેઓ ભુલા પડ્યા. પ્રભાત થયે સૂર્યોદય થયો એટલે તેઓ ક્ષુધાતુર થયા તેથી તેના મિત્રો રૂપથી સુંદર એવાં ફળ ખાવાને માટે લઈ આવ્યા. પણ ઉમયે 'તે અજાણ્યાં ફળ છે; માટે ખાવાં નહી' એમ કહ્યું. ત્યારે તેમણે કહ્યું. "ત્હારે જાણ્યાં-અજાણ્યાંનું શું કામ છે? એ ફળ ઉત્તમ છે. માટે ખાઈને આત્માને સંતુષ્ટ કર." પણ તેણે કહ્યું કે "મ્હારે અજાણ્યાં ફળ ખાવાની પ્રતિજ્ઞા છે." એમ કહીને તેણે તે ફળ ખાધાં નહી. બીજા સર્વેએ એ ખાધાં. એ ફળ કિંપાકવૃક્ષનાં હતાં. જે એ ખાય તે મૃત્યુ પામે. તેથી ઉમય વિના સર્વે ત્યાં જ મૂર્છા ખાઇને મૃત્યુ પામ્યા!

તે જોઇને ઉમય બહુ શોકગ્રસ્ત થઈ ગયો અને વિચારવા લાગ્યો. "અહો! આ ફળને વિષે કાળકૂટ વિષ છે તે કોઈ જાણતું નથી. કારણ કે, આ વૃક્ષ પ્રથમ પોતાની છાયાથી, પછી પુષ્પથી અને પછી સ્વાદિષ્ટ એવાં ફળ

થી આશ્રિતોને સુખ આપે છે; ત્યારે શી ખ
બર પડે કે, એના મૂળમાં હળાહળ વિષ
હશે, કે મહા ઉગ્ર જ્વાળામય વિષવાળો ફ
ણિપતિ (સર્પ) અહિં રહેતો હશે ? ”

હવે ઉમયની વ્રતના નિશ્ચયની પરીક્ષા
કરવાને અર્થે વનની અધિષ્ઠાતા દેવી ત્યાં સુ
દર સ્રીનું રૂપ લઇને આવીને કહેવા લાગી.
“ હે પ્રવાસી ! આવાં કલ્પવૃક્ષ સમાન વૃ
ક્ષનાં ફળ તું કેમ નથી ખાતો ? મહા પુણ્યના
યોગે એ ફળ પ્રાપ્ત થાય છે: એ ખાવાથી
રોગી નિરોગી થાય છે. વળી તેને મૃત્યુનો
ભય પણ રહેતો નથી. સાંભળ, હું પણ પૂર્વે
વૃદ્ધ હતી, ત્યારે મને ઇંદ્રે આ ફળના રક્ષણા
ર્થે અહિં મોકલી. અહિં મેં એ ફળ ખાધાં,
એટલે હું નવયૌવના બની ગઈ છું. ” પણ
ઉમયે તો કહ્યું. “ હે બ્હેન ! મને અજાણ્યાં
ફળ ખાવાનો નિષેધ છે. માટે વધારે શું કહું ?
જે લલાટમાં લખેલું હોય છે તે જ થાય છે;

એનો બીજો કંઇ ઉપાય નથી."

ઉમયનું આવું ધૈર્ય જોઇને વનદેવીએ તેના ઉપર તુષ્ટમાન થઇને તેને વર માગવાનું કહ્યું. ત્યારે તેણે માગ્યું કે, "જો તું તુષ્ટમાન થઈ હોય તો આ મ્હારી સાથે આવેલા સર્વને ઉઠાડ્ય અને ઉજ્જયિનીનો માર્ગ બતાવ્ય." દેવીએ કહ્યું. "તેમ જ થાઓ." કહ્યું છે કે-જે પુરુષમાં ઉદ્યમ, સાહસ, ધૈર્ય, બળ, બુદ્ધિ અને પરાક્રમ આ છ વાનાં હોય છે, તેનાથી દેવતા પણ શંકા પામે છે.

પછી દેવીના વચનથી સર્વ સજીવન થઈ ઉભા થયા. એટલે તેઓએ કહ્યું. "હે ઉમય! અમે ત્હારી જ કૃપાથી જીવ્યા છીએ. અમે ત્હારા વ્રતનું માહાત્મ્ય બરાબર સમજ્યા છીએ. તને કંઈ પણ અગમ્ય નથી. કહ્યું છે કે-પ્રતિજ્ઞાવંત ધીર પુરુષને વસુધા એ ઘરની વેદિકા (ઓટલા) જેવી છે, સમુદ્ર જળની નીક જેવો છે; પાતાળ પણ સ્થ

ળ જેવું છે અને મેરૂપર્વત રાફ્ડા સમાન છે. ”

માંર્ગી જોયો એટલે તેઓ સર્વે બીજાઓ ની સાથે પોત પોતાને ઘેર આવ્યા. ઉમયનું સચ્ચરિત્ર જોઇને અને તેને પૂર્વે વૃત્તાંત સં ભારીને, રાજા, તેના માતા પિતા તથા સ્વ જન સંબંધી વર્ગ–સર્વેએ તેની પ્રશંસા કરી. “અહો ! તને ધન્ય છે ! ઉત્તમ પુરૂષોના સંસર્ગથી તું પણ પૂજ્ય થયો. એટલામાં તો નગર દેવતાએ આવીને નગરવાસી જનોના દેખતાં રત્નમય સિંહાસન રચી તે ઉપર ઉમ યને બેસારી તેને અભિષેક કરવા પૂર્વક પૂ જા કરીને પંચ દિવ્યની વૃષ્ટિ કરી.

એ જોઇને તો સર્વ લોક ચકિત થઇ ગયા ! રાજા પણ એ આશ્ચર્ય જોઇને કહેવા લાગ્યો. “જૈનધર્મ એ જ સર્વ આપત્તિ હરે છે.” પછી પોત પોતાના પુત્રોને પાત પોતાને પદે સ્થા પીને રાજાએ, મંત્રીએ અને શ્રેષ્ઠીએ તેમ જ ઉમયે તથા બીજા ઘણા માણસોએ સહસ્ર

કીર્ત્તિ મુનિ પાસે ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. કેટલાએક શ્રાવકો થયા; કેટલાએક ભદ્ર પરિણામી થયા. રાણી મદનવેગા, મંત્રીની સ્ત્રી સોમા, શ્રેષ્ઠીની સ્ત્રી અને બીજી પણ ઘણી સ્ત્રીઓએ અનંતમતિ સાધ્વી પાસે દીક્ષા લીધી.

(કનકલતા કહે છે) હે સ્વામિન્! આ સર્વ મેં પ્રત્યક્ષ દીઠું છે તેથી જ મ્હારૂં સમકિત દૃઢતર થયું છે." અર્હદ્દાસે પણ એ વાતની સત્યતા વિષે પોતાનો નિશ્ચય બતાવ્યો. બીજી સ્ત્રીઓએ પણ એ કબૂલ કર્યું; પણ કુંદલતા જેવી તેવી નહોતી કે બીજીની હા એ હા કહે. એ તો અવળી ને અવળી જ રહી.

રાજા, મંત્રી અને ચોર એ ત્રણે જણ વિચારવા લાગ્યા. "આ દુષ્ટા તો હા ભણતી જ નથી; સર્વ સત્ય છતાં તે તો અસત્ય જ કહે છે." રાજાએ તેણીનો પ્રભાતમાં ઘાટ ઘડવાનું ધાર્યું કે, "એણીને નગરની બહાર જ કાઢી મૂકવી છે." ચોરે પણ ધાર્યું કે "દાપ નહિ

છતાં પણ જે દોષ કાઢે છે, તે નીચ ગતિ પામે છે. કહ્યું છે કે-જેનામાં ગુણ હોય, તેને નિર્ગુણી ન કહેવો અને જેનામાં ગુણ ન હોય તેને ગુણી ન કહેવો. જે જેવો હોય તેવો તેને વર્ણવવો; જે વિપરીત કહે છે, તે નીચગોત્ર બાંધે છે.” ઇતિ સાતમી ઉમયની કથા.

ત્યાર પછી અર્હદ્દાસ શ્રેષ્ઠીએ પોતાની વિદ્યુલ્લતા નામની સ્ત્રીને પૂછ્યું. "હે પ્રિયે! ત્યારે તું કહે જોઇએ, તને કેવી રીતે સમકિત પ્રાપ્ત થયું?" તેણીએ કહ્યું. "સાંભળો—

વૃષભદાસ શેઠની કથા.

ભરતક્ષેત્રને વિષે સૂર્યકૌશાંબી નામની નગરી છે. ત્યાં સુદંડ નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો; તેને વિજયા નામે રાણી હતી. એ રાજાને સુમતિ નામે પ્રધાન હતો; તેને ગુણશ્રી નામે સ્ત્રી હતી. એ જ નગરમાં સુરદેવ નામે શ્રેષ્ઠી રહેતો હતો. તેને ગુણમતિ નામની સ્ત્રી હતી.

અન્યદા સુરદેવ શ્રેષ્ઠી વ્યાપાર નિમિત્તે બગુલ દેશ ગયો હશે. તેણે ત્યાંથી ઉત્તમ અશ્વો આણ્યા. તે તેણે સુદંડ રાજાને આપ્યા. તેણે પણ શ્રેષ્ઠીને પુષ્કળ દ્રવ્ય આપ્યું અને તેનો સત્કાર કરીને તેની પ્રશંસા કરી. કહ્યું છે કે—કેટલાક ગુણ વસ્તુમાં હોય છે, ને વાણીમાં નથી હોતા; કેટલાક વળી વાણીમાં

હોય છે; વસ્તુમાં નથી હોતા. કેટલાક તો એવા છે કે, વસ્તુ અને વાણી બન્નેમાં હોય છે અને કેટલાક તો એવા છે કે, વસ્તુમાંએ નથી ને વાણીમાંએ નથી. એકદા તે સુરદેવ શ્રેષ્ઠીએ આગમોક્ત વિધિ પ્રમાણે ગુણસેન નામના મુનિને પ્રતિલાભ્યા. તે દાનના પ્રભાવને લીધે દેવતાએ સુરદેવ શ્રેષ્ઠીના ઘરમાં પાંચ પ્રકારનાં આશ્ચર્ય કર્યાં.

હવે એ જ નગરમાં કોઈ ગતદ્રવ્ય નામે બીજો શ્રેષ્ઠી રહેતો હતો. તેને શ્રીદત્તા નામે સ્ત્રી અને સમુદ્રદત્ત નામે પુત્ર હતો. સુરદેવને ત્યાં મુનિદાનનું આવું ઉત્કૃષ્ટ ફળ જોઇને સમુદ્રદત્તે મનમાં ચિંતવ્યું. "અહો ! મ્હારી પાસે દ્રવ્ય નથી તો હું શું દાન દેઉં ? માટે આલ, તેની પેઠે દ્રવ્યોપાર્જન કરીને હું પણ મુનિને દાન દેઉં. કેમ કે, આદર સત્કાર મળે છે તે ધનથી જ, કુળથી નહી; કીર્ત્તિ વધે છે તે પણ ધનથી જ, પરાક્રમથી નહી;

કાંતિ પણ ધનને લીધે જ છે, યૌવનથી નહી. ક્રિયા પ્રમુખ ધર્મદાન પણ ધનથી જ થાય છે, યૌવનથી કંઈ થતું નથી." આમ ધારી તેણે દેશાંતર જવાનો નિશ્ચય કર્યો. ત્યારે તેના ચાર મિત્રો તેને પૂછવા લાગ્યા. "અહો સમુદ્રદત્ત! તું દૂર દેશાંતરે શી રીતે જઈશ?" ત્યારે તેણે ઉત્તર આપ્યો. "અમારા જેવા વ્યાપારીઓને કશુંએ દૂર નથી. કારણ કે, સમર્થને ભાર શો? વ્યાપારીને દૂર શું? વિદ્વાનોને વિદેશ શો? અને પ્રિય બોલનારને શત્રુ શો? પ્રમાદી પુરુષો પરદેશના ભયથી બ્હીકણ અને વિહ્વળ હોય છે. કાગડા, કાયર પુરુષ અને હરિણો એ પોતાના દેશમાં જ મરે છે. (અર્થાત્ એઓ પરદેશ જઈ શકતા જ નથી.)"

પછી નિશ્ચય કરીને ચારે મિત્રો દેશાંતર જવા નીકળ્યા. રસ્તે ચાલતાં તેઓ પલાસ નામના ગામમાં આવી પહોચ્યા. ત્યાં સમુ

દ્રદત્તે પોતાના મિત્રોને કહ્યું: "અહો ભાઈઓ! આપણે આપણાં કરીઆણાં ગમે ત્યાં વેચીને અને બીજા યોગ્ય કરીઆણાં લઇને પણ અહિં પાછા ત્રણ વર્ષની અંદર મળવું." એ પ્રમાણે તેમણે સ્થાનનો નિશ્ચય કર્યો. પછી ત્રણ જણ તો પહેલા નીકળ્યા. ફક્ત સમુદ્રદત્ત માર્ગના ખેદને લીધે કેટલોક કાળ ત્યાં રહ્યો. કહ્યું છે કે-મૂર્ખાઈ એ એક કષ્ટ છે; વળી યૌવનને વિષે દારિદ્ર એ પણ કષ્ટ છે અને પર ઘર વાસ તથા પ્રવાસ એ તો અત્યંત કષ્ટ છે.

હવે આ પલાસ ગામમાં એક અશોક નામે કુટુંબી રહેતો હતો. તે અશ્વોનો વ્યાપારી હતો. તેને વીતશોકા નામે સ્ત્રી અને કમળશ્રી નામે પુત્રી હતી. તે અશોક અશ્વોને સાચવવાને માટે એક સેવકની શોધ કરતો હતો. તે વાતની સમુદ્રદત્તને ખબર પડી, તેથી તે તેની પાસે જઇને કહેવા લાગ્યો.

“ હું તમારા અશ્વોની રક્ષા કરીશ; તમે મને શું આપશો ?” આ પ્રમાણે સમુદ્રદત્તે યાચના કરી. કહ્યું છે કે–ગુણ અને ગૌરવ ત્યાં જ સુધી રહે છે કે, જ્યાં સુધી પુરુષ માગતો નથી; પુરુષ દ્રવ્યનો અર્થિ થયો કે, નથી રહેતા તેના ગુણ કે નથી રહેતું તેનું ગૌરવ. અશોકે સમુદ્રદત્તને જવાબ આપ્યો કે, “ હું હમેશાં બે વખત ભોજન; છ છ મહિને એક પાઘડી, એક કંબળ અને પગરખાંની જોડ, તથા ત્રણ વર્ષને અંતે આ મ્હારા સાતસો અશ્વોમાંથી ત્હારે જોઇએ તેવા બે અશ્વો.” સમુદ્રદત્તે તે કબૂલ રાખ્યું, ને તેના અશ્વોની રક્ષા કરવા લાગ્યો. કહ્યું છે કે–સેવક વિના બીજો કોણ મૂઢ ઉન્નતિને અર્થે પ્રણામ કરે, શેઠને જીવાડવાને પોતાના પ્રાણ આપે અને સુખને અર્થે દુઃખ અંગીકરે ?

હવે તેણે તો પોતાના મધુર વચનો વડે તથા ગીત કળાવડે કમળશ્રીને પોતાને વશ

કરી લીધી. કહ્યું છે કે—વનમાં ભીલ લોકો પણ પોતાના ગાયન રૂપી ગુણથી હરિણોને વશ કરી લે છે. માટે કોઈ પણ પ્રકારનો ગુણ છે તે કોનું કાર્ય નથી સાધતો? અર્થાત્ તે સર્વનાં કાર્ય સિદ્ધ કરે છે. તે કમળશ્રીના મનમાં તો એમ જ ભાસવા લાગ્યું કે, "સમુદ્રદત્ત મ્હારો ભર્ત્તાર છે." આમ ચિંતવન કરતી એવી તે તેને અહર્નિશ અનુરક્ત થઈ. કારણ કે, જેમ ગમે તેટલા કાષ્ટ વડે પણ અગ્નિ તૃપ્ત થતો નથી; ગમે તેટલી નદીઓ વડે જેમ સમુદ્ર પણ તૃપ્તિ પામતો નથી; વળી અમૃતથી જેમ પ્રાણીમાત્ર તૃપ્ત થતા નથી; તેમ વામલોચના—સ્ત્રીઓ પણ પુરુષોથી તૃપ્તિ પામતી નથી.

હવે કેટલાએક દિવસ પછી, અવધી પૂર્ણ થઈ એટલે સમુદ્રદત્તે કમળશ્રીને કહ્યું. "હે સ્ત્રી! ત્હારી કૃપાથી હું બહુ સુખી થયો છું. હવે મ્હારી સેવાની અવધિ પૂર્ણ થઈ છે. મા

ટે હવે હું પરદેશ જઇશ. મ્હારાથી કંઇ શુ ભાશુભ કહેવાયું હોય તે ક્ષમા કરજે." આ સાંભળીને કમળશ્રી ગદ્‌ગદ્ કંઠે બોલી. "હે નાથ! તમારા વિના હું કેમ રહી શકું? મા ટે હું તો નિશ્ચે તમારી સાથે જ આવીશ." સમુદ્રદત્તે કહ્યું. "તું આ ઠાકોરની મહા સુ કોમળ પુત્રી છે અને હું તો મહા દરિદ્રી એ વો પ્રવાસી છું, માટે મ્હારા જેવા નિર્ધનની સંગાથે તને સુખ મળશે નહી. તેથી તું મ્હા રી સાથે આવવાની વાત કરે છે એ અયોગ્ય છે. કહ્યું છે કે-મહાદેવ પાસે વસ્ત્રમાં ચર્મ, આભૂષણમાં મનુષ્યની ખોપરી, અંગરાગમાં ભસ્મ અને કૃષિકર્મમાં અયોગ્ય એવો એક વૃષભ આવી (નિર્ધન માણસના જેવી) સં પત્તિ જોઇને, તે ઈશ્વર છતાં ગંગા જેવી પત્ની પણ તેમનો ત્યાગ કરીને સમુદ્રને જઇને મળી. માટે નિર્ધન પુરુષનું જીવિત કષ્ટ દાયક છે. કાર ણ કે, સ્ત્રી પણ તેને ત્યજીને જતી રહે છે."

કમળશ્રીએ કહ્યું. “ વધારે કહેવાથી શું ? હું તમારા વિના ક્ષણમાત્ર પણ જીવીશ નહી.” પછી સમુદ્રદત્તે તેણીને ઘણીએ સમજાવી, તો પણ તેણીએ માન્યું નહી. ત્યારે તેણે ફરીથી કહ્યું. “ ચાલ મ્હારી સાથે, તેં જે કર્મ ઉપાર્જન કર્યાં હશે, તે ગમે ત્યાં પણ ફળ આપશે. જે બનવાનું હોય છે તે પોતાની મેળે આવે છે જ. જેવી રીતે કે, જ્યારે જળ જવાનું હોય છે, ત્યારે જ ઘડો ભાગી જાય છે, અને હસ્તિ પણ મૃત્યુ પામવાનો થાય છે ત્યારે જ તે કોઠનું ફળ ખાય છે.”

એકદા કમળશ્રીએ સમુદ્રદત્તને પોતાના પિતાના અશ્વાનો ભેદ કહી દીધો કે, “ આ અશ્વો મધ્યે જે બે અશ્વ ઘણા જ દુર્બળ છે, તે ઉત્તમ છે. બેમાં રક્તવર્ણનો છે, તે જળગામી (પાણીમાં ચાલનારો) છે અને જે શ્વેતવર્ણનો છે તે આકાશ ગામી (આકાશમાં ચાલનારો) છે. ” તેણીના આવા કથનથી

તેણે અશ્વો જોવાં માંડ્યા, તો તેણે તે પ્રમાણેના જ બે જોયા. તેથી પોતે અત્યંત સંતુષ્ટ થયો; વળી બોલ્યો કે, " પુણ્ય વિના ઈષ્ટ વસ્તુની પ્રાપ્તિ થતી નથી."

હવે એક દિવસ તેના ત્રણે મિત્રો દેશાંતરમાં કરીઆણાં વેચીને તથા પોતાના દેશને યોગ્ય એવાં કરિયાણાં વહોરીને ત્યાં આવ્યા; આવીને તેઓએ પરસ્પર વસ્ત્ર-ભોજનાદિ દીધાં લીધાં. પછી સમુદ્રદત્તે પોતાના સ્વામી અશોક પાસે જઇને કહ્યું. " હે સ્વામી ! મને સેવા કરતાં ત્રણ વર્ષ થયાં છે; મ્હારા મિત્રો પણ દેશાંતરથી પાછા આવ્યા છે. માટે મ્હારી સેવાનું મૂલ્ય આપો; મ્હારે સ્વદેશ જવું છે." અશોકે કહ્યું. " એ અશ્વોમાંથી તને રૂચે તેવા બે અશ્વો લઈ લે." એટલે તેણે જળગામી અને આકાશગામી એવા બે અશ્વો હતા તે લીધા. તે જોઇને અશોકે ચિંતાતુર થઇને કહ્યું. " રે મૂર્ખ શિરોમણિ ! કંઈ

સમજે છે ખરો કે નહી? આવા અતિ દુર્બળ અને કુરૂપ અશ્વો તેં લીધા, તે આજ કે કાલ મરી જશે. માટે એને પડતા મુકીને બીજા બે બહુ મૂલ્યવાળાને પુષ્ટ એવા લે.” પણ તેણે કહ્યું. “મ્હારે આ જ જોઇએ છીએ; બીજાનું કામ નથી.” બીજા પાસે ઉભા હતા તેમણે પણ કહ્યું. “અહો! આ મૂર્ખ અને દુરાગ્રહી છે; એને સારી શિક્ષા તે વૃથા જ છે. કારણ કે, જેમ મગશીળિઆ (કઠણ) પાષાણને વરસાદ પણ મૃદુ (પોચો) કરી શકતો નથી, તેમ દુરાગ્રહિ માણસને પંડિત પણ સમજાવી શકતો નથી.”

અશોકે પણ કહ્યું. “એ મંદભાગ્ય છે; તેથી એને શ્રેષ્ઠ વસ્તુનો લાભ થશે જ નહી. કહ્યું છે કે—સમુદ્ર જેવાને પણ ઉલ્લંઘી જવાને સમર્થ, સારી પૃથ્વી ઉપર ફરવાવાળા અને ખરૂં ખોટું પણ કાર્ય કરી આપનારા એવા હનુમંતને રામચંદ્રજીએ (સેવાના બદલામાં)

કછોટો આપ્યો; કારણ કે, વિધિએ જ તેને એટલું અપાવ્યું."

એમ કહીને ઘેર જઇને તેણે પોતાના સર્વ પરિવારને પૂછ્યું. "એ અર્થનો ભેદ સમુદ્રદત્તને કોણે કહ્યો?" સર્વેએ સોગન ખાઇને કહ્યું કે, "અમે કંઈ કહ્યું નથી. પણ કોઈ ધૂર્ત્ત પુરુષ કમળશ્રીની ચેષ્ટા જાણી ગયો હશે. તેણે સર્વ વાત કહી દીધી." એ ઉપરથી અશોકે વિચાર્યું. "અહો! એ સમુદ્રદત્ત દુષ્ટ ઠર્યો. કારણ કે જળ ઉપર મૂકેલું તેલ, ખળ પુરુષને કહેલી ગુહ્ય વાત, નિર્દોષ પાત્રને આપેલું દાન અને બુદ્ધિવંતને વિષે શાસ્ત્રજ્ઞાન; એ સર્વ વસ્તુ શક્તિને અનુસારે પોતાની મેળે જ વિસ્તાર પામે છે. વળી દુષ્ટ જન વિષે કહ્યું છે કે—તેઓ કુશીળવંતને વિષે વિચરે છે; કુળક્રમનું ઉલ્લંઘન કરે છે ને ગુરુ, મિત્ર, પિતા, પુત્ર કે સ્ત્રીને પણ સંભારતા નથી. વળી સુખ દુઃખને જાણના

રા અને જય પરાજય તથાં જીવિત મરણના જ્ઞાનવાળા પણ સ્ત્રીના ચેષ્ટિતમાં મોહ પામી જાય છે; તેમ જ અસત્ય, સાહસ, માયા, મૂર્ખપણું, અતિ લોભ, નિસ્નેહ અને નિર્દયતા એ સ્ત્રીના સ્વભાવિક દોષો છે."

હવે અશોકે વિચાર્યું કે, " જો એ અશ્વો હું એને નહિ આપું, તો મ્હારી પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ થશે. મ્હોટા પુરુષો પોતાની પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ કરે નહી. કહ્યું છે કે–દિશાઓના હસ્તીએ, કાચબાએ, કુલ પર્વતોએ અને ફણિપતિએ આ જે પૃથ્વી ધરી રાખી છે, તે પૃથ્વી કદાચિત્ ચળાયમાન થાય તો પણ સજ્જન પુરુષોની પ્રતિજ્ઞા ચળિત થાય નહી. વળી જો હું પુત્રી ઉપર કોપ કરીશ તો મ્હારો મર્મ જાણનાર લોકો મ્હારી નિંદા કરશે. કહ્યું છે કે–રસોઇઓ, કવિજન, વૈદ્ય, બંદિજન, શસ્ત્ર ધારણ કરનાર, સ્વામી, ધનાઢ્ય, મૂર્ખ અને મર્મજ્ઞ એટલા જણ ઉપર કદી

પણ કોપ કરવો નહી."

એ ઉપરથી નિશ્ચય કરીને અશોકે તે બન્ને ઘોડા તેને આપ્યા. વળી કમળશ્રીનો પણ તેની સાથે વિવાહ કર્યો. કેટલાક દિવસ પછી સમુદ્રદત્તે પોતાના મિત્રો સાથે સ્વદેશ તરફ પ્રયાણ કર્યું. તે વખતે અશોકે વહાણવાળા સાથે સંકેત કર્યો કે, "તમારે સમુદ્રદત્ત પાસે ભાડાના બદલામાં બન્ને અશ્વો માગવા." વહાણવટિએ કહ્યું. "એ વાત અયોગ્ય છે. અને અશ્વો કેવી રીતે મળે? કારણ કે, કૃપણનું ધન, નાગનો મણિ, કેસરીસિંહનો કેશ (વાળ) અને સતી સ્રીનાં સ્તન તથા કીર્તિ એટલાં વાનાં તેના જીવતાં મળવાં બહુ દુર્લભ છે."

તો પણ અશોકે કહ્યું. "તને વધારે શું કહું? તું ત્હારે તેની પાસે એ અશ્વો જરૂર માગજે." પછી તે તો પુત્રીને શીખ આપીને પાછો ઘેર ગયો.

હવે અહિં સમુદ્રદત્ત પણ પરિવાર સહિત મિત્રોની સાથે સમુદ્રને તીરે આવ્યો. જેમાં ઉછળતા કલ્લોલની માળાએ જાણે ગગનને ગ્રાસ રૂપ કર્યું હોયની! તેવી રીતે ફીણ વળી રહ્યાં હતાં! તે ફીણ નવા ચંદ્રોદયનો ભ્રમ કરાવે છે. તે જોવાને ત્યાં આકાશમાં દેવતાઓ આવ્યા છે! એવો આ સમુદ્ર કલ્પાંતકાળના જળધર (મેઘ) ના શબ્દો જેવા મોજાઓથી ગાજતો છે અને મત્સ્ય, પ્રવાલ આદિના શબ્દથી કિલકિલાટ કરી રહ્યા છે. ત્યાં વહાણવટીએ તેમની પાસે ઉતરવાના બદલામાં પેલા બે અશ્વો માગ્યા, પણ તેણે કહ્યું. " અશ્વો તો શું, પણ કોડીએ નહી મળે." ત્યારે વહાણવટીએ કહ્યું. " ભલે તેમ કરો; તમે તમારી મેળે ઉતરો; હું સાથે નહી આવું." તે સાંભળીને કમળશ્રીએ કહ્યું. " ચાલો આપણે આકાશગામી અશ્વ ઉપર બેસીને તથા જળગામીને હાથે ઝાલી

ને સમુદ્ર ઉતરીને ઘેર જઇએ.” એમ કહી તેઓ તેમ કરીને ઘેર પહોચ્યા. કહ્યું છે કે- અશ્વ, શસ્ત્ર, શાસ્ત્ર, વીણા, વાણી, નર અને સ્ત્રી એઓ જેવા પુરુષને હસ્તે જાય, તેવી રીતે તે યોગ્ય કે અયોગ્ય થાય છે.

એકદા સમુદ્રદત્તે પેલો ગગનગામી અશ્વ સુદંડ રાજાને આપ્યો. રાજાએ તેને અર્ધ રાજ્ય આપ્યું. વળી પોતાની પુત્રી અનંગસેનાને પણ તેની સાથે પરણાવી. આ પ્રમાણે સમુદ્રદત્ત બહુ સુખી થયો. તેથી તે દાન પૂજાદિક કાર્યો કરવા લાગ્યો. લક્ષ્મી મળી તો તે ભોગવવી અને દેવી. વિદ્યા મળી તો વિવેકી થવું. કોઇક ભાગ્યવંત જીવને જ લક્ષ્મી ભોગ અને દાનને અર્થે, વિદ્યા વિવેકને અર્થે અને કીર્તિ સ્વર્ગ તેમ જ મોક્ષને અર્થે થાય છે.

પેલો ગગનગામી અશ્વ રાજાએ પોતાના વૃષભદાસ શેઠને રક્ષણને અર્થે સોંપ્યો. તેનું તે મહા યત્ને પાલન કરવા લાગ્યો. એકદા તેણે

મનમાં વિચાર્યું કે, "અહો ! આ આકાશગામી અશ્વ છે, તો તેનો ઉપભોગ શા માટે ન કરવો જોઇએ ? કહ્યું છે કે-જયાં સુધી આ કલેવર રૂપી ગૃહ સ્વસ્થ છે, વૃદ્ધાવસ્થા આવી નથી, ઇંદ્રિયોની શક્તિ હણાઈ નથી અને આયુષ્ય ક્ષીણ થયું નથી, ત્યાં સુધીમાં પંડિત પુરુષે આત્માના હિતને અર્થે મહા પ્રયત્ન કરવો; કારણ કે, ઘર સળગી ઉઠ્યા પછી કૂપ ખોદવો તે ઉદ્યમ નિષ્ફળ છે."

એમ વિચારીને તે શ્રેષ્ઠી તેને ત્રણવાર લાડ લડાવીને અર્થાત્ તેના ઉપર હાથ ફેરવીને અષ્ટમી, ચતુર્દશી, પૂર્ણિમા અને અમાવાસ્યા આદિ પર્વના દિવસોએ તે અશ્વ ઉપર આરુઢ થઈ વિજયાર્દ્ધ પર્વત ઉપર આવેલા જિનમંદિરોનાં દર્શન કરવા લાગ્યો. એ પ્રમાણે તે સુખે કરીને કાળ નિર્ગમન કરવા લાગ્યો. કહ્યું છે કે-બુદ્ધિમાન પુરુષોનો કાળ ધર્મશાસ્ત્રના વિનોદમાં અને મૂર્ખ લોકોનો કાળ વ્ય

સન, નિદ્રા અને કળહમાં જાય છે.

એકદા જિતશત્રુ નામના પલ્લીપતિ ભીલને કોઇએ જઇને કહ્યું કે "હે દેવ! સૂર્ય કૌશાંબી નગરીમાં વૃષભદાસ શેઠ પાસે એક ગગનગામી અશ્વ છે, તે ઉપર બેસીને તે નિરંતર આપણી પલ્લી પાસે થઇને પોતાના દેવની પૂજા કરવા માટે આકાશમાર્ગે જાય છે." બૃહસ્પતિએ કહ્યું છે કે-રાજાને સ્વલ્પ કાર્ય હોય તે પણ તેણે સભામાં પ્રકાશ કરવું નહી. વળી કહ્યું છે કે-મતિમાન્ પુરુષે ભાટ, બંદિજન, નાપિત, માળી તથા ભિક્ષુકની સાથે ગુહ્ય વાત કરવી નહી.

હવે જ્યારે વૃષભદાસ શેઠ પેલા અશ્વ ઉપર બેસીને આકાશમાર્ગે જવા નીકળ્યા, તેને જોઇને પલ્લીપતિ વિચારવા લાગ્યો. "ઉત્તમ ગુણવાળો છે, માટે દુર્બળ છતાં પણ એ અશ્વ શોભે છે. કહ્યું છે કે-સરાણે ચઢાવેલો મણિ, રણક્ષેત્રને વિષે શસ્ત્રોથી ઘાયલ થયેલો વિજ

ચી પુરુષ, મદક્ષીણ થયેલો હસ્તિ, શરદ્ ઋતુને વિષે આછાં જળવાળી નદી, એક જ કળા બાકી રહેલો ચંદ્રમા, સુરત સમાગમમાં મર્દન થયેલી બાળવનિતા અને જેમનો વૈભવ પ્રથમ હોય ને પછી જતો રહ્યો હોય એવા પુરુષો પોત પોતાની દુર્બળતા-લઘુતાને લીધે જ શોભે છે.”

પછી તે પલ્લીપતિએ પોતાના સેવકોને આદેશ કર્યો કે, “ તમારામાંથી જે કોઈ તે અશ્વ મને લાવી આપશે, તેને હું મ્હારૂં અર્ધ રાજ્ય અને પુત્રી આપીશ. કહ્યું છે કે-ખળ પુરુષોની મતિ અતિ મલિન કાર્યને વિષે જ પ્રવર્તે છે. જુઓ કે, ઘુઅડ પક્ષી પણ અંધકારને વિષે રૂપ દેખી શકે છે.” પછી એક કુંતલ નામના સુભટે પ્રતિજ્ઞા લીધી કે “ મ્હારે એ અશ્વ આણી આપવો.” એમ કહીને તે દેશાંતર ગયો. ત્યાં મહા પ્રપંચ કરીને તે સાગરચંદ્ર મુનિની પાસે દેવસ્તોત્ર-સ્તવન આદિ

શીખીને બ્રહ્મચારી બન્યો. ઉગ્ર તપ કરવા માંડ્યો. તેથી લોકો તેને પૂજવા લાગ્યા. કારણ કે, સજ્જનના સંસર્ગથી નીચ પુરુષો પણ ગુરુતા પામે છે; કહ્યું છે કે-ગંગાને તીરે આવેલો કાદવ પણ માણસોમાં પૂજાય છે."

ત્યાંથી તે કુતલ સૂર્યકૌશાંબી નગરીમાં ગયો ને વૃષભદાસ શ્રેષ્ઠીએ કરાવેલા દેરાસરમાં ઉતર્યો. ત્યાં તે માયાવી શ્રાવક થઇને રહ્યો. એક દિવસ તે આંખો દુખવાનો ઢોંગ કરીને પાટો બાંધીને સૂઈ ગયો, ને ઉપવાસ કરવા લાગ્યો. કારણ કે, આંખના, કુક્ષિના, મસ્તકના; જ્વરના અને વ્રણના રોગવાળાને ઉપવાસ એ જ પરમ ઔષધ છે.

એક દિવસ શ્રેષ્ઠીએ મંદિરના પૂજારાને પૂછ્યું. "અરે! કોઈ અતિથિ આવેલો છે? એક અતિથિ અને બીજો નિંદા કરનાર એ બે મ્હારા બંધુ જેવા છે. કારણ કે, જે નિંદક છે, તે મ્હારાં પાપ હરી લે છે અને અ

તિથિ છે તે મોક્ષનો દેનારો છે." ઉત્તરમાં પેલા પૂજારાએ કહ્યું. "હા શેઠ! એક આં ખે પીડાતો મહા બ્રહ્મચારી છે." એ સાંભળીને શેઠ તત્કાળ મંદિરે ગયો. ત્યાં જઈ નમસ્કાર કરીને બોલ્યો. "હે બ્રહ્મચારી! મ્હારે ઘેર ચાલો; અન્યથા રોગ શાંત થશે નહી." તેણે કહ્યું. "અમારા જેવાને ઘરને વિષે રહેવું એ યોગ્ય નહી." ત્યારે શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું. "જે રાગી પુરુષો છે, તેમને તો વનમાંએ દોષ જ પ્રાપ્ત થાય છે અને જે ઇંદ્રિય ઉપર નિગ્રહવાળા હોય છે, તેમને ગૃહ એ જ તપનું સ્થાન હોય છે; ઉત્તમ કાર્યને વિષે પ્રવર્ત્તનાર એવા નિરાગી જનોને તો ગૃહ એ જ તપોવન છે."

એમ તેને મહા કષ્ટવડે સમજાવીને પોતાને ઘેર લઈ ગયો. પણ એક મહા ધૂર્ત્ત પુરુષે તે (કપટી) બ્રહ્મચારીને જોઇને શેઠને કહ્યું. "હે શ્રેષ્ઠી! આ બ્રહ્મચારી મહા ઠગ છે અને તે તમારા ઘરમાં જ ચોરી કરશે.

કારણ કે, આંખ પણ ન ફેરવે, પગ પણ ન ચલાવે, ડોક પણ ન કંપાવે, પડખાં પણ જ રાએ ન હલાવે, નાસિકા સામું જોઈ રહીને વળી એક જ પગે ઉભો રહે; એવો પણ જે બગલો તે ત્યાં સુધી જ તાપસ જેવો થઇને રહે છે કે, જ્યાં સુધી તેના મુખમાં માછલું નથી આવ્યું."

એ સાંભળીને શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું. "અરે અધમ માણસ! જિતેંદ્રિયની નિંદા કરવી નહી. કારણ કે, એવા પુરુષો વિરલા હોય છે. કહ્યું છે કે-મદોન્મત્ત હસ્તીઓના કુંભસ્થળને ભેદી નાખવાને સામર્થ, ક્રૂર તથા પ્રચંડ એવા સિંહનો વધ કરવામાં પ્રવીણ અને સર્પને વશ કરવામાં શક્તિમાન એવા પુરુષો ઘણા મળી આવે છે; પરંતુ કામદેવના મદનો નાશ કરવાવાળા પુરુષો વિરલા હોય છે. વળી પણ કહ્યું છે કે-હે સખિ! આ બટુને તું બોલતાં વાર (અટકાવ), તે વધતું ઓછું બોલ

વા જાય છે; કારણ કે જેઓ મહાન પુરુષો ના અવગુણ બોલે છે એટલાને જ નહી, પણ તેમની પાસેથી સાંભળે છે તેમને પણ પાપ બેસે છે."

છેવટે બ્રહ્મચારીએ કહ્યું. "અહો શ્રેષ્ઠી! એની ઉપર કોપ ન કરો. જે મહા પુરુષો છે, તે તેમના આશ્રિતોના ગુણ દોષ લખવતા જ નથી. કહ્યું છે કે—ચંદ્રમાની ક્ષય પ્રકૃતિ છે, વક્ર તનુ છે, જડ આત્મા છે અને વળી તે રાત્રીને કરવાવાળો છે તથા મિત્રને વિપત્તિકાળે મસ્તકે આવીને પ્રકાશ કરે છે: આ પ્રકારનો છતાં પણ શંકરે તે ચંદ્રને પોતાના મસ્તક ઉપર ધારણ કર્યો છે. માટે મ્હોટા લોકોએ પોતાના આશ્રિતોના ગુણ દોષની ચિંતા ન રાખવી."

પછી પાસે ઉભેલા માણસોએ પણ કહ્યું. "અહો! આ કોઈ મ્હોટો પુરુષ છે. કારણ કે, એને હર્ષ, વિષાદ, ગર્વ અને અહંકારાદિ

કંઈ નથી. કહ્યું છે કે—જેમ સૂર્ય ઉદય સમયે તેમ જ અસ્ત સમયે મતલબ કે બન્ને વખતે લાલ વર્ણનો—અર્થાત્ એક જ વર્ણનો હોય છે; તેમ માણસોએ પણ આપત્તિ કે સંપત્તિને સમયે એક જ રંગના રહેવું." પછી વૃષભદાસ શેઠ તે બ્રહ્મચારીની બહુ સેવા—ભક્તિ કરવા લાગ્યો. કારણ કે, દેવપૂજા, ગુરુની સેવા, સ્વાધ્યાય, તપ, સંયમ અને દાન એ છ ગૃહસ્થનાં નિત્યકર્મ કહેલાં છે. બ્રહ્મચારીએ શ્રેષ્ઠીને કહ્યું. "અહો શેઠ! તમને ધન્ય છે! તમારે આ અસાર સંસારને વિષે આ પ્રમાણે જ ધર્મજાગરણા કરવી. કારણ કે, લક્ષ્મી છે તે પત્ર ઉપર પડેલા જળબિંદુના જેવી ચંચળ છે." આ પ્રમાણે તેઓ નિત્ય સાથે રહેવા લાગ્યા.

એવામાં એકદા શેઠને નિદ્રાવશ જોઇને પેલો કપટી બ્રહ્મચારીના વેષમાં રહેલો કુંતલ, પેલા અશ્વ ઉપર બેસીને આકાશમાર્ગે ચા

હ્યો; પણ અશ્વને કશાઘાત કર્યો. અર્થાત્ ચાબખો માર્યો તેથી તેણે તેને (કુંતલને) ભૂમિ ઉપર નાંખી દીધો. કહ્યું છે કે–તેજીદાર અશ્વ ચાબખાનો ઘાત સહન કરે નહી, સિંહ મેઘની ગર્જના સહન કરે નહી અને મનસ્વી પુરુષો છે તે બીજાઓ આંગળી વડે બતાવે તે પણ સહન કરે નહી. પછી ભૂમિ ઉપર પડેલો તે કુંતલ વિચારવા લાગ્યો. " અહો ! હસ્તીના મરણની પેઠે મ્હારૂં મરણ થયું. "

પછી પેલો અશ્વ તો નિત્ય નિયમને અનુસારે પેલાં દેરાસરો હતાં ત્યાં ગયો. ત્યાં ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઇને ઉભો રહ્યો. એવામાં ત્યાં ચિંતાગતિ અને મનોગતિ નામના બે ચારણ મુનિઓ આવ્યા. વળી એક વિદ્યાધર પણ ત્યાં આવ્યો. તે પણ જિનેશ્વરને વંદન કરીને ચિંતાગતિ નામના ચારણ મુનિને પૂછવા લાગ્યો. " હે મુને ! મને આ અશ્વનો વૃત્તાંત કહો. " એટલે તેમણે અવધિજ્ઞાનથી જાણીને

અશ્વનો સકળ વૃત્તાંત કહ્યો. વળી પણ તે મુનિએ વિદ્યાધરને એટલું કહ્યું કે, "આ અશ્વને લીધે વૃષભદાસ શ્રેષ્ઠીને મહા ઉપસર્ગ થયો છે. માટે એને ત્રણ વાર થાબડીને એના ઉપર પલાણ માંડી-બેસીને શ્રેષ્ઠી પાસે લઈ જાઓ અને ધર્મની રક્ષા કરો. કહ્યું છે કે-દાન દેવા કરતાં પણ મનુષ્યની રક્ષા કરવી એ અધિક છે; કારણ કે, દાનથી સ્વર્ગ મળે છે અને મનુષ્યની રક્ષા કરવાથી મોક્ષસુખ પ્રાપ્ત થાય છે."

વળી જે માણસ અધમ થઈ ગયેલા કુળનો, કે વાવ્ય, કુવા અને તળાંવનો; રાજ્યથી ભ્રષ્ટ થયેલાનો કે શરણાગતનો, તેમ જ ગૌબ્રાહ્મણનો કે જીર્ણ દેવમંદિરનો ઉદ્ધાર કરે છે, તેને ચોગણું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે." એ સાંભળીને વિદ્યાધર તે ઉપર બેસીને આકાશમાર્ગે સૂર્યકૌશાંબી નગરીએ આવ્યો.

અહિં પાછળ એવું બન્યું કે, શ્રેષ્ઠી જાગી ઉઠ્યા ને ઉભા થઇને જોયું તો અશ્વ મળે ન

હી ! તેથી તે બોલ્યા. "અહો ! મહા પ્રપંચ થયો તે કોઇએ જાણ્યો નહી; અહો ! મ્હારા અશુભ કર્મનો ઉદય આવ્યો. જરૂર રાજા મ્હારો શિરચ્છેદ કરશે. કારણ કે, જે માણુસને જ્યાં સુખ દુઃખ ભોગવવું લખેલું છે, તેને દૈવ દોરડાંવડે બાંધીને ત્યાં જ લઈ જાય છે." પછી પોતાના કુટુંબના માણસોને બોલાવીને તેણે કહ્યું. "મ્હારૂં તો જે થવાનું હશે તે થશે, પરંતુ તમારે કદી પણ દેવપૂજાદિક ત્યજી દેવાં નહી. કહ્યું છે કે–નીચ માણસો વિઘ્નના ભયથી કંઈ આરંભ કરતા જ નથી, મધ્યમ વર્ગના લોકો આરંભ કરીને વિઘ્ન આવેથી તે પડતું મૂકે છે; પરંતુ જે ઉત્તમ પુરુષો છે, તે તો ગમે તેટલો ઉપદ્રવ કે વિઘ્ન થાય તો પણ લીધેલું કાર્ય મૂકતા નથી."

આ સાંભળીને કોઈ ઉપહાસ તરિકે બોલ્યો. "અહો શેઠ! તમારા ગુરુ તો ભુલા છે. (અર્થાત્ દેવ, ગુરુ, ધર્મની આરાધના કરતાં

છતાં તમને વિઘ્ન કેમ ઉપન્યું ?)" ત્યારે શેઠે કહ્યું. "શું એવા એક પ્રપંચીનાં અપરાધથી અમારા દર્શનને જરાપણ મ્લાની થાય ? એ પાપ તો એને જ લાગ્યું. કંઈ સમુદ્રને વિષે દેડકો મરી જાય, તો તે સમુદ્રનાં પાણી ગંધાશે નહીં. વળી આ કળિયુગ એવો જ છે કે, તેમાં સત્યવક્તા નર બહુ દુર્લભ છે; સર્વ દેશો પણ કરભારથી પ્રલયપણું પામ્યા છે; કારણ કે, રાજાઓ બહુ લોભી થયા છે, નાના પ્રકારના ચોર લોકો પૃથ્વીને લૂંટે છે; આર્યજન રહ્યા નથી અને પુત્ર પણ પિતાને સુખ કર્તા નથી."

પછી શ્રેષ્ઠી ઝટ જિનાલયમાં ગયો. ત્યાં જઈને પ્રભુને નમસ્કાર કરીને બોલ્યો. "હે પ્રભો ! જો મ્હારો ઉપસર્ગ ટળશે; તો જ હું અન્ન પાનાદિ ગ્રહણ કરીશ; અન્યથા નહીં." એમ કહીને ભગવંતની પાસે તે કાયોત્સર્ગે રહ્યો. કહ્યું છે કે—ઉપસર્ગ થાય, દુર્ભિક્ષ પડે,

વૃદ્ધાવસ્થાને વિષે રોગ આવે. તે ત્રણેનો પ્રતિકાર કરવો હોય તો અને ધર્મના સ્થાનકનો વિનાશ થતો હોય તો સંલેખના કરવી.

એટલામાં તો રાજાને એ વાતની ખબર પડી એટલે તેણે કોપાયમાન થઇને કહ્યું. "વૃષભદાસનો શિરચ્છેદ જ કરવો; બીજુ કંઈ નહી." પાસે બેઠેલાઓએ પણ એમ જ કહ્યું. કારણ કે, જેવા રાજા તેવી પ્રજા હોય છે. વળી મુનીશ્વર જેવા પણ વનમાં તપ કરતા હોય, તો તેમને પણ ત્યાં મિત્ર, ઉદાસિનતા અને શત્રુ એ ત્રણ દોષ ઉત્પન્ન થાય છે. પછી રાજાએ યમદંડ કોટવાળને બોલાવીને કહ્યું. "હે યમદંડ! તું શીઘ્ર જઇને વૃષભદાસ શ્રેષ્ઠીનું મસ્તક છેદીને મ્હારી પાસે લાવ. કારણ કે, ધર્મના આરંભમાં, દેવું આપવામાં, કન્યાદાનમાં, ધન લાવવામાં, શત્રુનો ઘાત કરવામાં, અગ્નિ થઈ હોય તે શમાવવામાં અને રોગનો ઉચ્છેદ કરવામાં વિલંબ ન કરવો."

એ સાંભળીને યમદંડ જિનમંદિરમાં જઈ તરવાર વડે જેવો શ્રેષ્ઠીનો ઘાત કરવા જાય છે, તેવો જ તેને શાસનદેવતાએ અટકાવ્યો !!!

એટલામાં પેલો વિદ્યાધર એ અશ્વ ઉપર બેસીને જિનમંદિરની ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરીને પ્રભુની સન્મુખ આવીને ઊભો. પછી તેણે તે અશ્વ શ્રેષ્ઠીને સોંપ્યો. તેનું આવું વ્રત માહાત્મ્ય જોઇને દેવોએ પંચ પ્રકારના પુષ્પની વૃષ્ટિ કરી.

આ સર્વ વૃત્તાંત જાણ્યો ત્યારે રાજા બોલ્યો. " અહો ! દ્રવ્ય છે તે અનર્થનું જ ભાજન થાય છે. અહો ! એ અર્થ કોને અનર્થ નથી' કરતો ? ભરતખંડમાં ભરતેશ્વર જેવા ચક્રવર્તીએ પણ ધનના લોભે જ શત્રુ (બાહુબળિ) ના સૈન્યમાં ચક્ર મૂક્યું હતું." એમ કહીને તે તુરત જ જિનમંદિરે આવ્યો. ત્યાં આવી અંજળિ જોડીને તેણે શેઠને કહ્યું. " હે શ્રેષ્ઠી ! મેં અજ્ઞાનપણે આપનો જે જે અપરાધ કર્યો છે, તે તે ક્ષમા કરો." શ્રેષ્ઠીએ

તેનો યથોચિત ઉત્તર આપ્યો. એટલામાં કો ટ્ટએ કહ્યું. " હે શેઠ! તમે તો ગયા હતા, પણ દૈવે તમારી રક્ષા કરી છે." શેઠે કહ્યું. " તે ખરૂં છે, પણ કાળને ક્ષયે કોણ કોણ નથી ગયા? જે રાવણને ત્રિકુટ પર્વત જેવો કિલ્લો હતો, સમુદ્ર સરખી ખાઈ હતી, રાક્ષસો જ યોદ્ધાઓ હતા, ધનદ ભંડારી જેવી લક્ષ્મી હતી, જેને સંજીવની વિદ્યા તો જીવ્હાગ્રે હતી; એવો રાવણ પણ કાળને વશ પડ્યો છે."

પછી સૌ લોકોએ શ્રેષ્ઠીનો બહુમાન સત્કાર કર્યો. રાજાએ કહ્યું. " જૈનધર્મ વિના બીજા કોઈ ધર્મને વિષે આવું માહાત્મ્ય નથી. કારણ કે, એ ધર્મ છે તે ધનના અર્થિને ધન આપે છે, કામના અર્થિને કામ આપે છે, સૌભાગ્યની વાંછાવાળાને સૌભાગ્ય આપે છે. વળી તે પુત્રના અર્થિને પુત્ર અને રાજ્યના અર્થિને રાજ્ય આપે છે. વધારે શું કહેવું! તે નાનાં પ્રકારના સંકલ્પ વિકલ્પોને પણ આપે છે, છેવટ

સ્વર્ગ અને મોક્ષ પણ એ જ આપે છે."

પછી સુદંડ રાજાએ અને સુમતિ મંત્રીએ પોત પોતાને પદે પોતાના પુત્રોને સ્થાપીને તથા રાજ્યશ્રેષ્ઠી વૃષભદાસ અને સુરદેવ શ્રેષ્ઠીએ તથા બીજા પણ બહુ જણાએ શ્રી જિનદત્ત મુનીશ્વરની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. વળી કેટલાક શ્રાવક થયા; બીજા પણ ભદ્ર પરિણામી થયા. રાણી વિજયા, મંત્રી સ્ત્રી ગુણશ્રી અને શ્રેષ્ઠીપત્ની ગુણવતીએ પણ બીજી ઘણી સ્ત્રીઓની સંગાથે અનંતશ્રી સાધ્વી પાસે ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું.

(વિદ્યુલ્લતા કહે છે) હે સ્વામિનાથ! આ વૃષભદાસ શ્રેષ્ઠીના વ્રતનું માહાત્મ્ય જોઇને તથા સાંભળીને મ્હારૂં સમકિત દૃઢ થયું છે." અર્હદ્દાસે કહ્યું. "એ ઉપર મ્હારી ભક્તિ સહિત સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા છે; એ સર્વ મને રુચિકર છે." બીજી સર્વ સ્ત્રીઓએ પણ એમ જ કહ્યું. પરંતુ પેલી અવળી કુંદલતાએ

તો કહ્યું કે, "એ સર્વ અસત્ય છે, માટે તમે તમારી સ્ત્રીઓ સાથે એ દર્શન અંગીકાર કરો. મ્હારી તે ઉપર શ્રદ્ધા નથી, હું તેને ઇચ્છતી પણ નથી; એ મને રુચિકર જ નથી."

એ સાંભળીને રાજા, મંત્રી અને ચોરે પોત પોતાના મનમાં વિચાર કર્યો કે, "અહો! વિદ્યુલ્લતાએ જે પ્રત્યક્ષ જોયું છે, તે આ પાપિણી કુંદલતા કેમ માનતી નથી." રાજાએ પ્રભાતે એણીને શિક્ષા કરવાનું નક્કી કર્યું. ચોરે પણ ધાર્યું કે, "દુર્જનનો સ્વભાવ જ એવો હોય છે. ખળ પુરુષ જગત્ ઉપર અપકાર કરવાથી અને સુજન પુરુષ ઉપકાર કરવાથી તૃપ્તિ પામતા નથી; જુઓ કે, અંધકાર છે તે નિત્ય વિશ્વને ગ્રસે છે અને સૂર્ય છે તે સદા પ્રકાશ કરે છે." ઇતિ આઠમી વૃષભદાસ શ્રેષ્ઠીની કથા.

પછી રાજા, મંત્રી અને ચોર સૌ પોત પોતાને સ્થાનકે ગયા. પ્રભાતે સૂર્યોદય થયો એટલે દિવસનું કર્મ કરીને તથા સૂર્યને અર્ઘ્ય આપીને પછી કેટલાએક માણસો સહિત રાજા અને મંત્રી અર્હદ્દાસ શેઠને ઘેર આવ્યા. તેમને જોઇને શ્રેષ્ઠીએ બહુ આદર સત્કાર કર્યો. કારણ કે, તેઓ જ ધન્ય, વિવેકી અને પ્રશંસાપાત્ર ગણાય છે કે, જેમને ઘેર મિત્રજન કાર્યાર્થે આવે છે.

પછી રાજાએ કહ્યું. "હે શ્રેષ્ઠી! રાત્રીને વિષે તમે તથા તમારી સ્ત્રીઓએ જે જે કથાઓ કહી, તે તે કથાઓ દુષ્ટ કુંદલતાએ નિંદી કાઢી છે. તો તે સ્ત્રી ભવિષ્યમાં તમારા ઉપર મ્હોટો અપકાર કરશે, માટે એણીને મ્હારી પાસે લાવો; હું તેણીને શિક્ષા કરીશ. કહ્યું છે કે-દુષ્ટ ભાર્યા, શઠ મિત્ર, સામો ઉત્તર આપનાર સેવક જન અને સર્પના વાસવાળું ઘર એ સર્વે નિશ્ચે મૃત્યુ પમાડનારાંછે."

રાજાનાં એ વચન સાંભળીને કુંદલતા બહાર આવીને બોલી. “ હે રાજન્ ! એ દુષ્ટા હું અહીં આવી. આ સર્વેએ જે જૈનમતનું અતિશય માહાત્મ્ય બતાવ્યું છે, તે હું માનતી નથી. ” રાજાએ કહ્યું. “ તું કેમ નથી માનતી ? અમે સર્વેએ નજરો નજર રુપ્યખુર ચોરને શૂળી ઉપર ચડાવેલો જોયો છે, તેને તું કેમ અસત્ય કહે છે ? ” કુંદલતાએ ઉત્તર આપ્યો. “ હે રાજન્ ! આ શ્રેષ્ઠી અને તેમની સાતે સ્ત્રીઓ જૈનમતવાળાઓના પુત્ર પુત્રી હોવાથી એ માર્ગ વિના બીજો કોઈ ધર્મ જાણતાં નથી અને હું જૈની નથી, તેમ જૈનીની પુત્રી પણ નથી; છતાં પણ મ્હારા અંતઃકરણમાં જૈનવ્રતનો પ્રભાવ દેખીને તથા સાંભળીને મ્હોટો વૈરાગ્ય ઉપન્યો છે. માટે મ્હારે સવારમાં જ દીક્ષા ગ્રહણ કરવી છે. એવો નિશ્ચય કરી રાખ્યો છે. પરંતુ આ લોકો તો જૈનમાર્ગનાં વ્રત માહાત્મ્ય જોઇને ત

થા સાંભળીને પણ ઉપવાસને દિવસે શરીરને સુખ ઉપજાવે છે; લંપટપણાથી સંસારના ભોગ પણ ત્યજતા નથી. કહ્યું છે કે–ગુણને માટે પ્રયત્ન કરવો. (ખરા ગુણી થવું) ખોટા આડંબરનું કંઈ પ્રયોજન નથી. કારણ કે, દૂધ વગરની ગાયો કંઈ મ્હોટા ઉત્સવને લીધે ખપતી નથી.” કુંદલતાનાં આવાં વચનો સાંભળીને રાજા પ્રમુખ સર્વ કોઇએ તેની બહુ પ્રશંસા કરી.

પછી રાજા, મંત્રી, ચોર અને અર્હદ્દાસે તથા બીજાઓએ પણ પોત પોતાને પદે પોત પોતાના પુત્રને સ્થાપીને ગુણધર મુનિ પાસે ચારિત્ર લીધું. રાજાની રાણી, મંત્રી પત્ની, ચોરની સ્ત્રી અને અર્હદ્દાસ શેઠની સ્ત્રીઓએ બીજી ઘણી સ્ત્રીઓ સંગાથે ઉદયશ્રી સાધ્વી પાસે વ્રત અંગીકાર કર્યું. તે સર્વ સાધુ અને સાધ્વીઓ અત્યુગ્ર તપ કરીને સ્વર્ગે ગયાં. કહ્યું છે કે–ધર્મથી ઊર્ધ્વ ગતિ અને અધર્મથી

નીચ ગતિ પ્રાપ્ત થાય છે. વળી જ્ઞાનથી મોક્ષ અને અજ્ઞાનથી કર્મબંધ થાય છે. વળી ચાલતાં કે ઉભા રહેતાં, જાગતાં કે ઉંઘતાં જેનું મન પર હિત તરફ રહ્યા કરે છે, તે અક્ષય મોક્ષલક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરે છે.

આ સર્વ કથા શ્રી ગૌતમસ્વામીએ શ્રેણિક રાજાને કહીને ત્યાંથી (રાજગૃહ નગરથી) વિહાર કર્યો. પછી શ્રેણિક રાજા વિગેરે સર્વે પોત પોતાને સ્થાનકે ગયા.

॥ इति श्री समकितकौमुदी भाषांतर समाप्तम् ॥